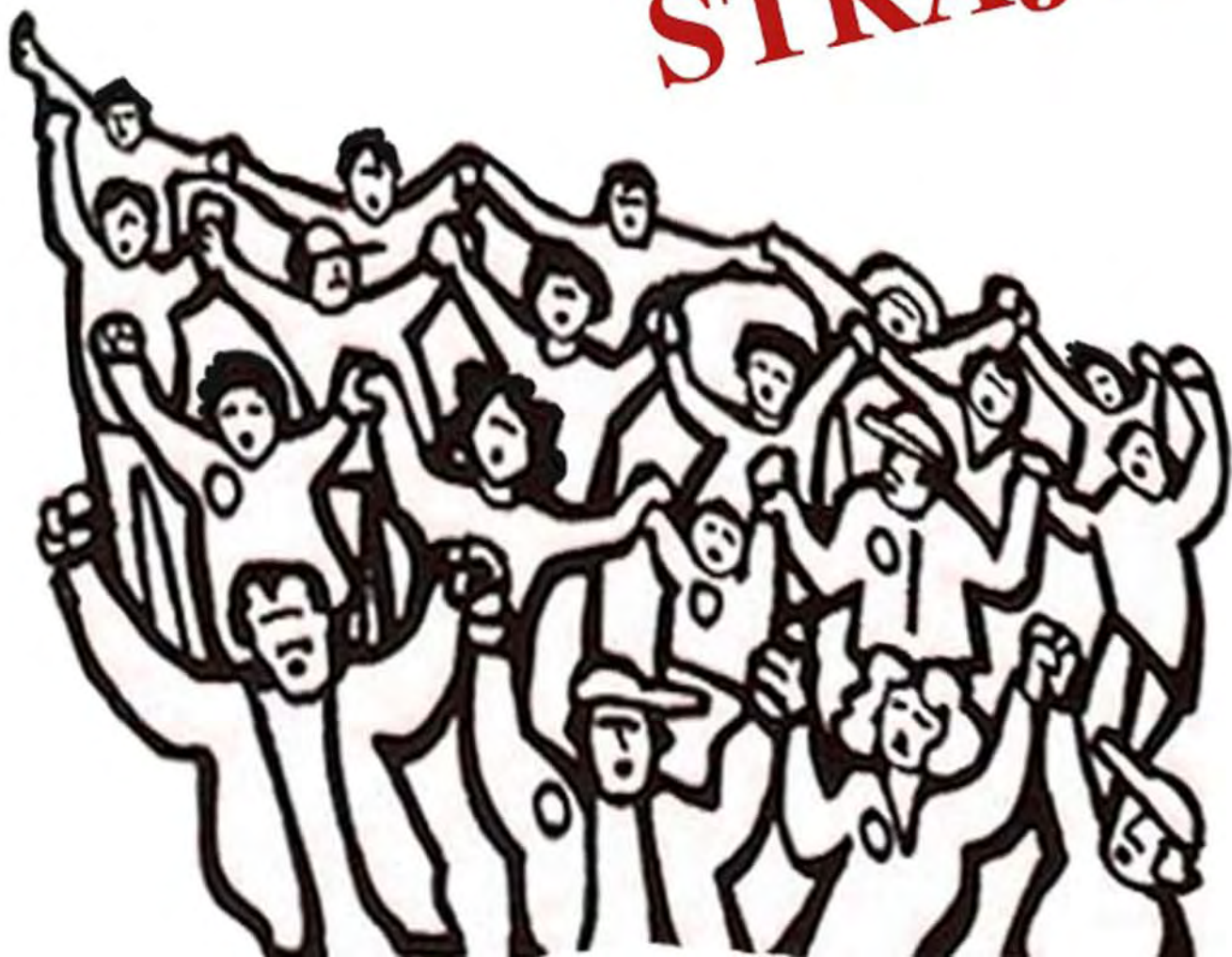

Dejana Ivančić Spasojević * Liza De Mone *
Jovanka Zlatković

VODIČ ZA

ŠTRAJK

Dejana Ivančić Spasojević * Liza De Mone *
Jovanka Zlatković

VODIČ ZA ŠTRAJK

Novi Sad, 2010.

**Za hrabre žene u Srbiji
koje su ustale protiv tlačenja.**

Za njihovu upornost i istrajnost u borbi za ljudska i profesionalna prava.

**Za radnice i radnike, za sve zaposlene koji više ne mogu
da trpe tlačenje, diskriminaciju i eksploataciju na radnom mestu.**

Izdanje ove knjige pomogla je

Rekonstrukcija Ženski fond

Uvod	7
Priča prva: Štrajk u javnom, državnom preduzeću	9
Priča druga: Privatizacija, štrajkovi, otkazi	19
Priča treća: Mobing na srpski način	48
Vodič za štrajk kroz zakone	61

U brošuri *Vodič za štrajk* zabeležena su iskustva tri žene koje su se same ili sa svojim kolegicama i kolegama suprotstavile bezakonju i bahatosti političke i privredne oligarhije. Glasovi žena koji svedoče o trenutnoj društvenoj i ekonomskoj situaciji u Srbiji nisu izabrani zato što se priče o ženama u ovom trenutku radije čuju. Ovo su priče žena, u okviru jednog sindikata, koje su gotovo istovremeno, na različite načine, ustale protiv gaženja ljudskih i profesionalnih prava. Svesne da iza njih kao uporište jedino stoje potrebe za pravdom, znanjem i poštovanjem ljudskih vrlina. To su istinite priče koje na ovakav način još niko u Srbiji nije ispričao.

Priče su zabeležile autorke tokom višemesečnih razgovora sa ženama koje su bile spremne da govore o svojim iskustvima ali i da javno obelodane imena svih aktera koje smatraju odgovornim za svoje probleme i traume. Međutim, svedokinje i autorke su odlučile da imena, nazivi firmi i drugi podaci budu izostavljeni zato što je osnovni cilj *Vodiča* za štrajk da ukaže zaposlenima na njihova radna i ljudska prava kao i na najčešće greške koje zaposleni prave u odnosima sa poslodavcima i državnim institucijama kada odluče da se bore za svoja prava. Cilj je i ukazati na opšte stanje radnih i ljudskih prava u Srbiji iz perspektive zaposlenih kao i na njihova iskustva u borbi za sopstvena prava a ne na konkretne aktere. Tim pre što iskustva naših svedokinja nisu izuzeci već pojava masovnih razmera, primeri kakvi su mogli biti zabeleženi širom Srbije u stotinama preduzeća, kompanija ili državnih ustanova. Izuzeci su jedno naše tri svedokinje. One nisu pristale na tlačenje. Za razliku od većine zaposlenih koji se, kao i žene koje o tome svedoče u *Vodiču*, suočavaju sa nepravdama, eksploatacijom, diskriminacijom i šikaniranjem na radnom mestu ali čute i pristaju na to. Iz straha od gubitka posla. Zato su svedočenja žena u ovoj knjizi i svojevrsno ohrabrenje i podrška zaposlenima da ne pristaju na diskriminaciju. Priče naših svedokinja nam govore da postoji izbor: pristanak na tlačenje i gubitak dostojanstva ili borba za svoja prava i očuvanje ljudskog dostojanstva.

Svedočenja žena su autentična. Zabeleženo je njihovo lično viđenje problema sa kojima su se suočile, kako su reagovala, kako su se borile za svoja prava. Autorke se nisu upuštale u analizu obimne dokumentacije koje naše svedokinje imaju i koja bi potvrdila ili eventualno osporila njihove navode, stavove, ocene ili tvrdnje jer to i nije cilj *Vodiča* za štrajk. Cilj je da se na osnovu svedočenja žena, radnice i radnici upute u to kako konkretno treba da postupaju u slučajevima kada su im ugrožena prava iz rada. Zato su priče naših svedokinja protkane stručnim komentarima i savetima advokatkinje. Komentari ukazuju na

najčešće i naizgled nebitne propuste koje čine zaposleni u kriznim situacijama, poput štrajka ili mobinga, a koji mogu dovesti do teških posledica. Otuda su komentari svojevrsan putokaz zaposlenima za ispravna postupanja u kriznim situacijama, vodič kroz zakonske propise i brojne prepreke o koje se zaposleni sapliću, suočeni sa nepravdom i diskriminacijom na radnom mestu.

Prva priča je dnevnik o štrajku u javnoj službi jednog grada u Srbiji. Osnovni plan priče je pregled glavnih događaja u vezi sa štrajkom. U drugom planu je svedočanstvo o neočekivanoj dinamici prisnosti u okviru grupe ljudi koja štrajkuje i u kojoj preovlađuju žene. Pisana je u prvom licu množine i zato je snažno obojena ličnim razmišljanjima i utiscima pripovedačice. Svedočanstvo je interesantno jer daje uvid u promenljive mere interesa, kolegijalnosti, poštovanja i prisnosti unutar grupe različitih ljudi uz koje štrajkuju i njihove porodice.

Druga priča je zabeleženo iskustvo otpuštenih radnica privatizovane fabrike. To je svedočenje o njihovim uzaludnim naporima da nateraju nadležne državne institucije da sprovedu odluku Vrhovnog suda o protivzakonitoj privatizaciji. Priča je emotivna ali i prkosna ispovest jedne hrabre žene, istrajne u borbi za svoja ali i za prava svojih koleginica i kolega. Njihova zajednička borba traje nekoliko godina i u vreme kad je svedočenje zabeleženo još nije bila okončana. Prošavši kroz brojne sudske sporove na svim sudskim instancama - jedinu nadu još polažu u Evropski sud za ljudska prava u Strazburu.

Treća priča je ispovest o mobingu. Ona nam govori da ako postoji hrabrost u Srbiji danas- ime joj je žena. Svedoci smo sve učestalijeg i otvorenijeg ponižavanja i eliminisanja ljudi iz privrednog i političkog života ali ne i pobune zbog toga. Priča žene koja se pobunila i koja hrabro i ponosno govori o svom iskustvu daje nadu ali i tera čitaoca na razmišljanje koliko je ćutanje i nezainteresovanost većine omogućilo učestale prakse tlačenja ljudi? Koliko nepravde ljudsko biće može da podnese? I gde smo svi mi drugi u ovoj priči? Zašto većina nas okreće glavu i ćuti kada vidi da je drugo ljudsko biće, koleginica/kolega šikaniran/a?

Četvrti glas u knjizi je glas advokatkinje dat u vidu pregleda zakonske regulative koja se na direktan ili posredan način odnosi na štrajk. Advokatkinja upućuje zaposlene u procedure i zakonski način postupanja u kriznim situacijama, komentariše pravnu praksu ovde i sada i daje svoje viđenje sindikalne scene u Srbiji. Advokatkinja koja nam daje stručni pogled nije van ovih priča jer je njen savet, pro bono, bio jedan od podupirućih temelja u prvoj priči.

Svedoči i beleži Liza de Mone, predsednica sindikalne organizacije u vreme događaja o kojima govori. Zbog moguće odmazde ne želi da navede ni inicijale svog imena i prezimena i ispovest beleži pod pseudonimom.

Jeste li spremni za štrajk?

Ako ste spremni da prihvatite stres na duge staze, besparicu i imate snažnu volju da se borite protiv nepravde koju ne možete da trpite - onda je štrajk jedan od izbora. Ovo je studija jednog vrlo specifičnog slučaja u kome je bilo angažovano malo ljudi i pored toga što je u trenutku započinjanja štrajka to bila polovina svih zaposlenih. Specifičnost je i to što se radilo o jednoj javnoj službi. Druga specifičnost je što smo svi (uključeni u štrajk) bili vrhunski obrazovani za posao koji smo radili i što niko nije bio član/članica ni jedne partije, grupe, lobija. Samo smo radili svoje poslove. Među štrajkačima su žene bile u velikoj većini. Naše porodice su posredno učestvovala u štrajku.

Nezadovoljstvo

U Srbiji je trenutno na delu partijska tortura koja funkcioniše po principu srednjevekovnih feuda. Ovaj srpski izum podrazumeva da se masa birokrata zapošljava u državnim službama da bi naplatila partijsku poslušnost i za dobre pare uništila svaku pomisao da su znanje i stručnost poželjni kriterijumi zarad.

Da li uopšte možemo da budemo nezadovoljni uslovima pod kojim radimo? Odgovor je: ne, jer je svaka pobuna rizik i jer rad podrazumeva da ste manji od makovog zrna ako ste se odlučili da su vam profesija, a ne partijska knjižica, kumovske i rodbinske veze jedino merilo vrednosti rada.

U takvom ambijentu koji pre liči na obor, izgleda da opstaje nekoliko vrsta novoosmišljenih aparatčika: poslušnici koji menjaju partijske knjižice češće nego što se smenjuju godišnja doba, poslušnici koji ne moraju da se učlane jer su rodbina i prijatelji, ili su oni koji dokazju pravovernost partiji žešće od učlanjenih kolega. Najviše je ipak ljudi koji gledaju šta ih je snašlo i pokušavaju da prežive. Među njima ima i onih koji teško podnose neznanje, brutalnu silu i nepostojanje svesti a time ni interesa za opšte dobro. To su ljudi koji pomišljaju i na štrajk kao legalno, zakonsko rešenje za nagomilane probleme.

Štrajk obično počinje posle višemesečnog pa i višegodišnjeg gomilanja nepravdi, poniženja, iskorišćavanja pod plaštom „i sve što direktor(i) naredi(e)“. Obično se radi o neisplaćivanju zarada i prekovremenom radu.

Tu su i nalozi da radite i poslove partijskih poslušnika čija su primanja duplo veća od vaših i razni oblici mobinga: od ponižavanja do atmosfere straha i nesigurnosti. Veoma su rasprostranjene i perfidne metode koje primenjuju partijski direktori i šefovi da bi se rešili radnika koji pokažu bilo kakav otpor nepravdama. Prvo se uskraćuju informacije a zatim vas odseku od svih poslova da bi vas optužili za nerad i nekompetentnost. No, najgore je obesmišljavanje posla kojim se bavite. Recimo, nemate konkretnog zaduženja, ali radite do 21 sat. Pri tom, već od 19 sati nema potrebe da bilo ko bude u radnom prostoru.

Postoji nekoliko načina kojim se ljudi brane od stresa izazvanog gomilanjem nepravdi. Prvo se traže „veze“ unutar partije koja „gazduje“ tim resorom u nameri da se za sebe obezbedi „zaštita“. Drugi način odbrane su sedativi koji su u nekim javnim službama vrlo popularno sredstvo za opuštanje i bekstvo od stvarnosti. Štrajk se dešava retko i to u trenutcima u kojima nezadovoljstvo ključa do eksplozije. U Srbiji je u poslednje vreme normalno da obespravljeni, opljačkani ljudi ležu na šine, gladuju do iznemoglosti i čine druge neverovatne stvari koje nisu posledica očaja radnika zbog nepravdi, jer su one moguće i u uređenim državama, već posledica očaja zbog nepostojanja (pravne) države, odnosno nepoštovanja osnovnih načela Ustava i međunarodnih dokumenata koja štite prava i slobode svakog ljudskog bića.

Naučili smo: Srbija je partijski obor.

Sindikati i kako ga steći

Štrajk je danas zaboravljeno sredstvo borbe potlačenih radnika o kojima se uči u školi. Povezano je sa sindikalnom borbom, ali u Srbiji trenutno postoji oko 25 hiljada sindikata tako da je sindikalno organizovanje gotovo obesmišljeno. Sindikalnim poslovima nezavisno se bave i sindikati sa malim brojem članova. Njihov rad je često blokiran različitim sredstvima a najčešće pretnjama članstvu i potencijalnom članstvu da će dobiti otkaz ukoliko pristupi takvom sindikatu.

Akteri ove priče o štrajku su članovi takvog sindikata koji je u jednoj javnoj službi imao članove čiji je identitet držan u tajnosti. Bili smo svesni da nam u problemima koje smo imali jedino taj „mali“ sindikat može pomoći. Zato smo prvo organizovali sindikalnu organizaciju našeg kolektiva. Polovina zaposlenih je bila visoko obrazovana upravo za poslove koje smo radili i ta polovina je i osnovala sindikalnu organizaciju. Druga polovina su bili prvo članovi partije a tek onda su se bavili i poslovima (više ili manje uspešno) koji nisu u vezi sa osnovnom delatnošću naše službe. Pri tom je većina tih drugih bila na direktorskim mestima sa gotovo duplo većom platom od stručnih radnika.

Stalni pritisci, neutemeljene opomene pred otkaz, nalozi za prelazak na poslove bez ikakve veze sa našim obrazovanjem koje mogu da obavljaju i priučeni radnici, demonstriranje sile a ne saradnje - doveli su do stvaranja sindikata a zatim i štrajka upozorenja.

Sindikalnu organizaciju u okviru sindikata koji smo izabrali - lako smo formirali. Sindikat našeg kolektiva je bio organizacioni deo Centrale, Okružnog i Gradskog odbora sindikata. O tome je kasnije svedočio Zapisnik sa osnivačkog sastanka sindikata. U njemu su navedeni prisutni radnice/radnici i odluke koje su donešene. Pored odluke o formiranju odlučeno je o materijalno- finansijskom poslovanju i prihvaćen je Statut sindikata u koji smo stupili. Izabrali smo Izvršni odbor i predsednika sindikata naše firme.

O tome smo obavestili poslovodstvo naše službe dopisom u kome se kaže da je u skladu sa čl. 208. Zakona o radu osnovan sindikat i da je izabran predsednik koji je u dopisu i imenovan. Takođe je zatraženo da poslovodstvo naše službe obezbedi uslove za rad sindikatu u skladu sa Zakonom. Posebnim dopisom poslovodstvu zatražili smo izdavanje rešenja o reprezentativnosti sindikata na osnovu čl. 228. Zakona o radu. Uz zahtev smo podneli dokumentaciju predviđenu članom 226. Zakona o radu.

Zatražili smo pregovore o izradi kolektivnog ugovora. Kasnije se ispostavilo da je reprezentativnost sindikata ključna stvar. I pored toga što smo je imali, poslovodstvo mesecima nije odgovaralo na naše pisane zahteve. U međuvremenu su zapošljavani novi ljudi, između ostalog, na upražnjena mesta kolega koji su odlučili da odu i to pod vrlo nepovoljnim okolnostima. **Zaposleni su u svemu postupili po zakonu, poštujući proceduru.**

Ugovor o radu i kolektivni ugovor

Da nešto nije u redu sa našim radno-pravnim položajem shvatili smo kada je postalo jasno da se u nejasnim okolnostima formira služba sa nedefinisanim delokrugom rada, lošom sistematizacijom koja je stalno menjana tako da nismo ni znali koja je poslednja. **Shodno Ustavnim i zakonskim odredbama, mogli su tražiti informacije i uvid u sve pravne akte. Obaveza je poslodavca da pruži na uvid sva pravna akta a pravo je zaposlenih da budu obavešteni o svim pitanjima koja se odnose na njihov radno-pravni status.**

Zatim su na red došli Ugovori o radu. U njima je umetnuto sve što poslodavac poželi pa i to da je otkaz Ugovora o radu moguće dobiti ukoliko odbijemo zaključenje Aneksa ugovora o radu (koji će nam eventualno biti ponuđen a mi ne znamo šta u njemu piše). I zaista, Aneks ugovora o radu je ponuđen (i to u toku trajanja štrajka) i u njemu je definisano da radimo i ono šta ne znamo, poslove za koje nismo školovani a ni primljeni. Tu je bila i čuvena rečenica u opisu poslova „i sve što direktor naredi“.

Šta je bila alternativa? Obratili smo se nadležnim službama i konsultovali advokate specijalizovane za radno pravo. Svi su nam „ukazivali“ da se, po odredbi člana 11. Zakona o radu, ništavnost odredbi Ugovora o radu

utvrđuje pred nadležnim sudom. Bilo je jasno da ništa bitno nismo saznali od nadležnih službi i da su nam najveću pomoć pružili advokati jer su nam najjasnije predočili situaciju i naše mogućnosti. Između ostalog smo saznali: koji to članovi Ugovora o radu mogu da se osporavaju pred sudom, gde je sve došlo do kršenja Zakona o radu i Ugovora o radu, posebno u vezi sa ne isplaćivanjem zarada tokom 2,5 meseca i isplaćivanjem zarada bez platnih lista.

Poslovodstvo nije odgovaralo na zahtev za izdavanjem rešenja o reprezentativnosti sindikata a ni na zahtev za započinjanje pregovora o izradi kolektivnog ugovora. Čak nije bilo konstatacije o sindikalnim članarinama, da li su isplaćivane i to prema pristupnicama koje smo potpisali.

Advokati su nam predočili činjenicu da se sudski sporovi slične sadržine otežu i do tri godine i da na kraju uglavnom presude „idu“ u korist radnika, ali sve te godine treba živeti i snaći se. Dakle, prepušteni smo sopstvenoj odgovornosti da pristanemo na poniženja, jer to je opšti trend, ili da uđemo u konflikt organizujući štrajk. **Uvek se savetuje zaposlenima da potpišu anekse ugovora o radu jer bi u suprotnom mogli dobiti otkaz, te da nakon toga pokrenu postupak radi poništaja aneksa ili odredbi aneksa koje su sporne.**

U vezi sa kršenjem naših prava obratili smo se i: predstavnicima lokalne samouprave, odborničkim grupama osnivača naše službe, ali nije bilo odgovora.

Šta bi bila alternativa? Sindikat je imao odgovor: kolektivni ugovor. U slučajevima kada nema sindikata onda poslodavac donosi Pravilnik o radu ali kada postoji sindikat onda se zahtevaju pregovori koji rezultiraju potpisivanjem kolektivnog ugovora. Na osnovu tog dokumenta se kasnije rade novi ugovori o radu u kojima se mnogo više štite prava zaposlenih. Pregovori su proces koji zahteva znanje, strpljenje i neki drugi back up plan koji će obezbediti da se živi dok štrajk ili sudski proces traje. Pri tom se treba pripremiti: Zakon o radu, Zakon o štrajku, predlog kolektivnog ugovora... I mi smo se pripremili.

Bili smo vrhunski obrazovani za posao koji smo radili: imali smo sva priznanja za prethodni rad a ljudi koji su došli da postavljaju novi plan rada - nikad nisu radili u toj oblasti. Ali su zato imali političku podršku i podršku svih sistema koji zavise od trenutne vlasti a to je glomazni aparat koji se štiti razmišljajući u pravcu postavljenih zahteva. Svakome je jasno da takav sistem nije u funkciji opšteg interesa već u interesu zadatih partijskih računa. Mi smo bili višak jer je posao postao relativan pojam. Da, samo pojam a oko toga se moglo dogovoriti.

Organizacija društva prema partijskoj pripadnosti formirala je takve odnose moći koji su stvorili i stvaraju nepoštene, diskriminatorske i vrlo često nepodnošljive uslove rada. S druge strane, stvoren je konsenzus o tome da

„dobijanje“ političke moći znači da politički moćnici i poslušnici mogu sve a oni koji nisu u tome ništa. Najteže je bilo opšte saznanje da mi u toj situaciji nismo videli političku silu koja se ponaša po drugačijoj matrici. Jedina potencijalna sila je sindikalna borba nezavisnih i slobodnih sindikata. Ali ni to nije lako niti obećava uspeh, jer mnoge partije „imaju“ ili kontrolišu sopstvene sindikate. Sindikalna snaga i svest o solidarnosti tek treba da se izgrade u Srbiji.

Štrajk upozorenja

Štrajk upozorenja prethodi štrajku, zakazuje se pisanim Obaveštenjem tri dana ranije a traje sat vremena u prostoru koji se unapred odredi. Tada se određuju i zahtevi. Naši zahtevi su bili: pregovori o kolektivnim ugovorima i novim ugovorima o radu, isplata zaostalih zarada i kadrovske promene. Obaveštenje o štrajku upozorenja smo poslali poslovodstvu.

Istog dana predstavnik poslovodstva je predsedniku sindikata uručio Nalog za premeštaj na drugu lokaciju, odvajajući ga tako od članstva i stavljajući ga u nepovoljan položaj. Pri tom je naloženo da radi poslove za koje nije ni obučen a ni primljen. Zatim je usledila Odluka poslovodstva o novom radnom vremenu iz koje je bilo jasno da ni jedan zaposleni, član sindikata, neće moći da se vidi sa drugim. Dodatno, subota i nedelja su bili radni dani. Ali taj raspored nije samo onemogućavao rad sindikata već i timski rad. Posao koji smo radili zavisio je od timskog rada i saradnje zaposlenih. Na kraju je jedan član sindikata dobio neutemeljenu opomenu pred otkaz koja je, pored kršenja nekoliko odredbi Zakona o radu, značila i grubu diskriminaciju po sindikalnoj pripadnosti.

Može se reći da je ovde reč o diskriminaciji zaposlenih, kao učesnicima štrajka, kao članovima sindikata, kao onima koji postavljaju pitanja i zahtevaju da se poštuju njihova prava. U tom slučaju, može se podneti tužba radi naknade štete zbog povrede zabrane diskriminacije.

Sve navedeno mogli smo da pobijamo pred sudom. I to je ono što poslovodstvo obično očekuje jer kada sudski proces bude okončan, ljudi iz menadžmenta će po partijskoj kombinatorici preći na nove pozicije a nekim drugim ljudima će ostaviti da rešavaju problem.

Kada razgovarate o problemima koje imate na poslu vaši prijatelji su spremni da vam ispričaju slične, ili čak gore situacije uz najčešće korišćenu konstataciju da treba ćutati i trpeti jer smo u sistemu partijskih obora. Tih dana se baš navodio primer jednog javnog preduzeća gde su radnici „ulazili“ u onu partiju u kojoj je bio direktor. Tako su izmenjali mnoge obore. Međutim, ta činjenica nikoga nije užasavala, ljudi nisu to komentarisali s gađenjem već su to pričali kao vic.

Ako odlučite da uđete u štrajk jedan od ozbiljnih problema na koji ćete naići je pomirenost javnosti, vaših prijatelja i porodice, sa tim da ste legalan

plen ili materijal za gaženje. Ako se pobunite, nećete naići na podršku većine jer mnogi nisu imali tu hrabrost a vi ih podsećate na to šta su postali. A i šta se uopšte može postići štrajkom?

Štrajk ili delimična obustava rada

U našem slučaju štrajk je zakazao Sindikat, čiji smo članovi, a vodio ga Štrajkački odbor sindikata naše službe. Izvršni odbor sindikata koji smo formirali je doneo Odluku o potpunoj obustavi rada u pisanoj formi u kojoj, pored obrazloženja, stoji i datum započinjanja štrajka i razlozi/zahtevi.

U vezi sa zahtevima, u Odluci se može napisati da su oni navedeni u Obaveštenju o održavanju štrajka upozorenja koji je prethodio potpunoj obustavi rada. Odluka se šalje poslovodstvu, osnivaču, nadležnim službama (prema Zakonu o štrajku).

Sindikat zaposlenih koji stupa u štrajk u posebnom zapisniku takođe donosi Odluku o formiranju štrajkačkog odbora, imenuje članove odbora, određuje mesto štrajka i taj zapisnik šalje: nadležnim službama, poslovodstvu i osnivaču (prema Zakonu o štrajku). U svim odlukama posebno je pozvati sve nadležne da se uključe u rešavanje ili posredovanje u rešavanju problema koji su navedeni kao razlozi/zahtevi, shodno čl. 6 Zakona o štrajku. Kako se u našem slučaju predstavnici poslovodstva i osnivača nisu pojavili na tim prvim zakazanim pregovorima, Štrajkački odbor je održao sastanak na kojem je potvrđen datum i mesto održavanja štrajka i utvrdio vreme u kome će se štrajkovati. To je bilo osmočasovno vreme prve smene i subota u vreme kada je prostor u kome smo štrajkovali bio otvoren.

Obaveštenje sa sastanka na kojem je sve pobrojano odlučeno, poslali smo u pisanoj formi poslovodstvu, osnivaču, Inspekciji rada i svima koje po Zakonu o štrajku moramo obavestiti. Štrajkački odbor je dužan da vodi Dnevnik štrajka u koji se beleži evidencija o prisustvu svih štrajkača kao i sve drugo što se desilo a što smo mi i radili sve vreme trajanja štrajka. Ovo je važno činiti jer može da dođe do različitih situacija: neko od štrajkača može da se razboli, da ide kod lekara i bude viđen van štrajkačkog mesta. Dnevnik štrajka je potvrda da nije - štrajkbreher. U našem slučaju je bilo i drugih specifičnosti u vezi sa dešavanjima u prostoru koji je korišćen van vremena određenog za štrajk i mimo našeg znanja. Zato smo u Dnevniku štrajka beležili šta smo zatekli i šta se sve dešavalo u prostoru.

Štrajkači su postupili potpuno „školski“ uz poštovanje zakonskih normi, ali su postupali i tako da preduprede moguće štetne posledice. Vidimo primer štrajka koji je u skladu sa zakonom i koji je pravi vodič za organizovanje štrajka

Poslovodstvo može po Zakonu o štrajku da odredi minimum procesa rada koja neka služba, od interesa za lokalnu zajednicu, mora da ispuni i u vreme štrajka. Štrajkački odbor je zatim doneo odluku o imenovanju pregovaračkog

tima u koji su ušli svi članovi Štrajkačkog odbora i ovlašćeni predstavnik našeg Sindikata. Odluku smo poslali poslovodstvu i osnivaču. Tokom štrajka smo imali pro bono angažovanje advokata, stručnjaka za radno pravo, što nam je bilo od velike pomoći.

U toku štrajka dobili smo poštom ponudu za potpisivanje Aneksa ugovora o radu koji smo potpisali jer njegovim nepotpisivanjem ostajemo bez posla. Aneks je bio jasan vid pritiska jer smo štrajkovali upravo zbog takvih ugovora o radu. U njemu smo, u opisu posla, preimenovani u radnike sa sasvim drugačijim zanimanjima za koja nismo školovani a ni primljeni.

Naše iskustvo sa službama nadležnim za oblast štrajka nije pozitivno, ili tačnije - očekivali smo više. Kada smo se prvi put obratili u nadi da će se problemi rešavati a zatim videli da u nadležnim službama ne reaguju na većinu zahteva, shvatili smo da smo u problemu.

Tokom štrajka nadležni organi pažljivo su pregledali sve odluke, obaveštenja i zapisnike sindikata u vezi sa štrajkom a od predstavnika sindikalne centrale, koji je bio naš ovlašćeni predstavnik, tražili su da donese sve papire u vezi sa registracijom Sindikata, Statut našeg sindikata i naše pristupnice, što je sve u označenom vremenu i dostavljeno. Tokom tog procesa osećali smo se kao remetilački faktor i opet se ponavljala situacija da je formalni pristup bio najvažniji a ne suština koja je bila koncentrisana u potencijalnom kršenju zakona, ali i u mreži neuhvatljivih mehanizama koji ponižavaju i obespravljaju.

Nama je bilo prilično nejasno ono što su nadležni konstatovali osim činjenice da nigde nije pisalo da je štrajk nelegalan ili vođen tako da se krši zakon. Inače, ukoliko se svi potrebni zapisnici, odluke i obaveštenja u vezi sa štrajkom ne napišu kako to Zakon o štrajku propisuje i potpišu kako treba, organizatori štrajka rizikuju otkaze ugovora o radu i moguće druge zakonske konsekvence.

Nama se tada činilo da će se upravo to i desiti. Strahovali smo da će od tone obaveštenja, odluka, zapisnika koje smo napisali neki papir faliti i to će biti dovoljno da nas krivično gone. Sve se vrtelo oko papira kao da ljudi ne postoje. Niko, ali baš niko nije raspravljao o problemima koji su doveli do štrajka. Umetnost besmisla se sastoji u tome da se suština izbací a forma uvede u prvi plan i postane sama sebi svrha.

Medijiski rat

Zakon o štrajku nalaže Štrajkačkom odboru i predstavnicima organa kojima je štrajk najavljen da pokušaju sporazumno da reše nastali spor. U našem slučaju predstavnici poslovodstva su se uključili tek kada su mediji krenuli u akciju. Novine, lokalne televizije, radio... svi su bili zainteresovani da objave vest o štrajku. Vest je roba interesantna par dana. Posle padate u zaborav, sem ako vaša služba nije bitna za funkcionisanje lokalne zajednice.

Prvo smo otvorili Knjigu podrške gde su se potpisivale naše kolege. Struka nam je dala podršku a zatim i sami građani. Dolazili su svakodnevno da nam daju podršku. Novinari su radili svoj posao – čuti obe strane. Na našoj je bilo znanje i osećaj da smo u pravu i to medijima nije trebalo posebno objašnjavati. Posebno smo se koncentrisali na odbranu profesije i našeg profesionalnog integriteta, na zahtev za kolektivnim ugovorom i na kadrovske promene. Slali smo saopštenja, obaveštenja svim nadležnim službama i institucijama, bili vrlo vidljivi u medijima.

Predstavnici opozicije su dolazili javno i davali nam podršku. Pri tom su bili vrlo realni i nisu nam obećavali i nudili ovo ili ono, jednostavno su hteli da čuju i nas, kao drugu stranu. Predstavnici pozicije su dolazili tajno ali bilo ih je i koji su javno potpisivali podršku. Bila je to najjasnija slika naše političke scene: niko ništa ne može i niko nije kriv jer je u takvom sistemu podele moći dogovor da se političke stranke ne mešaju jedni drugima u obore.

Posle tri dana medijske kampanje isplatili su nam zaostale zarade i tražili da okončamo štrajk. Ovo je bio vrlo osetljiv trenutak. Javnost je osetljiva na novac ali nije ako su vam ugroženi profesionalni integritet i radni status. Srećna okolnost je to što je suprotna strana, bez svoje volje a zahvaljujući ne činjenju i svom neznanju - u očima javnosti podržavala naš štrajk. Ta situacija je trajala mesec dana i kulminirala je kadrovskim promenama što je bio jedan od naših zahteva.

Pritisci koje smo trpeli tokom prvog meseca štrajka sada su se umnogostručili jer je postignuto nešto što nije uobičajeno. I u javnosti se često postavljalo pitanje: šta zaista želimo? Kada smo pokušali da objasnimo da je to Kolektivni ugovor, zaštita profesije i našeg radno pravnog statusa - niko nije bio spreman da sluša.

Pregovori ili šta već

„Da li su ovo pregovori ili razgovori?“, bilo je najčešće pitanje koje smo postavljali poslovodstvu kada su najavljivali kontakt sa nama. Odgovor je obično bio da su to - razgovori. I to treba razlikovati. Bitni su pregovori. Oni su znak da se na dnevni red stavljaju Kolektivni ugovori i naš radno - pravni status. Međutim, poslovodstvo nije prihvatilo pregovore.

Kada se započnu pregovori onda postoji zakonski rok u kome se moraju i okončati. Bilo nam je jasno da je postignuta politička odluka da nam se to ne dozvoli.

Pre kadrovskih promena uspeli smo da razgovaramo sa članovima našeg Upravnog odbora. Izneli smo svoje argumente u vezi sa problemima a oni su već svima koji su želeli da znaju - bili jasni. Taj razgovor je bio vrlo važan da bi se konačno došlo do srži problema u vezi sa organizacijom službe, planom i programom rada, vizijom i misijom delatnosti kojom smo se bavili.

Odmah je zakazan još jedan razgovor u istom sastavu ali sada i sa predstavnicima posloводства i osnivača. Pokazalo se vrlo važnim da su na razgovorima koji su usledili uvek uz nas bili naši pravni i sindikalni zastupnici.

Posle kadrovskih promena novo posloводство je krenulo sa taktikom iscrpljivanja. Prošlo je deset dana dok nije organizovan prvi sastanak gde smo shvatili da se više nije moglo postići i da se moraju naći neka druga rešenja. Zatražili smo u pisanoj formi sporazumno okončanje štrajka i izneli zahteve: otpočinjanje izrade Kolektivnog ugovora, pisane izjave da nećemo biti otpušteni ili na bilo koji drugi način diskriminirani, izdavanje rešenja o reprezentativnosti sindikata. Dali su nam ultimatum: ili ćemo izaći iz štrajka ili ćemo ići na ulicu.

Ovo je uobičajena taktika poslodavca. Iz tih razloga je potrebno pametno voditi štrajk. Ne samo u skladu sa zakonskim propisima, uz dobru organizaciju i medijsku kampanju, nego i prepustiti poslodavcu da propušta obaveze i čini greške, pre svega u smislu zakonskih rokova.

Saglasili smo se, kao Štrajkački odbor, da smo doneli odluku o izlasku iz štrajka u kojoj stoji da smo štrajk vodili po Zakonu o štrajku, ali da pregovora u vezi sa našim zahtevima nije bilo. Prethodno je deo naših kolega, ne videvši nikakvu perspektivu u takvoj firmi, raskinuo ugovore o radu na sopstvenu štetu a mi, preostali učesnici u štrajku, odlučili smo da potpišemo ultimativni Sporazum o prekidu štrajka.

Štrajkači

Štrajkači su skup ljudi različitih karaktera, želja, očekivanja i materijalnog stanja. U momentu stupanja u štrajk svi smo se saglasili da smo jedna porodica i da ćemo se o svemu otvoreno i iskreno dogovarati a to je i bilo tako. Kako su dani odmicali stvari su se menjale. Svi smo kod kuće imali različite porodične situacije koje su se sve više „uključivale“ u štrajk.

Nije bilo dileme da li stupiti u štrajk ili ne, već kako ga voditi. Bilo je očigledno da se suočavamo sa dve koncepcije: jedna koja bi da se štrajk vodi „nevidljivo“, dok se druga zalagala da bude što glasnije i vidljivije, uz učešće medija i predstavnika vlasti i opozicije. Pobedila je druga linija ali je od početka bilo kompromisa u vezi sa merom nekih stvari. Najveći kompromis je učinjen u vezi sa povezivanjem sa drugim službama i drugim štrajkačima kojih je bilo dovoljno za ozbiljnije organizovanje. Došlo je i do glasanja i to kada su došli umetnici, koji su takođe štrajkovali, sa željom da nam pruže podršku i naprave performans. Izgubila je opcija koja je želela saradnju i povezivanje. Sa svih strana su stizala upozorenja da se pritajimo, da „ne talasamo“.

U tom kritičnom trenutku proradili su i porodični interesi, došlo je do prvih otkaza koji su dali štrajkači na svoju štetu. Sve se nekako skupilo. Ljudi više nisu videli zašto se borimo jer je bilo jasno da kadrovske promene nisu

dovele do promena, da je nova služba postavljena na vrlo lošim osnovama i da se stanje neće promeniti, bar ne značajno. U isto vreme trebalo je živeti. U štrajku nema zarada a angažovani smo puno radno vreme. Iza nas su naše porodice i deca - čitav život koji košta i ne poznaje pravdu, znanje i vrlinu. Pritisci su veliki i svako je imao dilemu: izabrati obaveze prema potrebama porodice ili prema potrebama štrajkačke porodice. Ponekad te veze među ljudima u štrajku postanu tako značajne da budu među najznačajnijim iskustvima u životu. Kada se radi o vrlo važnim stvarima, kao što su gubitak posla ili gubitak profesionalne časti zbog pristajanja na diktat nekompetentnih, tada se ljudi pokažu u svom sjaju (ili svojoj bedi).

Među nama je uvek bilo uvažavanja i solidarnosti čak i kada se nismo slagali. Štrajk je izvukao ono najbolje u nama i trajno nas okrenuo jedne ka drugima da smo se zgusnuli i pronašli kao prijatelji i pored toga što među nama postoje velike razlike u godinama, interesovanjima i životnim planovima. Štrajk nas je potpuno zaokupio i postali smo dosadni porodici i prijateljima pa smo tako odlučili da sa štrajka ne idemo kući već smo se družili, pričajući o stvarima koje su nas zaokupljale. Pravili planove, dogovore. Svi smo zajedno odlazili kod advokata, u sindikat, pa i u pozorište, na koncerte i druga mesta. Svaki otkaz je bio težak i za one koji su otišli i za one koji su ostali. Ništa nije bilo u ljutnji ili uz žuč učinjeno već uz tugu što se nešto solidno ruši. S druge strane, odlasci su relativna stvar jer su naše kolege tu, uz nas i dalje, samo u drugo vreme i u drugačijem kontekstu.

Šta smo uradili? Suprotstavili smo se nepravdi i zbog toga svi delimo snažno osećanje ponosa. Da li to vredi? Vredi nama - jer mi vredimo. A svako odgovara za sebe.

Epilog

Očekivali smo da će uslediti odmazda zbog štrajka. I desilo se. Prvo smo dobili novi raspored rada. Cilj je bio da nas razdvoje i smeste u različite smene i prostore. Niko nije ni krio da se baš o tome radi tako da nije bilo ni formalnog objašnjenja koje bi uključilo pominjanje procesa rada ili nečega što bi bar mirisalo na to. Radilo se o pokušaju da nas onemoguće da zajedno radimo i dogovaramo aktivnosti. Odmah su primljeni novi ljudi. Naše zahteve za razgovorima posloводство je ignorisalo. Rad je organizovan tako da svaki detalj bude kontrolisan i da u krajnjoj instanci budemo dovedeni u situaciju da nas optuže za nekompetentnost. Zato smo u izveštajima o radu obrazlagali i beležili sve što smo smatrali da je važno.

Posao se komplikovao promenom prostora u kojima smo radili. I na druge načine. Među novoprimitljenim radnicima izabran je predstavnik zaposlenih u Upravni odbor. nekorektnim manevrom posloводства. Neime, mi, članovi sindikata, nismo bili obavješteni da se glasa i pored toga što smo predali

pisani predlog za člana UO iz naših redova. Nezadovoljstvo zaposlenih koji nisu pripadali krugu povlašćenih je bilo svima vidljivo. Ali to je za njih a i za nas bio naš lični problem. Sve je bilo po zakonu. Čak i kada je jedan od štrajkača ostao bez posla bez obzira što je odlično obavljao posao i imao sve kvalifikacije.

Činjenica je da se može tražiti i poništaj izbora predstavnika zaposlenih u Upravnom odboru, ali to opet upućuje na sudski postupak i podnošenje tužbe.

Ljudi sa kojima smo razgovarali, van naše firme, nepogrešivo su znali o čemu pričamo jer je svima jasno da su iz celokupnog sistema proterani opšti interes, znanje i kreativnost. Opšti utisak svih koji nisu u sistemu političkog monopola je taj da je čitav sistem ustrojen u korist opšte štete. I tu dolazimo do ključnog pitanja: da li smo sposobni da nam bude bolje ili je blato u kome smo - zapravo mera onoga što zaslužujemo?

Svedoči G.K.

Bivša radnica i predsednica organizacije sindikata u privatizovanoj fabrici. Ima 26 godina radnog staža u celosti ostvarenog u fabrici, u sektoru finansija. Majka troje dece.

(Svedočenje zabeležila Jovanka Zlatković)

Pre i posle privatizacije

„Mi smo metalska firma sa stogodišnjom tradicijom koja je nekada imala 1300 radnika. Radilo se punom parom, u tri smene. Proizvodili smo vijke, žičana platna i pletiva i nije se dešavalo da radnicima kasne plate. One nikada nisu bile prevelike. Bile su solidne i uvek smo bili na nekom proseku metalske grane. U fabrici su muškarci bili brojniji i bilo ih je oko 10% više nego žena ali na radu u pogonu bilo ih je podjednako.

Kad kažem „mi“, mislim na veliku metalisku firmu kakva je bila naša fabrika a kažem „mi“ zato što mislim da će insitucije morati da nam vrata radni status jer nam je učinjena velika nepravda. Činjenica je da smo nakon privatizacije nadležnim institucijama ukazivali na sve krupne nepravilnosti i kršenje zakona ali insitucije nisu reagovala. Tek kada je fabrika opljačkana, kada je dug dostigao 13 miliona evra, država je preuzela fabriku. Sve ukazuje da je pljačka sistemski organizaovana, uz podršku ljudi u pojedinim institucijama.

U našem slučaju najbitnija činjenica je to što je Vrhovni sud doneo presudu kojom je aukcijska prodaja fabrike poništena kao nezakonita. I to ubrzo nakon prodaje, odnosno privatizacije. To je ključni dokaz da smo mi, radnici, bili u pravu kada smo protestovali i institucijama i nadležnima podnosili dokaze o nepravilnostima i kršenju zakona. Zbog toga smo kažnjavani i zbog toga smo ostali i bez posla.

Ukratko, događaji su išli sledećim tokom:

- Fabrika je prodana na aukciji krajem 2004. godine konzorcijumu četiri vlasnika za 105 miliona dinara.
- Vrhovni sud poništava privatizaciju sredinom 2005. godine zbog nezakonito sprovedene aukcijske prodaje.
- Presudu Vrhovnog suda nadležne institucije ne poštuju i konzorcijum ostaje u fabrici.
- Plate kasne, počinju štrajkovi i protesti.
- Grupa radnika dobija otkaze 2007.godine zbog učestvovanja na protestima..
- Radnici podnose tužbe sudu i gube sporove na svim sudskim instancama.
- Agencija za privatizaciju poništava kupoprodajni ugovor sa konzorcijumom zbog nenamirenih obaveza, u maju 2009. godine.
- Akcijski fond preuzima fabriku u junu 2009. godine sa dugom od 13 miliona evra.
- Početkom 2010. godine fabrikom i dalje upravlja zastupnica Akcijskog fonda a na posao dolazi oko 15 ljudi.
- Krajem marta 2010.stupa na snagu zakon o stečaju za sve firme kojima je blokiran račun duže od tri godine.

Konzorcijum fizičkih lica kupuje fabriku

Nešto više od 67% kapitala fabrike kupio je na aukcijskoj prodaji (2004. godine) konzorcijum četiri vlasnika: sin direktora jedne propale društvene firme čiji je otac postao član UO fabrike kada je konzorcijum ušao u fabriku. Pored njega, u konzorcijumu je bio i funkcioner jedne od stranaka DOS-a koja je kasnije propala. Zatim osoba koja je najviše vremena provodila u kafani i jedan bivši visoki funkcioner Saveza komunista. Ovaj poslednji je nakon presude Vrhovnog suda izašao iz konzorcijuma. Radnici su bili vlasnici oko 28% kapitala.

Tada je bilo zaposleno 234 radnika. Zanimljivo je da su se gazde postavile kao „dobre vile“ a zaposleni su naivno naseli na to njihovo ponašanje. Mislim da su bili veoma lukavi. Prvo su tri meseca obilazili fabriku, snimali situaciju, „snimali“ ljude. Mi smo tada imali 9 raznih direktora što je bilo

neprimereno jer se broj radnika tokom vremena smanjio ali ne i broj direktora. Da ne pominjem još i neposredne rukovodioce, razne šefove. Znači, oni su mudro snimali pre nego što su počeli da sprovode svoj program pljačke. Slobodno mogu reći - pljačke.

Ja sam tada bila predsednica fabričkog odbora sindikata u okviru jednog od najvećih sindikata u Srbiji, koji je u vreme socijalizma bio državni sindikat. Taj sindikat je granski organizovan tako da sam bila i članica gradskog odbora metalske grane i u to vreme sam imala „staž „od nekih 25 godina u tom sindikatu.

Taktika za pljačku

Na prvom sastanku fabričkog odbora sindikata sa jednim od novih vlasnika koji je bio i generalni direktor, meni je prvo upala u oči kožna rukavica koju je on nosio i to u stilu i na način estradnih zvezda. I to mi se nije dopalo. Sa tom kožnom rukavicom na jednoj ruci, generalni direktor je pričao priču kako je on podstanar, kako razume šta znači raditi za tako malu platu....Nama je tada kasnila jedna plata. Meni je bilo zlo od te priče i te kožne rukavice.... videla sam da smo – naderali. Tako mi je nešto prošlo kroz glavu.

Međutim, većina zaposlenih je, moram reći, ipak neupućena u svoja prava a slabo šta znaju i o akcionarstvu. To su radnici u proizvodnji, radili su pod teškim uslovima a nove gazde su im dozvoljavale da piju! Pitam se kome se od tako nesvesnih radnika ne bi dopale gazde koje im dozvoljavaju da piju!? Masovno su pili alkohol a pri tom su radili za opasnim mašinama koje proizvode i buku tako da niko od tih radnika ne govori normalno. Oni viču jer ne čuju a ne čuju ni kad im se obraćate. Sa takvom polupismenom stukturom nije teško manipulirati. Staviš im malo novca u džep i oni su poslušni, klimaju glavama na sve što gazda kaže. Ili ga jeftino kupiš tako što mu dozvoljavaš da pije na radnom mestu.

Vlasnici su upravo to i radili. Prvo su krenuli sa naizgled dobrom pričom. Rekli su da će zaposliti 150 novih radnika. Kada je krenulo zapošljavanje gazde su dozvolile radnicima da dovode svoje rođake i prijatelje, da ih zaposle. Mogao si dovesti i komšiju i ne znam koga - oni su sve zapošljavali. Time su pridobili, „kupili“ simpatije radnika. Na broj od 234, povećali su broj zaposlenih za još 150. Za ta nova zapošljavanja dobili su državnu stimulaciju preko Fonda za razvoj a posle su većinu radnika otpustili!

Ja sam radila u finansijama i mogla sam da pratim šta rade. Sve su radili preko računa. Čim na račun stignu pare od kredita - odmah ispare, nestanu. Bilo mi je jasno da se dešava nešto što za nas nije dobro. Naime, posle nešto više od godinu dana nakon aukcije, osnovali su ćerku- firmu pod istim imenom koje ima i fabrika, samo su u nazivu dodali „trejd“. Ćerka -firma je registrovana kao d.o.o. za poslove trgovine metalnom robom. Sve piše na sajtu Agencije za

privredne registre. Tamo se može videti i da je tadašnji generalni direktor fabrike, funkcioner kasnije propale stranke DOS-a, upisan kao član d.o.o. Za direktora su postavili anonimnog poslušnika da bi maskirali ko zapravo vuče sve konce.

Osnivanje „ćerke-firme“ nije protivzakonito a podaci koje naša svedokinja navodi su javni i dostupni na sajtu Agencije za privredne registre. Međutim, vlasnici privatizovanih preduzeća koji nemaju dobre namere, često koriste sve zakonom dozvoljene mogućnosti da bi ostavili svoje stvarne namere. U ovom slučaju, zaposleni formalno nisu ništa mogli da preduzmu jer vlasnici nisu prekršili propise osnivajući „ćerku -firmu“.

Dakle, kako novci dođu na račun fabrike, tako odlaze na račun njihove ćerke -firme. Čim su formirali drugu firmu a naš račun nije bio blokiran, sve mi je bilo jasno. Kasnije su počeli da rade i sa jednom firmom koja je bila registrovana u Mađarskoj. Preko nje su isisavali novac iz naše fabrike. Navodno je to bila firma jednog od trojice gazda, ne znam, nemam dokaze. Sirovine su kupovali i preprodavali. Ali po nižoj ceni! Generalni direktor je preko svojih političkih veza dobijao kredite u bankama i kod državnih fondova... kuću je sazio za to vreme a radnicima je pričao kako je podstanar. Haos šta su radili! Kao što sam već navela, poslodavci koji žele da ostvare neke svoje ciljeve, suprotne moralu i propisima, angažuju stručnjake raznih profila kako bi svoje poslovanje i namere podveli pod legalne tokove. U odnosu na poslodavce, zaposleni su u mnogo lošijem položaju jer se teško snalaze u komplikovanim pravnim procedurama, ne poznaju dovoljno svoja prava a nemaju ni mogućnosti da angažuju stručnjake koji bi im pružili pomoć.

Podrška političkih stranaka

Vlasnici su bili politički moćni, mogli su kako hoće. Imali su podršku stranaka koje su tada bile na vlasti. Za njih je najviše uradio tadašnji ministar privrede, član jedne od vladajućih stranaka u vreme privatizacije fabrike. Ali umešane su i ostale stranke sa kojima su bili povezani.

Naime, presudom Vrhovnog suda, prodaja fabrike je poništena. Istom presudom Vrhovni sud je poništio i rešenje Ministarstva privrede kojim su članovi konzorcijuma proglašeni za vlasnike fabrike. Tada dotični ministar privrede donosi rešenje u kojem piše da na osnovu presude Vrhovnog suda konzorcijum nije vlasnik fabrike. Međutim, samo 12 dana posle toga, ministar donosi novo rešenje kojim poništava svoje prethodno rešenje! Na taj način je ministar zaobišao presudu Vrhovnog suda i ona je ostala mrtvo slovo na papiru do dana današnjeg.

Ne poštujući tu presudu, tadašnji ministar privrede, koji je na tu funkciju došao u oktobru 2004. godine, nekoliko meseci pre aukcijske prodaje

naše fabrike, direktno je omogućio članovima konzorcijuma da protivzakonito uđu u posed fabrike i raspolazu kapitalom. Njegova stranka je čak organizovala i odlazak naših radnika u Zrenjanin, na stranački miting. To su organizovali zajedno sa vlasnicima fabrike. Obezbedili su autobuse i ljudima dali po1000 dinara. Uzimali su iz fabričke kase gotovinu, davali radnicima novac da idu na stranački miting. To su radili.

Ukoliko je naša svedokinja imala rešenje ministra kojim je stavio van snage svoju odluku, trebalo je u pisanoj formi da se obrati Ministarstvu privrede i ukaže na odluku Vrhovnog suda. Dopis je trebalo uputiti i Vrhovnom sudu i ukazati na nepoštovanje njihove odluke.

Počinje krađa - kreću otkazi

Kao predsednica sindikata odlučim da o svemu tome izvestim više organe našeg sindikata. Odem sa predsednikom grane metalaca u gradski odbor sindikata i funkcionere gradskog odbora obavestimo o problemima u fabrici. Prođe izvesno vreme a ja vidim nema efekta. Sindikalni funkcioneri u gradskom odboru čute, ne reaguju a vidim da se u firmi svašta dešava što nije dobro po nas. Odlučim da izvestim i centralu sindikata u Beogradu.

Tražim od gazda da meni, kao predsednici sindikata i tadašnjem predsedniku malih akcionara, radniku naše fabrike, potpišu nalog za službeni put. Vlasnici nam potpišu, nemaju oni ništa protiv, bogzna kako su dobri, puštaju nas da idemo u Beograd. Znali su zašto idemo. Međutim, kada smo se vratili iz Beograda oboje dobijemo otkaze. U obrazloženju mog otkaza je stajalo da sam zloupotrebila nalog za službeni put. Gazde su tvrdile da nisu znale za naš službeni put a sva trojica vlasnika bila su prisutna kada sam tražila putni nalog i potpisali ga! U svakom slučaju, našli su zakonsku formulaciju da mi daju otkaz. Tada mi je bilo jasno da su prvo krenuli da sklone sindikat iz fabrike pa će polako i radnike.

Naša svedokinja je postupila pomalo naivno, pogotovu što je već imala osnova za sumnju u stvarne namere vlasnika. U propisima je jasno razgraničena funkcija direktora od vlasnika preduzeća. Naloge može da potpiše samo direktor kao ovlašćeno lice ili lica koja je direktor ovlastio. Ako je nalog potpisao vlasnik, koji nije istovremeno i direktor, onda je njeno postupanje bilo suprotno zakonu, nije imala valjan nalog za službeno putovanje. Iz svedočenja nije u potpunosti jasno ko je zapravo potpisao naolog: vlasnici ili direktor i da li je nalog potpisao i generalni direktor koji je istovremeno bio i jedan od vlasnika.

Ako je nalog potpisalo ovlašćeno lice onda je trebalo da podnese tužbu. Kroz sudski postupak zaposleni su trebali da ukažu i na to šta je pozadina otkaza. Na taj način bi pripremili i tužbu radi naknade štete zbog diskriminacije.

Na žalosti, u našem pravnom sistemu je teret dokazivanja na onome ko tvrdi i iznosi neku činjenicu, pa je tako i u ovoj vrsti sporova. U nekim zemljama

Evrope, u radnim odnosima, naročito u postupcima otkaza i diskriminacije, teret dokazivanja je na poslodavcu. Poslodavac mora da dokaže da su razlozi za otkaz upravo oni koje je naveo u rešenju o samom otkazu, kao i da nije šikanirao zaposlenog.

Moj prvi otkaz

Dakle, predsednik malih akcionara i ja smo dobili otkaze. Nisam mogla to da prihvatim, bilo mi je jasno šta se dešava a s druge strane, ne znam šta da radim? Podnesem prijavu inspekciji rada. Očekivala sam i podršku viših, gradskih organa sindikata ali oni su se držali po strani. Predsednik grane metalaca u gradskom odboru sindikata savetovao je mom zameniku da fabrički sindikat donese odluku o protestima i da me na taj način podrže. Nije savetovao štrajk nego - protest. Međutim, rukovodstvo fabrike je pretilo radnicima i moj zamenik, odnosno naša sindikalna organizacija se nije usudila da donese takvu odluku. Razmišljam kako da nateram funkcionere gradskog odbora tog, nekada državnog sindikata, da ipak nešto preduzmu, da nas zaštite. Ne shvatama zašto se drže po strani? Nisam tada bila neka iskusna sindikalka, godinama sam bila obična članica, plaćala članarinu ali nisam imala iskustva u vođenju sindikalne organizacije u fabrici. Razmišljam: ne mogu mi dati otkaz zato što sam otišla u Beograd sa putnim nalogom koji su oni potpisali! Šta da radim? Rešenje o otkazu nisam htela da potpišem.

Naša svedokinja nije dobro postupila odbijajući da potpiše rešenje o otkazu. Jer ako odbija prijem o otkazu ugovora o radu ne znači da otkaz neće stupiti na snagu ili da će ga izbeći. Poslodavac može kroz službenu belešku da konstatuje da je odbila da potpiše, da to istakne na oglasnu tablu ili čak i ne istakne. Rokovi teku od dana kada je konstatovano da je odbila da potpiše ili od dana kada je rešenje stavljeno na oglasnu tablu. Dakle, može se dogoditi da ona nema saznanja o tome kada je rešenje stavljeno na oglasnu tablu i da zbog toga propusti da podnese blagovremeno tužbu. Ili, možda podnese tužbu, ali kako nema rešenje o otkazu ne zna koji je broj rešenja a ni koje je obrazloženje pa tužba može da bude nepotpuna.

Dakle, savet je da se uvek sve primi i potpiše a nakon toga se sudski napada.

Odlučim da ću doći u fabriku nakon isteka roka od nekih 7-8 dana, rok koji imate prema Ugovoru o radu. Ako me ne puste, sešću ispred kapije i tu ću da sedim dok me ne puste. Bilo je jedno zgodno mesto, ispod neke spomen pločice, mada je bilo hladno, oktobar je bio. Ipak, verovala sam da će me pustiti. Dolazi to jutro a ja u neizvesnosti. Idem u fabriku a ne znam hoće li me pustiti? Vlasnici su bili pametni. Nisu oni potpisivali prljave naloge već su to za dobar novac radili neposredni rukovodioci i stari direktori.

I ovde se vidi da se poslodavci sa lošim namera posebno trude da postupaju po proceduri utvrđenoj zakonom. Prijave protiv zaposlenih podnosi neposredni rukovodilac ili svako ko ima saznanja o učinjenoj povredi radne obaveze. Odluku o otkazu donosi isključivo direktor ili lice koje je on ovlastio.

Na kapiji fabrike dočekali me ljudi iz obezbeđenja. Ne dozvoljavaju mi da uđem, imaju pisani nalog jedne od starih direktorki da me ne puste u fabriku. Kažu mi da sam dobila otkaz i da ne mogu da uđem u fabriku. Odgovorim da predsednik sindikata ne može da dobije otkaz a oni uporno ponavljaju kako imaju nalog i da ne mogu da uđem u fabriku.

Predsednik sindikata kao i drugi predstavnici zaposlenih mogu da dobiju otkaz ali samo ako povrede radne obaveze, izvrše krivično delo i sl.

Inače, predstavnicima zaposlenih, a u ovom slučaju predsednici sindikata se ne može otkazati ugovor o radu ili je na drugi način staviti u nepovoljniji položaj za vreme obavljanja funkcije i godinu dana po prestanku funkcije, pod uslovom da postupa u skladu sa zakonom, opštim aktom i Ugovorom o radu.

Kao predstavnici zaposlenih se smatraju: predsednik sindikata zaposlenih kod poslodavca, član saveta zaposlenih i predstavnik zaposlenih u upravnom ili nadzornom odboru kao i imenovani ili izabrani sindikalni predstavnik.

Ovo je imperativna zakonska odredba. Međutim, zaposleni vrlo često gube iz vida da ova odredba izričito utvrđuje i obavezu predstavnika zaposlenih da postupaju u skladu sa zakonom, opštim aktom, ugovorom o radu. Ukoliko tako ne postupaju poslodavac može predstavniku zaposlenih da otkáže ugovor o radu.

Veoma je važno da zaposleni znaju ove odredbe kako ne bi smatrali da su po automatizmu zaštićeni od otkaza kao predstavnici zaposlenih (sindikalisti). Naravno da će zlonamerni poslodavci pokušati da izvrše pritisak na predstavnika zaposlenih ili će čak i otpustiti sindikalnog predstavnika, koristeći upravo mogućnost „nezakonitog“ postupanja. Zato je postupanje po zakonu i savesti najbolja zaštita za sve predstavnike zaposlenih.

I ja sednem na kapiju.... ne mogu da verujem... (svedokinja prekida priču i plače) ...sednem...radnicima su zabranili da mi prilaze....rekli su...ko god mi priđe dobiće otkaz...Onda su zvali policiju...doveli su i neke malo jače muškarce koji su takođe radili u obezbeđenju....Kad se setim...ne mogu da verujem da sam to bila ja! Ljudi iz obezbeđenja traže da se sklonim ispred kapije, pokazuju mi prospekt firme i kažu : „Gospođo, sklonite se....ne možete tu da budete!“ Upozoravaju me da ne mogu da sedim ni ispred kapije jer je to deo poseda koji je privatno vlasništvo! Ne znam kako, ali se u tom momentu prisetim i otvoreno im kažem: „Znate šta....ja sam akcionar ove fabrike...ovo je i moje vlasništvo!“

Dolazila je i policija i bila je korektna. U međuvremenu, gazde su vratile na posao predsednika malih akcionara koji je zajedno samnom dobio otkaz. Vraćen je nakon što je potpisao izjavu da sam ga ja obmanula, da nije znao zašto idemo u Beograd, da je bio u zabludi. On je i danas zvanično zaposlen u fabrici.

Tog prvog dana moj protest ispred fabrike je trajao nekoliko sati. O zbivanjima sam obavestila predsednicu sindikata u fabrici hemijskih proizvoda i mog kuma, predsednika sindikata u fabrici pored naše, isto metalska firma. Rekla sam im šta se dešava.

Sutradan sam opet došla i tada su reagovali metalci susedne fabrike. Izvršili su pritisak na funkcionere gradskog odbora našeg sindikata. Pitali su ih kako mogu da dozvole da jedan sindikalac sedi na kapiji, da sve to preživljava...i prisilili ih da se uključe, da organizuju proteste i zahtevaju da me vrata na posao. Do tada nisam ni razmišljala o tome kakav je to sindikat u kojem sam bila oko 25 godina... a sada sam počela da primećujem neke stvari: funkcioneri imaju kabinete, velike plate, sekretarice... kao da su državna firma. Ne liči to na sindikat. I ne priliči sindikatu. Bez obzira što je u vreme socijalizma to bio državni sindikat ali to vreme je valjda davno prošlo!

Uglavnom, metalci susedne fabrike su izvršili pritisak i dogovoren je sastanak. Tražila sam da dođu sindikalni funkcioneri iz gradskog i pokrajinskog odbora kao i vlasnici fabrike.

Pritisci

Došla su četiri sindikalna funkcionera: predsednik gradskog odbora, predsednik grane metalaca u gradskom odboru i još dvojica. Sastanak je trajao 4 sata. Vlasnici fabrike i sindikalni funkcioneri su na mene, ženu, sve vreme vršili pritisak da dam ostavku na mesto predsednice sindikata u fabrici. Toliko su bili zapeli da su me čak optužili da radim za zemunski klan! Neviđeno! Svi protiv mene. Jedna žena a njih sedmorica! I sva sedmorica uporno od mene traže da podnesem ostavku a gazde će, za uzvrat, povući otkaz. „Imaćeš radno mesto ali daj ostavku na mesto predsednika sindikata“ - to je bila njihova zajednička „ponuda“.

Nisam pristala. Rekla sam da to ne dolazi u obzir. Nakon toga su me još nekoliko dana držali na kapiji, nisu dozvoljavali da uđem ali su onda metalci iz susedne fabrike ponovo izvršili pritisak i tek tada su popustili i dozvolili da uđem u fabriku.

Za vreme protesta ispred fabrike zvala sam novinare i moja priča je objavljena u medijima. Gazde su tekstove iz novina sa mojim izjavama o problemima u fabrici isekli i postavili na oglasnu tablu. Markerima su podvukli određene rečenice. Time su ostalim radnicima stavili do znanja da moje tvrdnje nisu tačne i da je takvo ponašanje – nepoželjno. I da su ljudi kao ja nepoželjni. Ta poruka je ostalim radnicima bila više nego jasna.

Već nakon ovih događaja, stajanja ispred fabričke kapije i postavljanja isečaka iz novina na oglasnu tablu fabrike, naša svedokinja je trebalo da pokrene sudski postupak radi naknade štete zbog šikaniranja i povrede časti i ugleda. Preporučljivo bi bilo da je fotografisala oglasnu tablu na kojoj se vide isečci iz novina, da je dovela svoje prijatelje koji ne rade u preduzeću pa nemaju strah od otkaza da vide da ona stoji ispred fabrike, da joj je onemogućen ulaz, da je šikanirana.

Za zaposlene koji se nađu u ovakvoj ili sličnoj situaciji najvažnije je da prikupe što više dokaza koji bi, u eventualnom sudskom sporu, potkrepili navode iz njihove tužbe.

U međuvremenu je inspekcija rada naložila gazdama da me vrata na posao. Tada je inspekcija još i primenjivala član 271. Zakona o radu....danas to više ne rade, bar ne u našem gradu.

Postoje nalozi inspekcije sa kojima sam se sretala u svojoj praksi i gde se utvrđuju nepravilnosti i zaposleni vraćaju na posao rešenjem inspekcije do okončanja sudskog spora. Nisu česti, ali postoje i to tamo gde inspektori vide da je postupak povređen. Dakle, inspekcija rada se ne upušta u sadržinu i suštinu spora i događaja, nego u proceduralna pitanja kao npr. da li je poslodavac dao upozorenje, doneo rešenje, dostavio svima, obavestio sindikat i sl. Ukratko, inspekcija rada vodi računa o zakonski sprovedenoj proceduri.

Kad sam se vratila gazde su počele da mi se svete, da me šikaniraju. Zaposlenima su zabranili da samnom sarađuju na svakodnevним poslovima. Daktilografkinji su zabranili da kuca moje tekstove a onemogućili su mi i pristup računaru. To je bilo šikaniranje. Iako me je inspekcija rada vratila na posao vlasnici ipak nisu povukli tužbu koju su podneli protiv mene zbog „zloupotrebe putnog naloga“ pa je sudski spor krenuo svojim tokom. Taj spor sam dobila a kasnije je i drugostepeni sud presudio u moju korist.

Može se reći da je ovde reč o diskriminaciji zaposlene, kao učesnice štrajka i predsednice sindikata. U vreme na koje se odnose navodi svedokinje o šikaniranju nije bio na snazi zakon koji reguliše zabranu mobinga. Međutim, prema Zakonu o radu, mogla se podneti tužba radi naknade štete zbog povrede zabrane diskriminacije. Ovaj zakon i dalje važi.

Nalog inspekcije kojim je naša svedokinja vraćena na posao ne obavezuje poslodavca da povuče tužbu. Obavezuje ga da ispuni nalog na koji se odnosi, verovatno, na vraćanje zaposlene na rad. Dakle, inspekcija nalaže da se isprave formalno-pravni propusti i ne bavi se poslovima iz nadležnosti drugih insitucija poput sudskih sporova..

Mali akcionari i privatizacija

Firma je bila akcionarsko društvo i radnici su bili vlasnici blizu

30% kapitala. Kad sam videla šta se dešava pomogla sam da se mali akcionari organizuju. Formirali smo Klub malih akcionara koji je imao oko 800 članova i bio je jedan od najvećih te vrste. Međutim, nismo imali sreće sa predsednikom Kluba. On ništa nije preduzimaao kako bi zaštitio naš deo vlasništva u fabrici. Šta više, ubrzo je mesto predsednika Kluba prepustio radniku koji je bio blizak sa gazdama. Uradio je to protivzakonito, bez odluke Skupštine akcionara.

Mali akcionari su trebali da razreše predsednika Kluba, pokrenu postupak razrešenja i izaberu drugog. Predsednik je imenovan i iz tih razloga može biti razrešen samo od onih koji su ga imenovali. Ukoliko je mesto predsednika prepustio drugome, morao je prvo biti razrešen a taj drugi je morao biti izabran. Moguće da je preneo deo nadležnosti, nešto slično kao kada direktor prenosi ovlašćenja na neko drugo lice radi potpisivanja dokumenata.

No, u obe varijante mali akcionari su mogli podneti tužbu kako bi se utvrdilo nezakonito prenošenje funkcije i zastupanje.

Kada su iz Agencije za privatizaciju dolazili u kontrolu, uvek su, prema propisima, pozivali mene, kao predsednicu sindikata i njega kao predsednika malih akcionara da prisustvuujemo kontroli. On nikada nije imao primedbi na stanje u fabrici dok sam ja uvek iznosila primedbe.

Mora se naglasiti da je ovde reč o dva različita interesa i prava i ne rukovode se istim interesima a i ne podležu istim zakonskim propisima. Zaposleni rade kod poslodavca i ostvaruju zaradu za svoj rad. Na njih se primenjuju odredbe Zakona o radu i drugih sličnih zakona. Mali akcionari su, bukvalno rečeno, suvlasnici firme i njih rukovodi interes svojine. Nije svaki zaposleni i akcionar. Ima mnogo penzionera koji su mali akcionari. Male akcionare interesuje dobit. Jednostavno rečeno, interesuje ih kako će firma da ostvari višak prihoda koji će podeliti vlasnicima. Oni su samo u poziciji da je njihov udeo mali i ujedinjuju se kako ih ne bi iskoristili akcionari sa većim udelom. Važno je da se ova razlika napravi zato što ne rukovode isti interesi zaposlene i male akcionare. Interesi malih akcionara su dobit i vlasništvo a zaposleni su zainteresovani za zaradu, pravo na rad i iz rada.

U zapisnike Agencije za privatizaciju moje primedbe nisu unošene nego su ušle samo pozitivne ocene o radu konzorcijuma. Imam te zapisnike jer Agencija ima obavezu da zapisnike sa kontrola dostavlja i sindikatu što je i radila. Jedino nisu dostavili zapisnike sa poslednje tri kontrole i to iz perioda dok sam još bila zaposlena i bila predsednica sindikata. Na jednoj od te tri kontrole sa kojih sindikat nije dobio zapisnike, Agenciji sam dala i presudu Vrhovnog suda o poništavanju privatizacije ali u Agenciji nije bilo reakcije. Ne znam da li su uopšte uneli u zapisnik da sam im dala sudsku presudu jer mi nisu dostavili zapisnike.

Akcionari i korupcija

Nakon dolaska novog predsednika Kluba malih akcionara otkrijemo da su sve pristupnice za Klub nestale iz fabrike. Do tada su stajale u kancelariji sindikalne organizacije. Ne znam ko je odneo ili uništio pristupnice.

Dobro bi bilo da su policiji prijavili nestanak pristupnica.

Zatražili smo pomoć od Udruženja malih akcionara koje je vodio jedan penzioner. On je pre privatizacije bio jedan od direktora naše fabrike. Trebalo je ponovo okupiti male akcionare i ovoga puta ih organizovati u okviru Udruženja. Ponovo smo prikupili pristupnice i od prvobitnih 800 akcionara pristupnice je nanovo potpisalo njih 400. To je bilo više od ukupnog broja članova koje je u tom trenutku imalo Udruženja malih akcionara. Zatim smo predsedniku/penzioneru Udruženja malih akcionara, koleginica koja je radila u finansijama i ja, dostavile dokumenta koja dokazuju pronevere. Imale smo poverenja u tog predsednika tako da smo dokumenta fotokopirale u jednom primerku ali nismo ni pretpostavile da je trebalo da ih fotokopiramo i za svoju dokumentaciju...

I o ovom je trebalo obavestiti policiju, bez obzira da li bi policija nešto po ovim prijavama radila ili ne, važno je da postoji trag da je nešto prijavljeno. Na žalost, naša svedokinja je propustila da dokumenta obezbedi i za svoju dokumentaciju a već sam naglasila da je za zaposlene najvažnije da prikupe što više dokaza koji bi, u eventualnom sudskom sporu, potkrepili navode u tužbi.

Predsednik Udruženja je trebao da preda dokumenta Agenciji za privatizaciju na prvoj sledećoj kontroli. Međutim, dan pre dolaska kontrole, predsednik Udruženja je došao u fabriku i videli smo ga da čeka ispred kancelarije generalnog direktora. Nama, kao sindikatu i malim akcionarima se nije ni javio! Kada je sutradan došla Agencija za privatizaciju, on se, kao predstavnik malih akcionara, nije ni pojavio. Navodno je bio bolestan. Tada smo posumnjali da je prethodnog dana bio kod generalnog direktora, da mu je predao inkriminišuća dokumenta koja smo mi nabavili, fotokopirali i dostavili mu! Predstavnicima Agencije sam ipak rekla da imamo dokaze o proneverama koji se nalaze kod predsednika Udruženja. Oni su odgovorili da će dokazi biti uvršteni u zapisnik čim ih predsednik malih akcionara dostavi. Na žalost, on to nikada nije uradio, nije dostavio dokumenta Agenciji. S obzirom na to da smo ga kasnije videli u kafanama, u društvu vlasnika fabrike, osnovano sumnjamo da je i on bio korumpiran i radio za gazde..

Manipulacije radnicima

Nakon što me je inspekcija vratila na posao posle prvog otkaza, imala sam probleme i sa gazdama ali i sa radnicima. Plate su počele da kasne sve više i više. Jedini način je bio da organizujemo štrajk. Međutim, većina radnika

nije htela štrajk! Plate kasne po četiri meseca ali radnici i dalje nasedaju na lepe priče gazda. Neki od njih su čak mislili da štrajk nije dozvoljen, da će odmah dobiti otkaz ako štrajkuju. Na sve to još su i gazde imale vrlo perfidnu taktiku. Ipak, ko god je malo razmišljao mogao je da shvati šta rade. Na primer, gazde pokradu sirovine iz fabrike. Krali su čak i jedan od drugog!

Svedokinja a i drugi zaposleni koji su imali saznanja o ovim događajima odmah su trebali da podnesu prijavu policiji.

Svako od njih trojice je krao za sebe, bez znanja druge dvojice. Dolazili su noću, sa kamionima.

Postoji i obaveza svakog građanina koji vidi ili zna da se čini krivično delo da to prijavi policiji. Ukoliko nisu podneli prijavu policiji, smatram da je ovo vrlo bitan propust naše svedokinje i ostalih zaposlenih koji su imali saznanja o ovom krivičnom delu.

Svako od njih je imao svoje ljude, radnike koje su potkupili. To je bio lanac od desetak ljudi. Ta grupa je redovno napredovala a plate su im non-stop rasle. Pre privatizacije su bili prosečni radnici, ni po čemu se nisu isticali a kod novih gazda su odjednom postali - super radnici!

Na primer, dođe noću jedan od trojice gazda sa direktorom ili šefom određenog pogona i nekoliko svojih ljudi. Onda u kamion natovare robu, gotove proizvode ili sirovine i to odnesu iz fabrike! Događalo se da preko noći iz magacina nestanu silne tone žice. Onda gazde podnesu krivične prijave policiji protiv NN lica! Istovremeno, komercijalni direktor, zadužen za taj magacin iz kojeg je nestala silna roba ne snosi nikakve posledice. Šta više, umesto da bude kažnjen –on biva nagrađen!

Bitno je bilo da radnici i mali akcionari prijave krađu. Ne samo zbog obaveze svakoga građanina da prijavi krivično delo ako o tome ima saznanja, već bi prijave radnika policiji umanjile efekat krivične prijave koju su vlasnici podneli a ostao bi pisani trag da su i radnici prijavili krađu.

Tom istom šefu najmlađi od trojice gazda, vajni sin direktora propale firme, podigne platu sa 40 na 100 hiljada dinara a za krađu optuže radnike i sve to iskoriste kao opravdanje za kašnjenje plata! Roba je pokradena, imamo gubitak i zato plate kasne. Neverovatno, ali ta priča je kod većine radnika prolazila!

Zaposleni koji su svedoci ovakvih i sličnih zbivanja najčešće zaborave ili pak nemaju mogućnosti da prikupe i materijalne dokaze koji bi bili proverljivi, argumentovani i jasni. Bez obzira na to da li će dokaze koristiti u eventualnom sudskom sporu ili ne, zaposleni se moraju truditi da stalno prikupljaju valjane dokaze za sve što smatraju da bi moglo biti protivzakonito.

Najstrašnije je to što su takvim manipulacijama radnike međusobno suprotstavili i zavadili. Radnici koji su naseli na njihovu priču i poverovali da neko od radnika krade, svoj bes, zbog neisplaćenih plata, usmerili su na svoje kolege. Od mene, kao predsednice sindikata, gazde su tražile da uprem prstom na radnike koji kradu žicu! Onda su išli po fabričkom placu i fotografisali određena mesta, otvore na ogradi oko fabrike kroz koje bi, kao, mogla da se iznosi pokradena roba. Fotografije su kačili na oglasnu tablu da radnici vide kako oni „hvataju lopove“! Kad to vide na oglasnoj tabli radnici iz proizvodnje idu i viču: „Jebo bi mu ja mater da ga ja uhvatim!“ Bili su ubeđeni da ne dobijaju platu zbog nekog svog kolege koji krade žicu i drugu robu. Gazde su imale taktiku koja je kod većine radnika prolazila. Na žalost.

Besni i ogorčeni radnici su počeli da upadaju i kod mene u kancelariju. Psuju i viču. Pogotovu muškarci kad se nađu u grupi, bogzna kakve muškarčine, napadaju mene, ženu, ali ni da pisnu kad vide vlasnike. Počeli su da se iščlanjuju iz sindikata. Optužuju me da radim za vlasnike...Šta da kažem? Imala sam kolegenicu sa kojom sam sedela u istoj kancelariji više od 20 godina. Počela je da me mrzi zato što sam predsednica sindikata. Po nedelju dana ni reč da progovori. Ćuti...a ja razmišljam šta sam uradila? Da je nisam povredila? Stalno sam u frei..možda nisam ni primetila da sam je nečim povredila, ne znam. Na kraju je pitam da mi kaže šta sam joj uradila? „Meni su rekli da ćeš ti ostati na poslu pošto si predsednik sindikata a ja ću biti tehnološki višak“- tako mi odgovori. Zavaditi radnike međusobno - to je bila njihova taktika da bi neometano mogli da pljačakaju fabriku.

Koristili su se i drugim podvalama. Tako su bez znanja nas radnika i malih akcionara u Upravni odbor imenovali dva njihova poslušnika kao predstavnike malih akcionara. Ta dvojica su od njih dobila ovlašćenje da u ime nas, malih akcionara, potpisuju dokumentaciju za podizanje kredita! Naizgled, sve je legalno...obezbedili su i potpise malih akcionara a to što su ti potpisi obezbeđeni na prevaru i protivzakonto - to ni jednu insituciju u ovoj zemlji ne zanima.

Prema navodima naše svedokinje, ponovo imamo primer iz kojeg se vidi kako poslodavci sa lošim namerama koriste legalna sredstva da bi ostvarili svoje ciljeve. S druge strane, iz iskaza naše svedokinje se vidi da je usled pritisaka koji su na nju vršeni, svih šikaniranja i narušavanja prava, kod nje počelo da preovladava subjektivno poimanje i emotivno reagovanje. To je problem kod većine štrajkova. Ljudsko očajanje i izloženost diskriminaciji dovodi do ovoga. Zato je važno da su sindikalni predstavnici upoznati detaljno sa svojim zakonskim pravima, da su prošli obuke za vođenje štrajka ali i obuke za pregovaranje.

Nema plata za radnike - ima za gazde

Novac od kredita republičkog i pokrajinskog Fonda za razvoj i nekih banaka je stizao ali para nije bilo. Nestajale su sa računa.

Naša svedokinja navodi da je radila u službi finansija i imala uvid u finansijske transakcije. U ovom delu ona međutim ne navodi da li je prikupila i dokumentaciju o prebacivanju sredstava od kredita sa računa fabrike na neki drugi račun. Da li je prikupila dokaze ili ne - sa aspekta osnovnih ciljeva „Vodiča za štrajk“- u ovom primeru i nije bitno. Ovde je važno naglasiti da zaposleni često smatraju da su tvrdnje koje iznose dovoljan dokaz, da je dovoljno da su nešto lično videli ili čuli od drugoga. Međutim, u sudskom sporu, tvrdnje bez materijalnih dokaza, arugmentovane i proverljive neće biti uzete u obzir. I zato ponavljam da zaposleni stalno moraju prikupljati dokaze a sa poslodavcima i institucijama moraju komunicirati isključivo zvaničnim, pisanim putem, kako bi ostao validan trag.

U početku sam uspevala da nekako izvučem plate. Kad dođe dan za isplatu nazovem ih i pitam kada će biti plata ali ne dobijem odgovor. Sutradan ih zovem na svaka dva sata, sa istim pitanjem. Prekosutra ih zovem na 15 minuta i onda im dopizdi i moraju da mi odgovore. Znači na silu sam izvlačila plate, stalno sam vršila pritisak na vlasnike.

Mi smo imali kolektivni ugovor i plate su bile u rasponu 1: 4,5. Kad su meni dali prvi otkaz i kada su gazde videle da radnici neće da štrajkuju, oni podignu sebi plate tako da je raspon bio 1 : 30! Spremačica je imala 10 hiljada a vlasnici po 300 hiljada dinara platu. Plus, 20% stimulacije na tu platu a na sve to još su dobijali i nadoknade za članstvo u Upravnom odboru. Njih trojica, lažnih vlasnika. Dovedi su i neke savetnike, gomila jedna savetnika! Dovedi su i nekog iz inostranstva. I on je imao 300 hiljada dinara platu a viđali smo ga jednom godišnje. Znači jedna...jedna neviđena otimačina da čovek ne poveruje da tako mogu da rade! I sve im je to bilo malo.

Počinju maratonski štrajkovi

Znači, sebi su podigli plate i kada su one počele da kasne oni to nisu ni osetili. Za razliku od radnika koji je primao 14 - 15 hiljada i kraj s krajem nije mogao da sastavi. Prva sam ja imala oko 15 hiljada dinara a onda još tu bedu čekaš 3 meseca....Nije se više moglo izdržati i krenemo mi sa štrajkovima u svim tim okolnostima. Većina radnika nije bila za štrajk jer i ne znaju da im to zakon dozvoljava. Ipak, naš fabrički sindikat donese odluku i mi krenemo u štrajk. Štrajkovali smo i štrajkovali....Samo jedan od tih štrajkova je trajao mesec dana! Gazde su nam rekle: „Štrajkujte, nije problem.. Sedite u restoranu ali nemojte zvati medije... biće plata!“ Fabrika stoji, mrtva, svi sede u restoranu, vlasnici se ne uzbuđuju. Trajalo je to sa prekidima gotovo dve godine. Štrajkovi su postali neizdrživi. Samo štrajk, pa štrajk - bez efekta....to je bilo da prolupaš.

Pljačka se nastavlja

Znajući kako gazde krađu i šta rade, meni je, s druge strane, svaki

štrajk bio strašan. Realno, mi smo sa tim štrajkovima njima punili džepove. Štrajk je njima bio opravdanje da nam ne isplaćuju zarade i da novac od raznih kredita prebacuju u svoje firme. Kredite su dobijali od republičkog i pokrajinskog Fonda za razvoj a najviše kredita su podigli u jednoj maloj banci kojoj je kasnije Narodna banka uvela prinudnu upravu. Koliko su od koga dobili kredita možeš tačno videti na internetu. Kao osiguranje za kredite stavljali su hipoteke na objekte fabrike. Zapanjujuće je da je na neke objekte stavljeno po 5-6 hipoteka! To je protivzakonito, to je za krivičnu odgovornost.

Na istom objektu može biti više hipoteka i to je regulisano Zakonom o hipoteci. Dakle, jedan predmet hipoteke može bit založen nekolicini hipotekarnih poverilaca. Bitno je da se utvrdi rang ovih poverilaca koji zauzimaju prilikom upisa u registar nepokretnosti i to zbog toga da bi se znalo ko ima pravo da se prvi namiruje u slučaju stečaja. Postoji i nadhipoteka koju zaključuju prvi hipotekarni poverilac i nadhipotekarni poverilac. U tom slučaju hipotekarni poverilac zalaže potraživanje.

Navodim isključivo zakonske odredbe jer nemam uvid u dokumentaciju s obzirom na to da analiza dokumenta koje imaju naše svedokinje - nije cilj Vodiča.

Ovde je bitno istaći važnost poznavanja zakona i propisa. Za zaposlene i predstavnike zaposlenih je poznavanje zakona jedini način da se na odgovarajući način bore protiv nepravdi i za svoja prava.

Ne može se na isti objekat staviti više od jedne hipoteke i sve ostalo je prevara. E, sad, da bi se stavila hipoteka na neku zgradu ili objekat, u tome moraju da učestvuju ili obe strane, odnosno gazde fabrike i oni od kojih uzimaju kredit ili su pak naše gazde falsifikovale dokumenta i kreditore dovodile u zabludu. Trećeg nema. Mi smo te mahinacije prijavili policiji. Slučaj su istražili inspektori odeljenja privrednog kriminala policije i nalaz poslali tužilaštvu gde policijski izveštaj i danas stoji, verovatno u nečijoj fijoci. Tužilaštvo bi trebalo da odgovori zašto policijski izveštaj stoji u fijoci? Zašto optužnice protiv odgovornih nisu podignute a pouzdano znam da je policijski nalaz potvrdio navode iz naše prijave.

Posle štrajkova: protesti i otkazi

Shvatimo da štrajkovi nemaju efekta i na odboru našeg fabričkog sindikata donesemo odluku o protestima. Imala sam na umu da nam je funkcioner gradskog odbora sindikata za granu metalaca savetovao da organizujemo protest a ne štrajk u vreme kada sam dobila prvi otkaz. Tako i donesemo odluku da idemo u proteste i to ispred Inspekcije rada i Agencije za privatizaciju.

Mi doneli odluku a gradski odbor sindikata šalje svoj stav na tu našu odluku. I to kakav stav i na koji način! Poslali su dopis u kojem navode da se „gradski odbor ne slaže sa protestima jer nisu u ekonomskom interesu radnika“.

Dopis su poslali faksom. I to prvo gazdama fabrike a tek nakoliko sati kasnije šalju dopis i nama, svom fabričkom sindikatu. Da li je to naš ili sindikat gazda? Za tih nekoliko sati dok je stav našeg sindikata „putovao“ do nas, gazde su već uveliko natakle dopis gradskog odbora sindikata na oglasnu tablu! Naravno, naš protest je time bio miniran jer većina radnika koja je bila za proteste odustala je od njih kada su na oglasnoj tabli videli da gradski sindikalni funkcioneri ne podržavaju proteste. Džaba smo im objašnjavali da je sve to nameštena igra. Ubeđena sam da je to bila još jedna zajednička manipulacija, gazda i funkcionera sindikata.

Tako je većina radnika odustala od protesta i samo nas 25 je krenulo u protest. Bili smo u protestu 5 dana, po dva sata, od 12 do 14 časova. Za te proteste smo se pozvali na zakonsku odredbu o javnom okupljanju građana. Međutim, ta odredba nije uskađena sa Zakonom o radu. Upravo su tu neusklađenost gazde iskoristile i stavile nam na teret dva, odnosno 4 sata neopravdanog izostanka sa posla i na osnovu toga su našoj grupi od 25 radnika - dali otkaze. Znači za dva, odnosno 4 sata izostanka dobili smo otkaze iako smo 5 dana bili odsutni po dva sata. Za njih to i nije bilo bitno, važno da su našli bilo koji formalan razlog da nas oteraju iz fabrike. Inače, sve otkaze je potpisivao najmlađi član konzorcijuma, sin direktora propale društvene firme koji je sedeo u Upravnom odboru naše fabrike. U grupi od 25 radnika bio je otprilike isti broj žena i muškaraca. Među njima su i samohrane majke. Jednoj od njih je muž poginuo u ratu, ima dvoje dece....

Zaposleni su pogrešili zato što nisu vodili računa o proceduri. Svedokinja je naknadno postala svesna toga što se vidi iz njene konstatacije da su „našli bilo koji formalan razlog da nas oteraju iz fabrike“. Upravo te, „formalne razloge“, poslodavci najčešće koriste kao pokriće za otkaze radnicima dok su pravi razlozi otkaza drugačiji. Postupak iz povrede radne obaveze je veoma formalan i sama povreda procedure sa bilo koje strane (radnik ili poslodavac) može da dovede do posledica koje su zakonite a koje dovode do otkaza, ili s druge strane, do vraćanja radnika na posao.

U svakom slučaju, u pričama naših svedokinja je uočljivo da se najčešće pominju „formalni razlozi“ i da oni uglavnom i dovode do neželjenih posledica. Tako smo u prvoj priči videli da su zaposleni najviše napora, energije i vremena uložili upravo ispunjavajući brojne formalne obaveze. Ukratko, te formalne obaveze su prvi korak koji zaposleni moraju da naprave u borbi za svoja prava.

Pretnje između štrajkova i protesta

Između ta dva moja otkaza, pozovu me članovi konzorcijuma, njih trojica gazda i ponude mi novac da napustim fabriku. Rekli su: „Evo ti 6000 evra i napusti fabriku“. Ja da napustim fabriku?! Odgovorila sam: „Ne možete vi mene da platite koliko ja vredim“. To je bio moj poslednji razgovor sa njima. Posle toga su počeli da mi pripremaju drugi otkaz. Vršili su pritisak na razne načine. Pretresali

su moju kancelariju i prisluškivali telefonske razgovore. Oduzeli su mi službeni mobilni telefon i dali ga radniku koje je radio u fotokopirnici. Inače, službene telefone su imali svi, od spremačice do direktora. Na jednom od sastanaka, član konzorcijuma, onaj što je najviše vremena provodio po kafanama, pretio mi je da će me materijalno uništiti.

Bilo je i drugih vrsta pritisaka, direktnih i indirektnih. Na primer, dva policajca mesecima su me zvala telefonom. Tražili su da se sastanemo, govorili su: „zbog situacije u fabrici“. Uvek su se predstavljali samo imenima. Posle mnogih poziva pristala sam na sastanak i našli smo se u jednom kafiću, u sportskom centru. Ni tada se nisu predstavili prezimenima, samo imenima. Iz razgovora sam shvatila da rade za gazde. Hteli su da izvuku od mene informacije, da čuju šta znam o zbivanjima u firmi, kakve dokaze imam protiv vlasnika.

Između štrajkova i protesta, stigla je do nas, do sindikata i presuda Vrhovnog suda o poništavanju privatizacije. Obavestila sam o tome predsednika gradskog odbora sindikata grane metalaca. On je odmah predložio da u beogradskom Medija centru održimo konferenciju za medije i obavestimo javnost da je Vrhovni sud poništio privatizaciju. Međutim, od toga nije bilo ništa. Taj sindikalni funkcioner više ni jednom nije pomenuo odlazak u Medija centar, prestao je da mi se javlja i nakon toga sa njim više nisam imala kontakata. .

Iskustva u sudu

Nakon što smo dobili otkaze podneli smo tužbe sudu. Za mene je to bio drugi sudski spor koji je počeo a spor za prvi otkaz još nije bio završen. Uopšte i ne znam da li je drugi otkaz bio moguć po zakonu dok je u toku još bio spor za prvi otkaz?

Naravno da je bio moguć i to u slučaju kada se radi o različitim osnovama za tužbe.

Pitala sam pravnika u gradskom odboru sindikata, ali ma kakvi, sa njim se nije moglo pričati, nije hteo. I dalje nisam znala da li može otkaz na otkaz? Mada, kao predsednica sindikata ja nisam mogla dobiti otkaz. Tako je bar po zakonu. A dobila sam dva otkaza.

Ponovo isitičem, predstavnik zaposlenih, a u ovom slučaju naša svedokinja, kao predsednica sindikata, može da dobije otkaz ako izvrši povredu radne obaveze i nije zaštićena od otkaza u tom smislu. Druga je stvar „nameštanja“ povrede od strane poslodavca, no u sudskom postupku ona bi morala da dokazuje i „nameštanje“.

Na sudu, u ovom drugom sporu, najstrašnije je to što sud nije uzeo u obzir olakšavajuće okolnosti a mogao je to da uradi. Prema članu 186. Zakona o radu za nas su olakšavajuće okolnosti bile to što vlasnici nisu izmirili svoje

obaveze, doprinose i plate. Da ne pominjem presudu Vrhovnog suda po kojoj konzorcijum zapravo nije bio vlasnik! Ali sud za to nije mario.

Još jedna nedoumica kod velikog broja zaposlenih je – nadležnost sudova..

Naime, sud koji se bavi prestankom radnog odnosa nije sud koji raspravlja o krivici i o otežavajućim i olakšavajućim okolnostima. Sud utvrđuje da li je bilo povrede radne obaveze ili ne, da li je ispoštovana procedura ili ne. Pred ovim sudom stranke predlažu dokaze za svoje navode i to nije obaveza suda. Takođe, nije bitna presuda Vrhovnog suda jer se u ovom postupku utvrđuje da li su povređene radne obaveze.

Možda je grešku napravio i pravnik u gradskom odboru sindikata koji je u naše ime pisao tužbe. Naime, on je podneo nekoliko grupnih tužbi, odnosno, bila je po jedna tužba za nekoliko radnika. Nisam sigurna da li je moj slučaj, kao predsednice sindikata, trebalo da spaja u istu tužbu sa još nekoliko radnika? Kao predsednica sindikata imala sam drugačiji status od ostalih radnika. Nisam mogla dobiti otkaz, imala sam imunitet godnu dana prema kolektivnom ugovoru i Zakonu o radu mada je generalni direktor pre početka spora jednostrano raskinuo kolektivni ugovor. Zašto to sud nije uzeo u obzir? Da li zbog pogrešno napisane tužbe, da li zbog toga što ih nije zanimalo to što je direktor jednostrano raskinuo kolektivni ugovor ili iz nekih drugih razloga - nemam odgovor.

Spajanje postupaka se vrši ako je isti pravni osnov, događaj, bar jedna stranka. Ponovo navodim da imunitet od godinu dana ne znači da je predstavnik zaposlenih zaštićen po automatizmu. Naprotiv, ne može da čini povrede radne obaveze koliko god one bile „nameštene“ što je u već objašnjeno u prethodnim komentarima.

Na sudu nisu uzeli u obzir ni to što smo se obraćali poslodavcu. Lično sam tražila propusnicu od finansijskog direktora, nije hteo da potpiše a ja je sačuvam kao dokaz za sud.

Zaposleni vrlo često previđaju naizgled nebitne proceduralne postupke a to previđanje može skupo da košta. Bitno je poštovati zakonske procedure koliko god se zaposlenima neke stvari činile nevažnim. Naša svedokinja je propusnicu tražila od finansijskog direktora. Nije dao propusnicu. Trebalo je da zatraži i od generalnog direktora uz navođenje razloga zahteva. I to sve u pisanoj formi, sa primerkom koji ostaje njoj kao dokaz da se obraćala.

Ukoliko joj ovlašćeno lice nije dalo propusnicu, onda nije bilo preporučljivo da napušta radno mesto jer se to može tretirati kao povreda radne obaveze a zlonamerni poslodavci koriste upravo takve propuste zaposlenih da bi im uručili otkaze. Trebalo je o tome odmah da obavesti sindikat, inspekciju rada i ombudsmana, da svima dostavi dokaze da se obratila pisanim putem, da navede da je sindikalni predstavnik i da je poslodavac sprečava u njenom sindikalnom radu ali i da time onemogućava i zaštitu prava radnika.

Savet zaposlenima je: poštujujte postupak i procedure. U ovom slučaju, ovlašćenje je pisanim putem trebalo tražiti od ovlašćene osobe jer samo je ovlašćena osoba nadležna da daje i potpisuje dozvole. Ukoliko ovlašćena osoba ignoriše zahtev, radno mesto ne treba napuštati a o tome treba izvestiti inspekciji rada i ombudsmana u pisanoj formi.

Kao predsednica sindikata imala sam zakonsko pravo da 40 sati mesečno koristim za rad u sindikatu. Ni to nije uzeto u obzir na sudu.

Protiv nas, radnika, na sudu je svedočio i jedan od četvorice funkcionera gradskog odbora sindikata koji su bili uključeni u zbivanja u fabrici. On je u svom pisanom svedočenju naveo da „protesti nisu u ekonomskom interesu radnika, da možemo da štrajkujemo ali da se gradski odbor ne slaže sa protestima“. Na osnovu te izjave, sud je nama, kao sindikatu, oduzeo status pravnog lica koji smo imali. Naime, po Zakonu o radu, fabrički sindikat može da ima status pravnog lica i sve što uz to ide: pečat, račun...a tako je bilo i regulalno u statutu sindikata kojemu smo, na žalost, pripadali. U svakom slučaju, sud nas je ukinuo kao sindikat na osnovu svedočenja funkcionera gradskog odbora našeg sindikata!

Spor koji se odnosi na ukidanje sindikata predstavlja kolektivni radni spor, odnosno spor između sindikata i poslodavca, dakle ne radnika i poslodavca. Verovatno je vođen sudski postupak oko upisa i brisanja njihovog sindikata ali na osnovu podataka koje svedokinja iznosi nije moguć uvid u suštinu ovog problema.

Od tada smo za sud bili grupa radnika bez ikakvih sindikalnih prava! Bez obzira što smo mi, kao fabrički sindikat, samostalno donosili odluke, odnosno, nije odluke donosio gradski odbor u naše ime. Oduzimanje statusa pravnog lica doživela sam kao poniženje, kao da su nam time hteli reći: „Vi ste nedorasli da sami odlučujete, treba vam tutor a to je sindikalni funkcioner jer on najbolje zna šta je za vas dobro a šta ne“. To je strašno ponižavajuće! Proglasili su nas za „nedorasle“! Verovatno i zato što smo jasno i uporno upozoravali na organizovanu pljačku naše fabrike.

Na početku su sporovi na sudu bili kod sutkinje koja je delovala dosta pozitivno. Sve dok se nije pojavio jedan od vlasnika, mladi gazda, sin direktora propale društvene firme... Bilo je vidno da se sutkinja promenila, da je podlegla njegovom šarmu. Bilo je očito da ga podržava.

Veoma je važno razdvojiti lična osećanja i lične doživljaje u odnosu na samu proceduru i sam problem. To je veoma teško jer je reč o egzistencijalnom problemu i pravu na rad i dostojanstvo. Međutim, važno je da zaposleni nađu snage da to razdvoje jer ih trošenje energije na sporedne stvari dodatno iscrpljuje u inače teškoj, dugotrajnoj i vrlo neizvesnoj borbi za svoja prava.

Simpatije koje je do njegovog pojavljivanja pokazivala za nas - odjednom su nestale. Bilo nam je jasno da se spor neće dobro završiti po nas. Tako je i bilo. Sve presude, prvostepene i drugostepene su bile negativne za 20 od ukupno 21 radnika koliko ih je dobilo otkaz i podnelo tužbe.

Inače, od nas 25 radnika koji su štrajkovali gazde su njih četvoro „pomilovale“ i oni nisu dobili otkaze. Navodno, bili su im potrebni u proizvodnji. Meni se čini da su gazde time jedino htele da pokažu svoju moć, da nam stave do znanja kako mogu da otpuste koga oni hoće i da će na poslu ostati samo oni koji ćute, oni koji ne traže svoja prava. Međutim, sud ni to nije uzeo u obzir. Od preostalih radnika samo jedan kolega je na sudu uspeo da dokaže da je bio kod lekara a ne na protestu. On je dobio pozitivnu presudu ali do danas nije uspeo da realizuje tu presudu, da naplati...Ima presudu ali mu ništa ne vredi. U fabrici je sve pod hipotekom. Jedino možda wc šolja nije pod hipotekom! I onda o čemu mi uopšte pričamo?

Naša grupa radnika je 2007. godine podnela krivičnu prijavu odeljenju privrednog kriminala MUP-a protiv članova konzorcijuma zbog nenamenskog trošenja preko 300 miliona dinara koje su oni uzeli na kredit od republičkog Fonda za razvoj. Inspektori su utvrdili da je novac nenamenski trošen i prijavu su prosledili tužilaštvu. Tu je slučaj zastao pa smo tražili razgovor sa tužiocem. On nam je na sastanku rekao da nema osnova za podizanje optužnice jer su vlasnici u međuvremenu vratili novac. Mi nemamo nikakve dokaze da li je kredit zaista vraćen jer više nismo bili u firmi, nismo imali uvid u transakcije.

Bilo bi dobro da su tužilaštvu dostavili i pisani zahtev i tražili da im tužilaštvo obrazloži o čemu se tačno radi nakon što su obavili usmeni razgovor. Nije bitno da li bi im ikada tužilaštvo odgovorilo, bitno je da je dopis u tužilaštvu zaveden i da će jednog dana neko moći da pita – šta je ovo bilo?

Institucije (ne)rade

Tokom sudskog procesa smo organizovali i proteste ispred suda ...obraćali se Ministarstvu pravde, tražili smo reviziju sporova i to na vreme, u rokovima. Polovinom aprila 2010.godine iz Kasacionog suda su stigle tri revizije presuda za nas radnike koji smo podneli zahteve. Zanimljivo je da je Kasacioni sud kod dva zahteva potvrdio odluke nižih sudskih instanci a jednu presudu je vratio na osnovni sud. Znači isti sud, isti slučaj a različite odluke!

Cilj „Vodiča za štrajk“ je da na osnovu svedočenja žena koje govore o svom viđenju problema na radnim mestima prvenstveno ukaže zaposlenima na njihova radna i ljudska prava kao i na najčešće greške koje zaposleni prave u odnosima sa poslodavcima i državnim institucijama. Pored toga, „Vodič“ ukazuje i na to kako u konkretnim situacijama treba postupati. Otuda neću komentarisati odluke Kasacionog suda i drugih institucija jer su moji komentari zasnovani isključivo na ličnom viđenju svedokinja a ne i na analizi sudskih odluka u koje nemam uvid jer to i nije cilj „Vodiča za štrajk“.

Za te dve presude, potvrđene u Kasacionom sudu, jedino nam ostaje još Ustavna žalba koju smo početkom maja 2010. godine i podneli a onda idemo na sud u Strazburu.

Obraćali smo se predstavnicima Izvršnog veća Vojvodine. Organizovali smo i mirne proteste ispred zgrade pokrajinske vlade u vreme kada smo već bili isterani iz fabrike. Protestovali smo više od mesec dana. Svakodnevno. Negde polovinom tih protesta, 6.novembra 2009. godine, na dan kada je u posetu Izvršnom veću dolazio neki slovenački ministar, obezbeđenje pokrajinske vlade je pozvalo policiju zbog našeg protesta. Pre i posle toga protestovali smo bez smetnji, šta više, niko od pokrajinskih funkcionera se nije ni osvrnuo na naše proteste. Samo su gledali da nas zaobiđu. Ali toga dana je na njihov poziv došla marica i nas pet protestanata privela u policijsku upravu gde su nas zadržali nekoliko sati. Znači, pohapsili su nas i uklonili ispred Izvršnog veća na dan dolaska slovenačkog ministra verovatno zato da našim protestom ne pokvarimo „lepu priču“ koju će servirati slovenačkom kolegi. Nakon toga su protiv nas podneli i prekršajne prijave a posle nekoliko dana smo i osuđeni na novčane kazne od 10 do 15 000 dinara. Žene su kažnjene sa po 10 a muškarci sa po 15.000 dinara. Podneli smo žalbe ali se one ne rešavaju tako ekspresno kao što su ekspresno završili posao kada su nas kažnjavali.

Polovinom aprila 2010. godine naša žalba još nije bila došla na red, gotovo 5 meseci nakon što smo žalbu predali sudu. Međutim, početkom maja 2010. godine učesnici protesta su počeli da dobijaju prekršajne prijave i za neke druge dane protesta. Jedna grupa je dobila prijave za 9. novembar, druga grupa za neki drugi datum.....sve po osnovu remećenja javnog reda i mira. Kako su krenuli, ne bi me čudilo da prekršajne prijave počnu da stižu svakodnevno, za svaki dan koji smo proveli na protestima a protestovali smo 6 meseci! Žalosno i jadno.

Obraćali smo se i Ministarstvu ekonomije, ministru Dinkiću i to u više navrata. Prvi put je to bilo 2007.godine, čim smo dobili otkaze. Poslali smo Ministarstvu presudu Vrhovnog suda kojom je aukcija (prodaja fabrike) poništena jer je bila nezakonita. Odlazili smo u Beograd, pokazivali Dinkiću presudu, išli u Agenciju za privatizaciju, pokazivali presudu...Na jednom sastanku predstavnika Agencije i Ministarstva ekonomije imala sam utisak da su međusobno posvađani. Direktorka Agencije je bila crvena u licu kao paprika, bilo je vidno da su se svadali ali ipak nisu išli jedni protiv drugih. Bez obzira što su videli da je zakon prekršen. Ovi u Ministarstvu su bar pokazali da smo u pravu...naterali su najmlađeg vlasnika da dođe u Beograd jer on ovde, u našem gradu, sa nama nije hteo ni da razgovara. Došao je u Beograd, u Ministarstvo ekonomije ali ni pred njima nije hteo da poništi otkaze. Ispalo je da je ministarstvo nemoćno!

Formalno-pravno, Ministarstvo i jeste nemoćno. Nije u nadležnosti Ministarstva ekonomije da naredi vlasniku, odnosno poslodavcu povlačenje otkaza. Da je

Ministarstvo ekonomije drugačije radilo osvanuli bi natpisi u novinama o uticaju, pritiscima i mešanju Ministarstva u poslove van njihove nadležnosti.

Mladi gazda, tatin sin, neće da poništi otkaze a ovi iz Ministarstva... eto, šta će...kao, ne mogu oni tu ništa!

I zaista, u takvim slučajevima institucije ne mogu ništa. Osim da postupe ljudski i eventualno pokušaju da posreduju između radnika i poslodavca u rešavanju problema. Naravno, zaposlenima preostaje da podnose krivične prijave zbog nezakonitosti.

Na takvim stvarima se razotkriju i ljudi i sistem. Praktično su svi ignorisali presudu Vrhovnog suda i aukcija je samo na papiru ostala – protivzakonita.

Nakon toga je usledila pljačka, otkazi, šikaniranja, maltretiranje radnika na sudu... Sve su to zapravo bile samo posledice ignorisanja i nepoštovanja presude Vrhovnog suda. Ni jedna institucija nije ispoštovala presudu tada Vrhovnog a sada Kasacionog suda. Pred tom presdom su jednostavno svi zatvorili oči a onda više nije bio problem da se „legalno“ izvede pljačka i sav taj kriminal. Preko naših leđa, naših porodica...naših života.

Jedino je reagovao SUP, odnosno odeljenje policije za privredni kriminal. Njima smo se obratili i podneli smo presudu Vrhovnog suda. Nisu mogli da veruju da neko može da uđe u fabriku, kao vlasnik, uprkos takvoj presudi..

Odluka Vrhovnog suda se mora poštovati. Na žalost, događa se da institucije i nadležni ne poštuju ni sopstvene odluke pa ni zakone. U takvim slučajevima treba se pisanim putem obratiti na više adresa i na to ukazati. Na adresu ombudsmana, pre svega, zatim Agenciji za borbu protiv korupcije ali i sam Vrhovni sud je trebalo o ovome obavestiti.

Znači, konzorcijum je preuzeo fabriku u novembru 2004. a Vrhovni sud je doneo presudu o poništenju aukcije 2005.godine. Tada su u Agenciji za privatizaciju i Ministarstvu ekonomije morali da reaguju, da ih isteraju iz fabrike, oni su za to bili nadležni. Međutim, u tim „nadležnim“ institucijama niko se nije obazirao na presudu suda, niko nije hteo da bude „nadležan. Zvala sam bezbroj puta telefonom Ministarstvo ekonomije i Ministarstvo rada. Direktno i ministra Rasima Ljajića. U oba ministarstva su nas ignorisali. Sigurna sam da se i Dinkiću i Ljajiću i danas diže kosa na glavi kad čuju moje ime.

Institucijama smo i poštom poslali presudu Vrhovnog suda tako da niko u Agenciji za privatizaciju a ni u Ministarstvu ekonomije ne može da kaže kako nije znao za tu odluku! Ne mogu to da kažu ni u brojnim drugim institucijama. Uključujući i kancelariju predsednika Srbije.

I pored svega - niko nije reagovao. Za nas je ta presuda najbitnija.

Mi se i dalje na nju pozivamo jer nam je otkaze dao konzorcijum koji je zbog nezakonite privatizacije trebalo da bude izbačen iz fabrike.

Posmatrano formalno-pravno, zaposlenima je otkaz dao poslodavac a ne konzorcijum. Ko su vlasnici, formalno-pravno nije bitno, bitno je da je poslodavac dao otkaze. Preduzeće je poslodavac a ne vlasnici preduzeća. Verovatno je svedokinja svesna ove razlike i kolokvijalno je koristila izraz „konzorcijum“, tim pre što je jedan od članova konzorcijuma (vlasnik) bio i generalni direktor preduzeća. U svakom slučaju, suština njenih navoda je jasna. Ona svedoči o tome da su praktično iza svih odluka stajali vlasnici, članovi konzorcijuma, bez obzira na formalno-pravno predstavljanje.

Nama otkaze zapravo nisu dali vlasnici nego ne-vlasnici. Ali ti tajkuni i pljačkaši su manji problem. Veći problem je ponašanje nadležnih u državnim institucijama. Oni su, svi do jednog, primenjivali dvostruke aršine. Poštovali su presude suda o otkazima koje su bile na štetu radnika a presudu Vrhovnog suda, na štetu vlasnika, ni jedna institucija nije poštovala! Nemoguće je da su „prevideli“ tu ključnu presudu ali bode oči da su sve posledice po nas radnike nastale upravo zbog „previđanja“ te sudske odluke. Opasno bode oči. Da li namerno ili ne ali meni to „previđanje“ deluje kao podrška kriminalu i pljački. Isključivo preko leđa i života nas radnika.

Agonija zaposlenih u borbi za svoja prava, osećaj nemoći i nepravde može biti opravdan ali i subjektivan osećaj. Međutim, taj osećaj nepravde pa i objektivna nepravda često ne dobiju i institucionalnu potvrdu.

Nekoliko je razloga za to. O propustima zaposlenih smo govorili ali to je samo jedan od razloga. Međutim, veći problem su razlozi na koje zaposleni ne mogu da utiču - a to je nivo uređenosti i funkcionisanja institucija po demokratskim načelima. Bez obzira na to koliko institucije (ne)funkcionišu po demokratskim načelima, zaposleni i u takvom, demokratski nedovršenom sistemu, imaju veće šanse da ostvare svoja prava ukoliko, u eventualnom sudskom sporu, svoje tvrdnje i navode potkrepe argumentima i proverljivim dokazima.

Nije tu više u pitanju ni pravda već pravno nasilje i to od strane državnih institucija. Mi smo 2005. godine bili presrećni kad je stigla presuda Vrhovnog suda. Mislili smo da će nadležni državni organi sprovesti tu presudu.... da će gazde leteti napolje. Međutim, ma kakvi! Nakon te presude, umesto na njih, svi su udarili po nama. Još žešće.

U isto vreme, razni državni zvaničnici pokazuju optimizam bez pokrića kad god im se obratimo. Govore kako će sve biti u redu, slušamo optimističke priče ali niko ne pominje dugovanje fabrike od 13 miliona evra! Ko će to nadoknaditi? Fabrika je totalno uništena a oni to i ne pominju. Da li i to „previđaju“? Redovno smo obaveštavali republičke i pokrajinske organe o

dugovima. Agenciju za privatizaciju nikada nismo preskakali, slali smo im dopise o tome kolika je blokada računa....sve su znali Ali – džabe.

Pljačka završena - ugovor poništen

Državne institucije su najzad priznale propast naše protivzakonito privatizovane fabrike 2009. godine. Agencija za privatizaciju je poništila kupoprodajni ugovor u maju te godine i to zato što vlasnici nisu uplatili poslednju, petu ratu. Tada smo se i poslednji put obratili Ministarstvu ekonomije i Dinkiću.

Međutim, presudu Vrhovnog suda idalje niko ne pominje. Sa dugom od 13 miliona evra država je preuzela fabriku, odnosno kapital firme je prešao u vlasništvo Akcijskog fonda koji je onda, polovinom juna 2009. godine, postavio i zastupnicu.

Ona je postavila ljude u Upravni i Nadzorni odbor i formirala privremenu Skupštinu. Iskreno, mislim da su postavili ženu koja se pravi nevešta jer stalno priča kako nju neko hoće da ubije! Time valjda hoće da kaže kako je slučaj „opasan“ a verovatno joj treba neko pokriće da bi mogla da proglaši stečaj. Međutim, kod radnika koji su ostali, njih petnaestak i ta priča prolazi! Račun firme je početkom 2010. godine bio treću godinu u blokadi sa dugom od 13 miliona evra. U fabrici nema proizvodnje. Nema vode, telefona... nema šanse da se firma izvuče a zastupnica Akcijskog fonda radnicima servira priču kako će firmu izvući iz krize! Ona je imala rok od 3 meseca da sanira stanje ali ona je još uvek tamo, od juna 2009. godine i u ovom času to je već 10 meseci. Preostali zaposleni sede kod kuće i nadaju se... u firmi radi oko 15 ljudi. Ali čim nema proizvodnje – nema od toga ništa. Radnici koji su ostali, dobili su obećanje u Ministarstvu ekonomije da će im biti regulisani doprinosi i da će im za te 4 godine pljačkanja biti povezan radni staž a navodno će ući i u socijalni program. I mi koji smo dobili otkaze tražimo isto to ali ne verujemo da će državni organi ispuniti to što su obećali. Mislim da niko ništa neće dobiti. Zato što je za povezivanje radnog staža potrebno da postoji imovina a tamo ničeg nema, ni igle. Sve je pod hipotekom pa će banke, državni fondovi i drugi poverioci naplatiti dug kroz nekretnine.

I drugo, sumnjam da će bilo ko poštovati nekakav Dinkićev dopis kad institucije nisu poštovale ni presudu Vrhovnog suda! Na žalost. Osim ako ih ne budemo i dalje pritiskali i ometali.

Najverovatnije je da će firma otići u stečaj i da će je rasparčati.

Zato sada tražimo vansudsko poravnanje jer znamo da putem suda ne možemo ništa da ostvarimo. Možda, jednoga dana... ako dođe do preispitivanja tih privatizacija a verujem da mora doći....Možda ćemo moći i da naplatimo ono što su nam dužni.

Inače, mi radnici, koji smo dobili otkaze, imamo podršku Izvršnog veća Vojvodine za naš zahtev za vansudskim poravnanjem. Imamo podršku ali to ništa ne pomaže jer je taj njihov dokument nevažan, to republičkim organima

ništa ne znači. Ispada da tu niko ni sa kim ne saraduje. Ili je baš to izraz saradnje.... to što nas zamajavaju nekakvim podrškama, obećanjima...šalju nas od jedne do druge institucije a u svakoj kažu da „nisu nadležni... igraju se sa nama.

Uloga sindikata

Osim državnih institucija kod nas su problem i sindikati. Mi nemamo sindikate, prave sindikate koji štite radnike i njihova prava. Mislim da su najveći problem oni najveći, reprezentativni sindikati koji deluju na celoj teritoriji Srbije a koji učestvuju u socijalnom dijalogu. To govorim iz iskustva jer sam bila članica takvog jednog sindikata u vreme privatizacije naše fabrike.

Kada je fabrika privatizovana niko u našoj sindikalnoj organizaciji nije znao da je gradski odbor, tada našeg i jednog od tih velikih sindikata, formirao sindikalnu organizaciju „Nezavisnost“ u našoj firmi i to neposredno pre aukcijske prodaje, odnosno privatizacije fabrike. U tome je učestvovao jedan od funkcionera gradskog odbora tog, „našeg“ sindikata. Nečuveno je i apsurdno da su članovi tog sindikata bili - direktori i šefovi a indikativno je da su formirali sindikat neposredno pre privatizacije. Za postojanje tog sindikata smo saznali u vreme krize sa štrajkovima i otkazima kada je postalo jasno kakvu je ulogu odigrao gradski odbor i njegovi funkcioneri u propasti fabrike.

U vreme jednog od štrajkova, 2007. godine, gazde su tužile radnike za naknadu štete. Tražili su 2 miliona dinara jer smo „3 dana ometali proizvodnju“. Gradski odbor tog, našeg a nekada državnog sindikata - nije reagovao. Nije reagovao ni „direktorski“ sindikat. Nakon nekoliko održanih ročišta radnicima je pomogao sindikat „Solidarnost“ koji je svojim metodama ubedio gazde da povuku tužbu a mi smo bili spremni i na štrajk glađu ispred suda. Uključila sam se u taj mali sindikat jer sam se uverila da pomaže radnicima. Zato me ne čudi što ovi „veliki“ sindikati neće da saraduju sa ovim malim sindikatom jer ti veliki zapravo rade protiv radnika.

Odmah nakon što smo dobili otkaze dva funkcionera gradskog odbora našeg vajnog sindikata sproveli su u fabrici izbore u sindikalnoj organizaciji naše fabrike. U tom momentu su svi iz „direktorskog“ sindikata prešli u fabričku organizaciju takozvanog -našeg sindikata! Na moje mesto, mesto predsednika, nameštaju jednog poslušnika, svog čoveka. Ne kažem slučajno „nameštaju“ jer je taj na izborima dobio samo dvadesetak glasova što je, prema propisima, bilo nedovoljno da uopšte bude izabran. Zato i kažem da je namešten, postavljen a ne izabran. Tako su sindikalni funkcioneri pomogli gazdama da preuzmu kontrolu i nad sindikatom. Na sreću, naš stari sindikalni odbor je u zadnji čas doneo odluku i sa računa podigao novac, nekih 80.000 dinara. Namešteni predsednik fabričkog odbora sindikata je zbog toga podneo krivičnu prijavu protiv mene. Pozvali su me u SUP i dala sam izjavu inspektoru privrednog kriminala. Od svih državnih institucija jedino su u policiji radili svoj posao. To moram reći.

Inspektor kojem sam dala izjavu bio je zapanjen kad je video presudu Vrhovnog suda. Shvatio je da je u toku pljačka fabrike. Bio je zapanjen što institucije na presudu Vrhovnog suda ne reaguju i umesto da reaguju na to, oni tuže nas, radnike! Inspektor je bio izložen i pritiscima vlasnika fabrike koji su zapravo lažni vlasnici. Oni su u SUP poslali pravnicu naše fabrike. Došla je tamo, pretila inspektor, demonstrirala silu - treskala vratima i vikala. A on je, čovek, samo radio svoj posao. Jedini oni su radili svoj posao. Uzeo je izjavu od mene, prosledio je u tužilaštvo... i od tada sve stoji u fijoci nekog od tužilaca. Ništa nije pokrenuto, ne znam da li je krivična prijava odbačena... nemam informacija. Za isto to „nedelo“, podizanje novca sa našeg računa, namešteni predsednik fabričkog sindikata podneo je tužbu protiv mene i tužilaštvu!

Nakon što je gradski odbor sindikata u saradnji sa šefovima i direktorima u fabrici namestio svog čoveka za predsednika, tražila sam od Veća tog sindikata u Beogradu da me razreše sa mesta predsednice sindikalne organizacije u fabrici. Obećali su da će se javiti, da regulišemo formalnosti. Nikada se nisu javili. Pečat tadašnje, a sada moje bivše sindikalne organizacije i dalje je kod mene. Kada se jave - vratiću ga .

Funkcioneri gradskog odbora sindikata pokazali su dvoličnost i na sudu. Jedan od te četvorice funkcionera gradskog odbora koji su bili uključeni u zbivanja u fabrici, svedočio je na sudu protiv nas, radnika, o čemu sam već govorila. Dakle, na sudu je naveo da „protesti nisu u ekonomskom interesu radnika, da možemo da štrajkujemo ali da se gradski odbor ne slaže sa protestima“. Međutim, kada su mene prvi put otpustili onda je taj isti sindikalni funkcioner mom zameniku savetovao da organizujemo proteste. Ne štrajk - nego baš proteste! Mislim da jako treba biti oprezan sa sindikatima, pogotovu sa ovim bivšim državnim a naročito sa njihovim funkcionerima. Ne treba im verovati nego se uputiti u sva prava radnika, sve zakone i organizovati se samostalno, bez njih.

Taj sindikat nikada nije sproveo neku edukaciju radnika da bi oni naučili šta su njihova prava, šta znači biti akcionar, kako naterati poslodavca da poštuje radnička prava... Funkcioneri gradskog odbora su mi bezbroj puta rekli: „Šta ti hoćeš? Nisi ti samoupravljač, ovo je privatna firma!“ Tako su govorili a dobro su znali da su radnici, mali akcionari, vlasnici blizu 30% kapitala! Mislim da taj sindikat radi po nalogu političkih stranaka i to kažem na osnovu svog ličnog iskustva. Imam puno osnova da sumnjam da su funkcioneri gradskog odbora sindikata direktno umešani u pljačku fabrike.

Ta četvorca funkcinera koji su odlučivali u ime gradskog odbora nisu nas podržala ni u vezi sa presudom Vrhovnog suda. Ponašali su se isto kao i ostale državne institucije, nisu reagovali. Ni većina radnika nije bila bolja. Presudu Vrhovnog suda smo fotokopirali i delili radnicima da bi znali šta se dešava, da vide da je Vrhovni sud poništio privatizaciju. Međutim, bez poznavanja svojih

prava, neupućeni u to šta znači biti akcionar, radnici nisu znali ni da pročitaju presudu pa nisu razumeli da gazde koje su ušle u fabriku treba da izađu, da nisu vlasnici fabrike po presudi suda. Bilo je čak i školovanih, visokoobrazovanih ljudi koji nisu razmeli odluku suda. Jedan mašinski inženjer, fin čovek, godinama je radio u fabrici, bio je i akcionar ...ali nije shvatao šta se događa. U svim tim previranjima oko štrajkova došao je kod mene da bi se iščlanio iz sindikata zato što sam, po njegovom mišljenju, ja bila odgovorna za sve probleme! Znači, radnicima je nedostajala edukacija i za akcionarstvo i za pravo na štrajk i za druga prava iz Zakona o radu, za mnoga druga pitanja u vezi sa njihovim pravima a za sve to je odgovoran sindikat. Uzimaju radnicima novac za članarinu a nisu organizovali ni elementarnu edukaciju radnika.

Moram da pomenem još jedan apsurdan slučaj koji takođe ilustruje kakve su uloge imali funkcioneri gradskog odbora tog velikog sindikata. Pre dve godine, 2008. na dan sahrane mog oca, 8.marta, pozove me koleginica iz fabrike, usplahirena. Naš sindikat je za Dan žena kupio karanfile. Međutim, članovi „direktorskog“ sindikata, šefovi i sitni direktori su zabranili da se ženama pokloni po jedan cvet! I to samo zato što je karanfile kupio naš sindikat. Bedno. U isto vreme, glavna centrala tog „našeg“, velikog sindikata u Beogradu i drugim gradovima organizuje proslavu Dana žena ali im ni na kraj pameti nije bilo da dignu glas protiv bahatih vlasnika u našoj fabrici. I isto tako svojih bahatih sindikalnih funkcionera..

Zaboravljena sloga i solidarnost

Naša opljačkana fabrika ima nepokretnu imovinu koja je evidentirana na 68 strana! To je 22.000 kvadrata proizvodnih hala na placu od osam hektara u industrijskoj zoni. Sve je pod hipotekom. Fabrika je najviše dužna jednoj maloj banci koju sam već pominjala, zatim državnim fondovima za razvoj, republičkom i pokrajinskom, od kojih su gazde uzimale kredite. Sve je to evidentirano u zvaničnim dokumentima i svima je dostupno na internetu. Sve mašine koje su bile u fabrici pre privatizacije su pokradene, odnesene, nestale. Delimično zahvaljujući i samim radnicima. Većina radnika koji su bili i akcionari nisu imali pojma šta znači biti akcionar. Nisu shvatali da su kao akcionari i oni vlasnici jednog, gotovo trećinskog dela fabrike. Da su znali ne bi pomagali gazdama da tovare mašine na kamione kada su ih ovi odnosili iz fabrike. Jednostavno, nisu bili svesni da im time na tacni daju sopstvenu imovinu a još im i pomažu u otimačini! Bilo im je važno samo da dobiju tu bedu od plate.

U trećoj godini od ulaska konzorcijuma u fabriku firma je bila u blokadi 13 miliona evra!!! Mašine su odneli, fabrika ima dobru lokaciju, u planu je i izgradnja luke... Neko će uzeti u zakup to zemljište. Pretpostavljam da će to na kraju biti jedan ogroman trgovinski centar ...Šta će nam fabrike, trebaju nam

samo trgovinski centri! Čini mi se da su članovi konzorcijuma sve to pripremili za nekog mnogo moćnijeg tajkuna. Mi smo na kraju shvatili da i ne znamo s kim zapravo ratujemo. Ko sve stoji iz njih?

Trojica članova konzorcijuma i dalje slobodno šeta. Niko ništa protiv njih ne preduzima. Niko da se seti presude Vrhovnog suda. Za jednog od njih, bivšeg generalnog direktora imam informaciju da sedi u nekim upravnim odborima. Oni se snađu. Imaju političke veze, prelaze iz stranke u stranku, imaju njihovu podršku...oni se dobro snađu.

Da postoji sloga i solidarnost među radnicima mi bi danas mogli da uđemo u fabriku sa presudom Vrhovnog suda i tražimo od zastupnice Akcijskog fonda da napusti fabriku: „Gospođo zastupnice, evo ti pare za kartu do Beograda. Izlazi iz fabrike, ovo je naša fabrika“. To bi bilo realno na osnovu dokumenata. Ali u praksi nije tako. Ne samo zato što institucije ignorišu presudu Vrhovnog suda i što institucije zapravo i ne funkcionišu. Mnogo veći problem je nepostojanje solidarnost među radnicima. Solidarnost je odavde proterana i to je naša tragedija.

Mi smo samo pred Izvršnim većem Vojvodine protestovali 6 meseci. Ljudi su bili iznureni i psihički slomljeni, vapili su za podrškom i solidarnošću. Ali niko od radnika iz raznih drugih firmi nikada se nije priključio, podržao nas, solidarisao se... Svi gledaju samo svoje male, lične interese. Kada jednoga dana budu došli u sličnu situaciju, kad budu u nekom štrajku, čudiće se što se niko na njih ne obazire i tada će shvatiti zašto je važno uvek se solidarisati sa bilo kim ko je u štrajku. Desetine malih grupa štrajkača u desetine firmi širom Srbije ništa neće postići ako nema međusobne solidarnosti i podrške.

Na žalost, sve je do ljudi i najgore su te ljudske slabosti i neznanje. U vreme štrajkova u fabrici mnogi su me krivili da sam odgovorna za njihovu sudbinu. Sada se mnogi radnici kaju što nisu na vreme podržali naše štrajkove. Vide da su pogrešili ali tek sada kada više nisu nigde i kada su sve izgubili. Mi, u sindikatu „Solidarnost“- nastavljamo. To je jedini sindikat koji je pokazao da na pravi način brani interese radnika. Nekima od otpuštenih radnika koji dolaze kod nas uspeali smo i posao da nađemo. Pokušali smo na nivou grada da organizujemo zajednički sindikat svih organizacija sindikata - ne ide. Većina sindikata a pogotovu ovi najveći nisu pravi sindikati. To su ostaci prošlih vremena, oni će morati da odumru i Srbija je tek na početku puta u stvaranju autentičnih, pravih sindikata. Što pre to shvatimo, što pre počnemo da se solidarišemo sa svakim radnikom koji se bori za svoja prava, pre ćemo postati normalni ljudi koji će onda uspeti i svoja prava da ostvare.

Kako žive otpušteni radnici

Grupa radnica/ka koja je ostala bez posla u vreme otkaza je bila u dobi između 40 i 56 godina.

Nakon otkaza ja sam bila na birou. Sama sam tražila posao, pisala molbe ali niko neće da primi radnika koji je dobio otkaz a posebno žene koje su dobile otkaz. Za njih nema nikakve šanse. Ne zanima ih zašto si dobila otkaz, jednostavno ako si dobila otkaz - ti si nepoželjna. Niko te neće. Pored toga, kada još vide i koliko imam godina... nema nikakvih šansi da me neko zaposli. Prihvatam se raznih poslova ali sve je to na crno. Veoma sam zahvalna mojoj porodici jer su me sve vreme podržavali i hrabрили.

Angažovala sam se u tom malom sindikatu i predsednica sam gradskog odbora. To jeste mali sindikat ali na pravi način pomaže ljudima kao što je i nama pomogao. Mi razumemo ljude koji traže pomoć u našem sindikatu jer su u sličnoj ili istoj situaciji u kojoj smo i mi, radnici naše fabrike. Nekima od njih smo našli i posao na šta sam ponosna. Ponosna sam i što učestvujem u borbi za radnička prava, što sam upoznala nekoliko sjajnih ljudi, jakih ličnosti poput mojih sindikalnih kolega Milana, Zorana, Sadije iz Sjenice... kolegistica iz fabrike.

Ne osuđujem one koji sede u kućama pognute glave i ćute... razumem ih ali ih žalim. Nije rešenje pognuti glavu i ćutati kada vidiš ili doživiš nepravdu. Ja ne umem drugačije nego da se i dalje borim i za sebe ali i za prava onih koji ćute.

Poput mene, ni jedna žena koja je dobila otkaz nije uspeła ponovo da se zaposli. Među otpuštenim muškarcima njih nekoliko se zaposlilo.

Radni status otpuštenih radnica u martu 2010. godine

Lj. K. je radila u finansijama. Nakon otkaza nije uspeła da nađe posao. Izdražava se tako što radi kao sezonska radnica u poljoprivredi. Ide na njivu, kopa, radi gde god nađe posao.

M. Đ. je bila građevinska tehničarka. Ima troje dece, jedno od njih je šećerni bolesnik. Nema posao, žive od muževljeve zarade. Podstanari su.

R. Č. je među najstarijim radnicama koje su dobile otkaz. Posao nije mogla da nađe. Izdržava se prodajom polovne robe na pijaci i od muževljevih prihoda.

N.R. je bila radnica u proizvodnji. Nije našla posao. Radi povremeno, na crno, kao čistačica u firmama.

A. M. nakon otkaza nije mogla da nađe posao. Radi na crno u raznim privatnim firmama, šta god joj ponude.

Z.J. je bez stalnog zaposlenja. Radi povremeno, na crno, kao spremačica.

R. S. je u vreme spora oko otkaza postigla dogovor sa gazdama fabrike o vansudskom poravnanju na osnovu toga što joj je bilo preostalo nekoliko meseci do penzije koju je i ostvarila.

Z.T. nije našla posao. Živi sama sa dvoje dece. Prima nadoknadu od Udruženja

ratnih i vojnih invalida grada jer joj je muž poginuo u ratu, tokom devedesetih.

Radni status otpuštenih radnika u martu 2010. godine

M. Š. je našao posao. Zaposlen je u školi, radi na održavanju.

M. L. se zaposlio i radi u privatnoj prodavnici.

N. J. je našao posao. Radi legalno.

D.K. se zaposlio.

V. B. je zaposlen. Legalno.

G. F. nije našao posao, radi sezonske poslove na crno.

S. K. nije našao posao. Radi na crno sezonske poslove.

D. P. nije našao posao. Radi na crno sezonske poslove.

B. M. nije našao posao. Radi povremeno na crno.

B. T. nije našao posao. Radni povremeno na crno.

P. M. nije našao posao. Radi na crno.

Dž. O. nije našao posao. Radi na crno sezonske poslove.“

Svedočenje je beleženo u periodu od januara do maja 2010. godine

Svedoči D.L.

Ekonomistkinja u penziji u koju je otišla sa 37 godina radnog staža ostvarenog u velikoj državnoj kompaniji.

(Svedočenje zabeležila Jovanka Zlatković)

Prvi znaci mobinga

„Po struci sam ekonomistkinja. Radila sam u velikoj državnoj kompaniji ukupno 37 godina i mesec dana i odatle otišla u penziju. Bila sam na različitim radnim mestima tokom tih 37 godina. Na mesto rukovodioca službe ekonomsko - finansijskih i opštih poslova postavljena sam 2002. i bila sam na tom radnom mestu sve do prvog oktobra 2004. godine.

Toga dana pozvala su me dva pomoćnika direktora za poslove prometa na veliko i saopštili mi da više neću obavljati poslove koje sam do tada radila. To su mi rekli usmeno a pisanu odluku i obrazloženje od njih nisam dobila.

Pitala sam ih zašto me smenjuju? Jedan od pomoćnika je samo rekao: „Ne znam“. Bio je petak. Tada sam imala 54 godine i 32 godine radnog staža. U ponedjeljak, 4. oktobra, na poslu me je dočekaio kolega i rekao da treba da potpišem aneks ugovora o radu.

U vreme kada sve počinje na snazi nije bio Zakon o radu koji uvodi zabranu diskriminacije.

U aneksu ugovora je pisalo da mi prestaje funkcija rukovodioca službe ekonomsko - finansijskih i opštih poslova u okviru direkcije veleprodaje i da sam raspoređena na mesto višeg referenta prodaje zbog „reorganizacije i unapređenja poslovanja“. Pored tih podataka na aneksu ugovora je bio još i potpis direktora. Ništa više. Nije bilo delovodnog broja a ni pečata. Samo potpis direktora. Zaključila sam da su bili u velikoj žurbi oko moje smene ali i dalje nisam znala zašto me premeštaju na manje plaćeno radno mesto? Tim pre što moje radno mesto uopšte nije bilo ukinuto u toj navodnoj reorganizaciji koju su naveli kao razlog moje smene. Ukinuto je 2009. godine kada je država prodala kompaniju strancima.

Na aneksu ugovora je stajao datum, 30.septembar. Toga dana je smenjeno dvoje kolega ali toga dana ja nisam imala nikakvih saznanja i o mojoj smeni. Shvatila sam da je to laž jer mi je pomoćnik direktora 1. oktobra usmeno saopštio da sam smenjena, aneks Ugovora sam dobila 4. oktobra a na njemu je stajao datum 30. septembar. Čim sam dobila taj problematičan aneks ugovora o radu pozvala sam inspekciju rada. Lično me je primila tadašnja načelnica kojoj sam pokazala aneks ugovora. Savetovala mi je da ga potpišem, rekla je: „Vi to potpišite a oni moraju da ga overe i delovodno da zavedu.“ Upozorila me je i da moram potpisati sve primerke kako ne bih dobila otkaz. Tako sam i uradila. Međutim, ni danas nisam sigurna da li je trebalo da potpišem papir koji zapravo nije bio dokument jer nije imao ni pečat ni delovodni broj? Šta bi se dogodilo da nisam potpisala? Da li bih automatski dobila otkaz i da li bi takav otkaz bio zakonit? Da li bih time izbegla i sve ono što me je kasnije snašlo?

Aneks je trebalo da potpiše, jer bi poslodavac u suprotnom mogao doneti odluku o prestanku radnog odnosa. Dobro je poznata „igra“ poslodavaca da zaposlenog rasporede na niže i lošije plaćeno radno mesto. Zaposleni može u revoltu da odbije da radi na ovakvom radnom mestu. Može i da sam da otkaz. A može i da trpi nadajući se da će se nešto promeniti (uglavnom se ne promeni).

No, D.L. je propustila da pokrene sudski postupak radi poništaja ovakvog aneksa. Tokom sudskog postupka bi morala da dokazuje da je pozadina aneksa njeno šikaniranje i davanje otkaza. Poslodavac bi mogao nakon dobijanja tužbe da donese odluku o prestanku radnog odnosa i time bi zapravo samo potvrdio da je reč o šikaniranju.

Metode šikaniranja

Kad sam predala potpisan aneks ugovora saopšteno mi je da više neću raditi u glavnoj poslovnoj zgradi firme i da se selim u drugi objekat, jednu staru, zapuštenu kuću u centru grada. Plata mi je smanjena govoto za 50% . U tom momentu, kao čovek, osetite da gubite tlo pod nogama a u glavi vam se samo vrti pitanje :ZAŠTO? Doživela sam psihički šok. Tada sam imala 54 godine. Taj objekat je u kompaniji bio poznat kao šok soba zbog jezivih uslova rada. Kolega koji je radio u tom objektu pozvao me i pitao da li ću doći. Rekla sam mu da ne mogu, da psihički nisam spremna da uđem u tu šok sobu i vidim gde ću sada da radim a ne znam ni dokle ću da radim... jer su me samo šutnuli iz poslovne zgrade - u taj logor.

Trebalo je da podnese zahtev u pisanoj formi i da traži da joj se dostavi obaveštenje gde joj je radno mesto i gde će obavljati svoje poslove i radne zadatke.

Nedostavljanje pisanog obaveštenja od strane poslodavca ukazuje na kršenje prava iz radnog odnosa. Dostavljanje obaveštenja - ukazuje na namere poslodavca.

Otišla sam na novo radno mesto drugog dana nakon što mi je rečeno da sam premeštena. Inače, pisani dokument o premeštanju u drugi objekat ne postoji. Kada sam ušla u tu staru, oronulu, prizemnu kuću koja je na svim prozorima imala rešetke ponovo sam doživela šok. Čim udeš prvo osetiš memlu. Oseti se memla jer je to jedna zapuštena zgrada. A kad kolega otvori arhivu ne možeš više da dišeš od mirisa buđi, moraš prozor da otvoriš.

Kad sam ušla u WC ponovo sam se šokirala. U tom objektu nije bilo spremačice i sretna sam što nisam dobila neku težu bolest. Tu je radilo još nekoliko ljudi. Sve su to bile kolege koje su po kazni premeštene u taj logor, ljudi koji su kažnjeni jer su se drznuli da ukažu na nepravilnosti i nezakovitosti u kompaniji. Samo jedan od njih je imao malo više sreće od ostalih jer je bio jedini kojem nisu smanjili platu kad su ga premestili u taj logor.

Ja jesam imala u tom famoznom aneksu ugovora opis poslova na novom radnom mestu ali je to bilo mrtvo slovo na papiru. Dve godine, koliko sam provela u tom kazamatu, blejala sam u plafon, ništa drugo mi nije bilo dozvoljeno da radim u toj memljivoj rupi. Kada ste izloženi maltretiranju i šikaniranju, što se danas moderno naziva mobing, jedan od načina na koji vas nadređeni psihički zlostavljaju je taj da vam ne daju da bilo šta radite. U mobingu se to naziva sindrom „praznog stola“. Koriste i metodu „punog stola“, a to je kada vas zatrpaju poslovima koje ne možete da završite. To najčešće se koriste kao sredstva šikaniranja, psihičkog zlostavljanja i maltretiranja. Znači, ili vas zatrpaju poslovima koje ne možete da završite ili vam ništa ne daju da radite. Meni nisu dozvolili da bilo šta radim, ukinuli su mi zapravo pravo na rad!

Naša svedokinja je propustila da se pisanim putem obrati direktoru i neposrednom rukovodiocu sa zahtevom da joj se objasni koje poslove obavlja, da traži da joj se

omoguće sredstva za rad kao i da joj se daju radni zadaci.

Kod većine zaposlenih postoji strah da će ovakvi pisani zahtevi dovesti do otkaza. Da li je bolje dobiti otkaz ili raditi pod ovakvim uslovima i narušiti svoje zdravlje?

Pisani trag o svim obraćanjima i zahtevima za poštovanjem zakona i poštovanjem prava iz radnog odnosa kao i ljudskih prava, u potpunosti su bili podloga za podnošenje tužbe radi naknade štete zbog šikaniranja i povrede časti i ugleda. Odnosno, zvanično poslati zahtevi poslodavcu od strane zaposlenog su vrlo važni, kao dokazi, u eventualnom sudskom procesu.

Sigurno je da bi i postupanje poslodavca bilo drugačije da je naša svedokinja zvanično uputila zahtev poslodavcu.

Uz sve to, svoj primerak aneksa ugovora koji sam potpisala i predala nadležnim službama na overu, nisam dobila nazad punih 5 meseci! Inače, ni danas ja nemam original ugovora o radu. Imam samo kopiju aneksa ugovora od 1.10.2004. g. na koji sam čekala 5 meseci. Nisam dobijala čak ni obračunske liste.

Imala je pravo sve da traži. I ovde je propustila da podnese pisani zahtev za dostavljanjem podataka i obaveštavanjem.

Odnosi sa okolinom

Pošto su kadrovska, obračunska, finansijska i još neke službe smeštene u jednom od brojnih objekata kompanije, u nekoliko navrata sam zvala blagajnu i molila ih da mi šalju obračunske liste na adresu logora, u poznatoj ulici u starom jezgru grada. Niko nije reagovao. U taj objekat čak ni kurir nije zalazio. Bila je to ignorancija na svakom koraku. Jednostavno ti nisi čovek, nisi ni životinja jer se i sa životinjama humanije postupa. Imala sam osećaj da su me i kolege odstranile. Izbrisale. Nemate kontakt ni sa kim, otpisali su vas, izolovali, ponizili - kao da više ne postojite. Jedino su se povremeno javljale dve kolegice sa kojima sam prethodno radila. Ali ni ja nisam htela da komuniciram sa mojim bivšim saradnicima. Ne zbog mene nego zbog njih, da oni ne bi došli pod udar tih dželata. Da oni ne bi imali probleme sa nadređenima zato što su samnom u kontaktu. Pretpostavljam da su i oni sami shvatili da mogu imati neprilike ako kontaktiraju samnom tako da je komunikacija sa kolegama bila prekinuta. Tako sam doživljavala sve što mi se događalo uporno pokušavajući da dobijem ankes ugovora.

Prema navodima naše svedokinje ona je aneks ugovora i obračunske liste tražila usmeno. Ne navodi da li se obraćala i sa pisanim zahtevom da joj dostave aneks ugovora a što je svakako trebalo da uradi.

Kada sam otkrila da nas truju amonijakom - o čemu ću kasnije detaljno ispričati - nisam mogla da podnesem tužbu sudu jer nisam imala aneks

ugovora. Punih 5 meseci nakon što sam ga potpisala nadležni nisu hteli da mi ga dostave. Najzad sam ga dobila, u martu 2005. godine ali samo kopiju i tek nakon što sam uputila pisani zahtev nadležnima.

Tek nakon pet meseci podnosi pisani zahtev a poslodavac je tek nakon toga reagovao i dostavio aneks ugovora. Dakle, nije dobila otkaz zato što je zvanično tražila dokument od čega zaposleni često zaziru iz straha da će dobiti otkaz.

Tužbu sudu je mogla da podnese i bez dostavljenog aneksa. U tom slučaju u tužbi bi tražila poništaj aneksa bez broja i uz objašnjenje da joj nije dostavljen. Ili bi tražila poništaj usmene odluke o raspoređivanju. Mogla je tražiti i da se utvrdi da je na snazi raniji ugovor i da se vrati na ranije poslove. Bitno je da zaposleni/a uvek dostavi nadležnima pisani dokument kad god misli da je u pitanju kršenje njenih/njegovih prava.

Osećala sam se kao čovek koji je otpisan a otpisali su vas oni koji imaju silu i moć a s druge strane opet, želite da živite i onda morate i da se borite.

Posledice je osetila i moja porodica. Na razne načine. Moj muž, na primer, nikada nije svratio u taj logor. Ja sam se stidela. Stidela sam se da mi bilo ko tamo dođe... ne bih znala ljudima da objasnim zašto sam tu jer ni sama nisam znala razlog. A tu sam, u toj užasnoj rupi.

Posledice mobinga

Osećala sam se psihički jako loše. Kako je vreme prolazilo počela sam da osećam i fizičke smetnje. U aprilu 2006. sam bila na pregledu kod očnog lekara jer sam primetila smetnje. Utvrdio je da mi je vid oslabio i morala sam da počnem da nosim naočare. Dobila sam dioptriju plus 2 a pre toga uopšte nisam nosila naočare. Činilo mi se da poboljevam, loše sam se osećala. Zato sam jednoga dana zamolila kolegu da spremimo ormare, da ih sredimo i počistimo. „Zašto bi pregledali i spremali ormare kad ovde imamo uskladišten amonijak“, odgovorio mi je kolega. Ja sam se sledila. Kakav crni amonijak? Pa ribe crkavaju ako se u reku izliju veće količine amonijaka! Ja jesam primetila da je jedan kolega uvek zatvarao vrata od tog skladišta kad sam ih ja otvarala zbog vetrenja. Međutim, niko ništa nije govorio, niko nije pomenuo - amonijak! Bila sam zapanjena, pitala sam kolege zašto nisu sklonili amonijak? Tada su mi ispričali da je jednom od kolega naređeno da ukloni amonijak i da svakoga dana po jednu litru sipa u wc šolju, u kanalizaciju, kako bi se zataškalo da je amonijak nepropisno uskladišten. Ostale kolege mu to nisu dozvolile jer je prosipanje amonijak u kanalizaciju bilo opasno i za ljude koji su tu radili a i za širu okolinu. Sve je to dokumentovano i postoje dokazi o nepropisnom skladištenju i postupanju sa ovom opasnom materijom.

Pošto je poslodavac znao da je amonijak nepropisno uskladišten,

znao je i gde me je poslao. Mene i ostale kolege. Zato smo se više puta obraćali nadležnima u kompaniji i upozoravali da smo izloženi opasnim materijama ali oni nisu reagovali. Onda sam ja, kao odgovorna građanka, zvanično poslala dopis tadašnjoj gradonačelnici. Smatrala sam da ona mora znati da ima ekološku bombu u centru grada!

Ona je reagovala, svaka joj čast, odgovorila je na moj dopis i tražila od inspekcije rada da provere moje navode. U junu 2006. je došao inspektor, prilično bahat i nadobudan. Komentarisao je kako „mnogi nemaju odgovarajuće uslove rada“, u smislu, mnogi nemaju pa se ne žale a vi ste našli da se žalite! Nekoliko puta je kontaktirao svoju šeficu, načelnicu inspekcije i konsultovao se sa njom telefonom. U međuvremenu nam je delio lekcije, naturao nam na nos Zakon o radu koji ja znam napamet! To me je žestoko povredilo. Shvatila sam da od inspekcije rada ili nekih njihovih inspektora nema ništa. To su ljudi koji igraju igru u korist nekih velikih igrača. Običan čovek od njih nema nikakvu zaštitu i nema tamo šta da traži.

Moj je utisak bio da je inspektor dobio instrukcije, ne znam od koga, ali je poslat da bude drzak i nadobudan. A ja sam bila uporna. Na kraju je pozvao direktora kompanije i rekao mu da odmah treba odneti amonijak a ako to ne uradi da će ga sutradan lično posetiti. Ubrzo nakon toga došli su ljudi iz naše firme i izneli burad ali ne znam kuda su ih odneli.

Njena upornost je ovde pokazala uspeh. Mogla je načelnici inspekcije još dostaviti i pisane primedbe na rad inspektora.

Kasnije, kada sam već podnela tužbu sudu protiv moje kompanije zbog mobinga, sudski veštaci su obišli taj naš logor i odmah naložili nadležnima da zatvore objekat. Od tada ta kuća stoji prazna, na uglu dve ulice u pešaškoj zoni grada. Ima i dalje rešetke na prozorima, kao pravi zatvor i uvek mi deluje kao avet jer me podseća na sve što sam tu preživela. Zato je zaobilazim i tuda prođem samo ako moram.

Dakle, sigurna sam da mi je amonijak direktno oštetio vid. Otkako sam premeštena u taj objekat, 2004., pa do aprila 2006.godine kada sam dobila naočare sa dioptrijom plus 2, amonijak je direktno uticao na moj vid. Nakon što je iznet, nisam imala dalje pogoršanje vida a na kontroli sam poslednji put bila početkom 2009. godine. Dioptrija je ostala ista. Da li je trebalo da oslepim da bi neko od tih dželata bio zadovoljan? Imala sam osećaj da žele tiho i lagano da me ubiju.

Osećala sam i druge zdravstvene probleme pa smo kolega i ja zatražili od poslodavca da nas uputi na lekarski pregled. Otišli smo u službu medicine rada sa kojom je naša kompanija imala ugovor. Tamo su konstatovali da sam u depresiji, da imam dioptriju plus 2 i utvrdili da slabije čujem na levo uvo...Prvi put u životu! Nikada do tada nisam imala problema sa sluhom. Dobro

sam živa ostala! Izveštaj medicine rada poslat je kompaniji ali kada je stigao do rukovodstva u njemu nisu bile evidentirane sve tegobe koje su mi utvrđene na pregledu. U njemu nije bilo izveštaja očnog lekara a o depresiji nije bilo ni reči. Stajalo je samo da mi je sluh oslabljen. Naknadno, kada sam za to saznala, tražila sam da se koriguje izveštaj, da se ubace šifre svih oboljenja koje su utvrđene na pregledu i to je korigovano. Rukovodstvo je pokušalo da omalovaži taj korigovani izveštaj lekara. Depresiju su protumačili kao ličnu stvar, nešto što je kao moja tajna koja me muči! To je koješta. Ja nemam nikakvih tajni. Ako bolujem od raka meni može biti i teško i žao ali nemam šta tu da krijem. Depresija je očigledna posledica njihovog odnosa prema meni. Čista posledica mobinga i tu nema dileme. Znači u nalazu lekara su konstatovane promene, navedene su šifre oboljenja ali ja i dalje ništa nisam mogla da preduzmem da bih ostvarila svoja prava i prekinula tu agoniju.

Poniženje

U takvim uslovima sam provodila radne dane tačno dve godine, od oktobra 2004. do oktobra 2006. godine. U međuvremenu je došlo do smene direktora u mom sektoru. Sa novom direktoricom sam razgovarala i rekla joj da tako dalje ne mogu, da sam ja čovek a da to što se događa u kompaniji predstavlja kršenje svih normi ljudskog dostojanstva. Pogažena sam kao čovek, kao individua, kao žena sa toliko godina radnog staža i tražila sam do nje da nešto preduzme. Insistirala sam da preduzme bilo šta samo da moje kolege i ja više ne radimo u užasnim uslovima tog logora.

Od svega što je preduzela bilo je potpisivanje novog aneksa ugovora. U tom periodu, krajem 2006. godine, pozvao me je jedan od pomoćnika direktora prodaje u vezi sa potpisivanjem novog aneksa. U razgovoru mi je ponudio posao kurirke. Odmah sam odbila po cenu da dobijem otkaz. On je zaključio da sam u 56-oj godini života sposobna da radim jedino kao kurirka! Bez obzira što sam u tom trenutku imala 34 godine radnog staža i isto toliko iskustva u poslovima knjigovodstva, finansija i rukovođenja. Ne potcenjujem ni jedan posao ali ta ponuda je bila ponižavajuća, dodatno su me ponizili i omalovažili moju profesionalnu reputaciju. Dakle, nisu imali granicu u tom bezobzirnom načinu ponašanja prema meni.

Ponudu sam sa gađenjem odbacila ali otkaz nisam dobila! Potpisala sam novi aneks ugovora o radu i nakon toga, najzad su me vratili iz onog kazamata, nazad, u glavnu poslovnu zgradu. Međutim, kada sam vraćena, nikakvih promena nije bilo. Rukovodstvo je navodno sprovođilo reorganizaciju ali je to samo bio privid. Moje radno mesto na kojem sam bila do 30. septembra 2004. godine je i dalje postojalo u sistematizaciji! Naizgled se sprovode promene samo da se ništa ne bi promenilo. Tek nešto kasnije počeli su da mi daju i poslove.

Očigledno je da reakcija zaposlenog u slučajevima kada odbija nezakonite

odluke, anekse i slično, ne dovodi do otkaza što znači da je poslodavac bio svestan mogućih posledica svojih protivzakonitih postupaka. Upravo zato je trebala da podnese ne samo tužbe radi poništaja aneksa i odluka o radnim mestima, nego i tužbu radi naknade štete zbog povrede dostojanstva, zbog šikaniranja i povrede časti i ugleda, ali i tužbu radi naknade štete zbog oboljenja zadobijenog na radu usled nebezbednih uslova rada po njeno zdravlje i život.

Reakcije državnih zvaničnika

Ubrzo nakon što je počela moja golgota, u oktobru 2004. godine, odlučila sam da se obratim svima za koje sam smatrala da mogu nešto da preduzmu. Posebno kada sam videla da nadležni u kompaniji uopšte ne reaguju na moje zahteve.

Iste te, 2004. godine, uputila sam pismo tadašnjem premijeru Srbije Vojislavu Koštunici. To se događalo u vreme njegove i vladavine njegovih ljudi koje je njegova stranka postavila na rukovodeća mesta u našoj kompaniji. U pismu sam prozvala određene ljude, imenom i prezimenom, konkretno, jasno i glasno i potpisala se. Napisala sam mu da sam proterana u logor, da se osećam kao na Golom otoku. Napisala sam mu i da se izvinjavam ljudima koji su bili zatočeni na Golom otoku jer o njihovim patnjama znam iz knjiga koje sam pročitala. Iz knjiga znam i kako su se osećali a ja sam se isto osećala kao i oni jer sam bila na Golom otoku 21. veka, smeštenom u centru mog grada. Od Koštunice nisam nikad dobila odgovor.

Obraćala sam se i drugim nadležnim organima. Žalila sam se da sam diskriminisana, da mi je, kao ženi od 54 godine i 32 godine radnog staža povređeno ljudsko dostojanstvo najviše zbog toga što ne znam razlog smene, što razlog nije naveden u aneksu ugovora i što mi bar usmeno nije rečeno zašto sam smenjena. Mnogo lakše bih sve to podnela da je naveden makar jedan razlog, da mi je bar usmeno rečeno šta sam to zgrešila. Pogotovu što ja uvek svakome kažem jasno i direktno šta mislim. Zato smatram da bar zaslužujem da i meni otvoreno i direktno kažu - ZAŠTO? Opisala sam i kako izgleda novo radno mesto.

Osim Koštunici žalila sam se i ministru za rudarstvo i energetiku. Tada je to bio Radomir Naumov. Odgovorio je da je prosledio moju žalbu nadležnima u kompaniji i da će videti šta može da uradi tek nakon što dobije odgovor od Nadzornog odbora.

Ne znam da li je Nadzorni odbor odgovorio Naumovu, možda su ignorisali ministra?! Činjenica je da ni on nije reagovao. Umesto toga, pismo koje sam uputila Naumovu a koje je on prosledio Nadzornom odboru, u kompaniji su zloupotrebili. Imam osnova za sumnju da je jedan od članova Nadzornog odbora kopirao to pismo i delio ga ljudima koje sam u pismu prozvala. Umesto da pokrenu istragu i utvrde jesu li moji navodi tačni, mahali su sa tim pismom i ismejavali se. Nisu se zapitali zašto sam se obratila premijeru, predsedniku, ministrima?

A pisala sam jer sam na najgori i najžešći način bila napadnuta. Smatram da se samo budala ne brani kada ga napadnu i zato sam pisala nadležnima. I nikad ne pišem anonimna pisma, uvek se potpišem punim imenom i prezimenom.

Pisala sam i predsedniku Tadiću a moje pismo je završilo u njegovoj Narodnoj kancelariji. Dobila sam odgovor od te kancelarije ali... verujete mi, to je...to je ..nebulozna jedna šta su oni odgovorili. Napisali su da nemaju sredstava da plate....ne znam, nebuloza jedna. Pišu o nekom plaćanju a ja u dopisu nisam pomenula bilo kakva sredstva i ni jednom rečju nisam tražila da mi nešto plate! Pitam se da li su oni uopšte pročitali moj dopis, da li su shvatili na šta sam stavila akcenat? Bila sam zgranuta odgovorom. A jasno sam napisala šta mi se desilo, šta su mi učinili ljudi koji su postavljeni na rukovodeća mesta u državnom, javnom preduzeću. I kakvi ljudi! To su (ne)ljudi bez morala i odgovornosti kojima treba da se pozabavi Ministarstvo unutrašnjih poslova. Upravo takvi su sada našli da čestite i poštene ljude progone u mišije rupe, da ih uništavaju i proteruju, da im uskraćuju pravo na rad.

Za sve tvrdnje koje je iznosila ili iznosi potrebno je da ima argumente, da su oni potkrepljeni dokazima i proverljivi, kao i da su isitiniti. To je njena najbolja zaštita i najbolji način da službe kojima se obraća odreaguju na njena obraćanja.

Obratila sam se i tadašnjem (2004.-2007.) ministru nauke i zaštite životne sredine Aleksandru Popoviću. Neverovatno, ali on je odgovorio u roku od 3 - 4 dana!

U odgovoru je naveo da je moj dopis prosledio Drugom opštinskom tužilaštvu u Beogradu jer nije imao drugo rešenje. Međutim, tužilaštvo u Beogradu nema nadležnost u našem gradu gde je sedište naše kompanije. Da li su beogradski tužioci dopis prosledili kolegama u ovom našem tužilaštvu - nije moguće utvrditi. Verovatno je dopis stavljen u neku fijoku i zaboravljen. U Beogradu ili ovde, nije bitno u čijoj fijoci čuči. Ukoliko im je Popović uopšte i prosledio moj dopis, ni to ne znam, nemam dokaze, mogu samo na reč da mu verujem.

Imam sva ta pisma, sve dopise i odgovore raznih nadležnih državnih zvaničnika.

Postojala je mogućnost da podnese sama prijavu Opštinskom javnom tužilaštvu u svom gradu, pozivajući se na to da je ministar nauke i životne sredine dostavio njen dopis Drugom opštinskom javnom tužilaštvu u Beogradu.

Šta preduzeti?

Pokušavala sam na sve moguće načine da rešim svoj problem za vreme boravka u tom logoru.

Na primer, koleginica mi dojava da će se održati zbor radnika na koji je direktor pozvao samo određen broj zaposlenih, samo odani su bili pozvani! Javila mi je kada i gde se održava i ja odem na zbor. Bilo mi je jako teško. Sve to

čoveka boli jer vidite ljude koji su vas otpisali. Toliko boli da i glas izgubite. Javila sam se za reč i osula paljbu. Rekla sam da radimo u nehumanim uslovima, da smo na najgori način šikanirani, da nam je lični dohodak prepolovljen. Verujem da direktoru nije bilo prijatno kada me je video. Ostali nisu reagovali, ćutali su, niko reč da kaže. Direktor je pred svima na zboru rekao da će njegova saradnica za pravna pitanja obaviti razgovor samnom i još jednim kolegom koji je kao i ja izdržavao kaznu na tom Golom otoku. Naravno da nikada do razgovora nije došlo. Jednom me je samo pozvala koleginica iz uprave i rekla kako „ima indicija da bi me danas mogla pozvati saradnica direktora na razgovor“. Još je dodala da je zvala kako bi proverila da li sam na poslu upravo zbog indicija da bi moglo doći do razgovora! Odgovorila sam da svaki dan dolazim u ovaj logor, trunem u njemu, izdržavam nekakavu kaznu iako me ni jedan sud u zemlji nije osudio a nemam ni pojma zašto izdržavam kaznu! Shvatila sam da nema ništa od direktorovog obećanja.

Zatim sam poslala dopis predsedniku Uprvanog odbora i generalnom direktoru kompanije. Žalila sam se na uslove rada, na šikaniranje, tražila da mi odgovore zašto mi je uskraćeno pravo na rad i ponovo zatražila da mi dostave razlog za smenu i premeštanje na lošije radno mesto. Naravno, opet nikakav odgovor nisam dobila. Ali imam svu tu dokumentaciju. Možda je jednog dana i objavim.

Pravda pred sudom

Zaključila sam da nema nikakve koristi od silnih pisama i dopisa koje sam slala premijeru, ministrima, rukovodstvu firme, inspekciji. Zato sam krajem septembra 2007.godine podnela tužbu sudu.

Imam dokaze da nisam mogla ispoštovati Zakon o radu jer mi to poslodavac nije dozvolio. Šikanirana sam na najgori način. Tužbu nisam mogla ranije podneti jer nisam imala ugovor o radu, obračunske liste, ništa crno na belo nisam imala.

Toliko sam bila ponižena da sam podnela tužbu bez advokata iako nisam pravnica već ekonomistkinja. Znate, kad se u čoveku probudi revolt i kad kroz sve to prođe a izvuče živu glavu i više nema šta da izgubi, onda ne razmišlja da li zna da napišete tužbu ili ne i jedino se pita: imali neki sud u ovoj zemlji koji ne bi presudio u moju korist? Spor traje od kraja septembra 2007. godine i iznenađena sam korektnošću sutkinje. Ona je rekla: „Vi ste neuka stranka i morate angažovati advokata“. Međutim, u ovoj eri besparice ja to sebi nisam mogla da priuštim.

Neću komentarisati tok suđenja dok se spor ne okonča. Onda ću izaći u javnost jer imam potrebu da kažem ko je sve odgovoran za ovo što se meni desilo. Ne smatram da su direktno odgovorni Koštunica, kao tadašnji premijer i Tadić, kao predsednik, ali to je bilo javno, državno preduzeće nad kojim je

sve ingerencije imala republička vlada, odnosno partije na vlasti i Koštunice i Tadića. Partije postavljaju direktore i kako koja partija dođe na vlast tako smenjuje „njihove“ i dovodi „svoje“ na funkcije u javnim preduzećima. Znam samo da sam u vreme Zorana Đinđića bila rukovodilac službe ekonomsko-finansijskih i opštih poslova a da sam u vreme Koštunice doživela najžešće šikaniranje u životu koje ni sanjala nisam da se može dogoditi čoveki koji se čitav život borio za pravo i pravdu.

Ko su žrtve mobinga?

Na moj rad nikada nije bilo primedbi za tih 37 godina radnog staža u kompaniji. Međutim, videla sam da su, kao i ja, loše prošli ljudi koji su pokušali da spreče nezakonitost u radu. Jedna od njih je bila i moja direktorka u vreme pre nego što mi se sve ovo dogodilo. Imali smo tada investiciona ulaganja. Direktorka, koja je smenjena iste godine kad i ja, nije dozvolila službi tehnike da izvrši izbor izvođača radova nakon što je objavljen tender, nego je preuzela to u svoje ruke. Nije imala poverenja i preuzela je to jer znala da će tehnika muvati i muljati. Ta direktorka je svojevremeno, kada su neki od tih ljudi iz tehnike prodali našu robu jednoj crnogorskoj firmi koja robu nije platila, ipak uspela da naplati deo tog duga od milion maraka ili evra, ne sećam se koja je valuta bila u opticaju. Upravo zahvaljujući tome što je uspela da naplati dugovanje od koga su muljatori iz tehnike digli ruke, bilo je moguće pokrenuti i investiciono ulaganje. Direktorka me je tada uključila u posao i bila sam zadužena da pratim finansijski deo posla.

Međutim, direktorku su smenili nekoliko meseci pre mene a nakon njene smene je došla untrašnja kontrola. Predala sam im sve što je bilo u mojoj nadležnosti i tražila da potpišu da su preuzeli dokumentaciju da se ne desi jednoga dana da dokumenta nestanu. Znači, prvo su je smenili pa izvršili kontrolu ali nisam čula da je kontrola bilo šta protivzakonito našla.

Ni ona nije dobila obrazloženje zbog čega je smenjenja. Niko to ne dobija. Nema obrazloženja: ni usmenih ni pismenih! Samo te šutnu. U tom periodu je smenjeno još nekoliko ljudi ali niko nije doživeo to što se meni desilo. Niko od tada smenjenih nije poslat na „Goli otok“. Niko sem mene. Shvatila sam da kompaniji nisu potrebni ljudi koji firmu doživljavaju kao svoju kuću. Rukovodstvu trebaju muljatori, ljudi koji su skloni da izigravaju zakon. Svi mi dobro znamo u kakvoj zemlji živimo. Svako poverenje i nadu u naše institucije sam izgubila upravo zbog golgote kroz koju sam prošla. Jedino verujem da će se neki pomak u ovoj zemlji dogoditi zbog spoljnih pritisaka.

Zašto?

Najteže mi je što do danas ne znam ZAŠTO su mi to uradili. Mogu da pretpostavim da im je možda smetalo moje angažovanje u sindikatu. Ali

mnogi su bili angažovani u sindikatu i moram reći da sindikat nije imao sukobe sa rukovodiocima kao ni ja lično. Jedino što sam bila među retkima koji su sve javno kritikovali, oči u oči. Bila sam u sindikatu kompanije predsednica Komisije za analizu zloupotreba na nivou jednog od preduzeća u okviru kompanije. Bila sam i članica Komisije za zloupotrebe na nivou cele kompanije. Tokom rada u Komisiji imala sam priliku da vidim razne dokumente koji su upućivali na zloupotrebe. Mnogo što šta je rađeno protivzakonito. U našoj kompaniji, na primer, delili su se stanovi protivzakonito i protivustavno. Postoji čak nekoliko zvaničnih stavova Ustavnog suda da su funkcionerima dodeljivani stanovi na protivustavan način zato što rukovodstvo nikada nije raspisivalo konkurs nego je generalni direktor odlučivao ko će i kakav stan dobiti. Tako su se povlašćene osobe selile iz stana u stan i tu su ogromna sredstva preduzeća potrošena.

Komisija za analizu zloupotreba našeg sindikata je pokrenula te i druge teme. Podnosili smo dokumentaciju o zloupotrebama Nadzornom odboru ali nije bilo reakcija. Nikakvog efekta nije bilo. Podnosili smo prijave i pravobranilaštvu i tek nakon toga je inspekcija počela da radi na slučajevima protivzakonite dodele stanova u jednom od gradova gde je naša kompanija takođe imala svoja preduzeća. Međutim, sve je ubrzo obustavljeno jer je rukovodstvo kompanije intervenisalo u Direkciji za imovinu u čijoj je nadležnosti upravljanje državnim imovinom a u to vreme je naša kompanija bila državna. Kada smo videli da od domaćih institucija nema vajde, onda je predsednica Komisije na nivou kompanije svu dokumentaciju o zloupotrebama sa dodelom stanova poslala Evropskom sudu u Strazburu. Tamo je to odmah uvršteno u prioritet i mi smo trebali da pošaljemo našeg zastupnika pred sudom u Strazburu. Međutim, svi članovi Komisije su radili volonterski taj posao a od naših plata nismo imali sredstava da finansiramo odlazak i rad zastupnika pred sudom u Strazburu.

Naglašavam da je Komisija sindikata oformljena uz saglasnost generalnog direktora. Ne izgleda logično da generalni direktor, koga je postavila stranka i koji zna se čemu služi, tako olako daje dozvolu sindikatu da istražuje zloupotrebe. Moguće je da smo dobili saglasnost kako bi rukovodstvo, preko rada naše komisije, imalo uvid u to koje inkriminisane dokumente je sindikat prikupio da bi onda na vreme mogli da intervenišu gde treba. Verovatno ih nije ni zanimalo šta radimo jer su imali zaštitu države, odnosno partija na vlasti a mi smo naivno verovali da treba raditi iskreno, pošteno i otvoreno!

Pitanje bez odgovora

Volela bih da znam razlog zbog čega sam premeštena ali to ne postoji. Mnogo bi mi lakše bilo da su napisali šta sam pogrešila jer sam ja odgovorna osoba. Vrlo savesno sam radila svoj posao i uvek sam po više puta proverala svaki papir samo da ne bih napravila neku grešku. Tim pre što ja uvek svakog prozovom ako krši zakon, ne trpim bezakonje i zato sam se u poslu pet

puta više trudila nego što je to objektivno bilo potrebno. Za vreme dok sam bila rukovodilac službe za ekonomsko-finansijske i opšte poslove uštedela sam kompaniji 5 miliona dinara kroz Ugovor sa jednom zrenjaninskom firmom. I to mogu da doukumentujem.

Kako dalje?

Ono što sam sigurna to je da ni jednim svojim postupkom nisam zaslužila to što su mi učinili. Ne želim nikoga da mrzim jer ne želim da mržnja ovlada samnom. Ali, ne mogu im oprostiti. Nikada. Dugoročno gledano oni su ipak moj život delimično uništili. Način na koji su to uradili - civilizovan svet ne poznaje. Oni su za mene dželatili i drugim imenom ih ne mogu nazvati. To me motiviše za rad u jednom malom sindikatu za koji sam se uverila da ne radi sa političarima i strankama, motiviše me da se i dalje žestoko borim.

Za mene su opšta načela bitnija od pojedinačnih, ličnih interesa. Imala sam priliku da kradem ali nisam imala stomak za takve stvari a nisam tako ni vaspitavana. Nisam sebična i lično smatram da ako se borim i zalažem za opšte dobro da će tek onda i svima pojedinačno biti bolje. Nisam nikada bila materijalista i bila bih duboko nesrećna da ja imam a da drugi ljudi oko mene umiru u nemaštini i bedi.

U međuvremenu sam otišla u penziju. Imam povišen holesterol i niz manjih i većih zdravstvenih problema.

Na kraju 2009. godine ostalo mi je da sačekam ishod na sudu.“

Sudski spor traje dugo. Zbog toga može da podnese ustavnu žalbu jer je povređeno njeno pravo na suđenje u razumnom roku i da traži obeštećenje od države zbog toga. Na neki način to bi i bila pravda – da država makar i simbolično naknadi štetu za to što nije pružila zaštitu građanki/ građaninu.

Svedočenje je zabeleženo u decembru 2009. godine. U tom momentu sudski spor je bio u toku, 2 godine i 3 meseca.

Piše: Dejana Ivančić Spasojević, advokatkinja,
specijalizovana za radno pravo

U svedočenjima žena smo videli kako se razvijao štrajk u manjem, državnom i velikom, privatizovanim preduzeću kao i razloge koji dovode do štrajka. Imamo i primer individualne borbe za sopstvena prava u svedočenju žene koja je bila izložena šikaniranju, odnosno mobingu.

U ovom odeljku „Vodiča“ razmotrićemo zakonske aspekte problema sa kojima su bile suočene naše svedokinje. Problemi o kojima one svedoče tipični su za većinu zaposlenih u Srbiji koji se danas suočavaju sa kršenjem svojih prava na rad i diskriminacijom. Na žalost, tipične su i greške koje zaposleni prave u nastojanju da zaštite svoja radna i ljudska prava. Otuda u ovom odeljku nastojimo da upoznamo zaposlene sa svim zakonskim aspektima, postupcima i procedurama kako bi efikasnije mogli da ostvare svoja prava.

Štrajk, štrajk, štrajk i još malo više

Kada i kako dolazi do štrajka? Zašto štrajk? Kako ga izvesti? Kako se pravno zaštititi? Kakvi su ekonomski interesi? Koliko su složni i solidarni štrajkači? Koliko zaposlenih učestvuje u štrajku? Kako pregovarati? Kako formulisati i proceniti osnovanost zahteva za štrajk?

To su pitanja koja prethode štrajku. Pre stupanja u štrajk treba na ta pitanja dati valjane i precizne odgovore i na osnovu toga oceniti koja je korist a koja je šteta od štrajka. Tek kada postoji tačna ocena korisnosti stupanja u štrajk, onda su i izgledi za uspeh štrajka veći.

Šta je štrajk?

Štrajk je poslednje sredstvo koje se koristi radi zaštite ekonomskih i profesionalnih interesa zaposlenih po osnovu rada. On je sredstvo pritiska i predstavlja kolektivni prekid rada od strane radnika sa ciljem da se poslodavac prinudi da prihvati zahteve radnika u vezi spornih pitanja. (Budimir Košutić: Kolektivni ugovor, pravo na štrajk i lock-out u savremenim kapitalističkim zemljama, Beograd 1987. godine, str.83).

Razlozi za stupanje u štrajk mogu biti mnogobrojni. Oni proizilaze

iz svih prava zaposlenih na osnovu radno – pravnog odnosa. Uvek kada je povređeno pravo na odgovarajuću zaradu, bezbednost i zaštitu života i zdravlja na radu, zdravstvenu zaštitu, zaštitu ličnog integriteta kao i druga prava - postoje razlozi za štrajk. Prava su posebno pobrojana u čl. 12 Zakona o radu Republike Srbije (Službeni glasnik br. 24/2005 i 61/2005). Takođe, razlog za štrajk može biti zaključivanje kolektivnog ugovora ili izmena ugovorenih uslova rada. Ipak, najčešći razlog je zarada: neisplaćivanje, uskraćivanje, smanjivanje, utvrđivanje koeficijenta.

Štrajkom se prekida radni proces što neminovno dovodi do toga da štrajk izaziva štetne posledice po poslodavca. Poslodavac ne ostvaruje dobit, profit. Ali štrajk izaziva i štetne posledice po zaposlene. Prekid radnog procesa dovodi do gubitka profita i neostvarivanja zarade što utiče na ekonomsko slabljenje zaposlenih. Upravo smo iz teksta koji se odnosi na višemesečni štrajk u malom državnom preduzeću mogli videti kako je ekonomska iscrpljenost štrajkača dovela do sukoba u njihovim porodicama, a na kraju i odustajanja od štrajka kao sredstva za zaštitu ekonomskih i profesionalnih interesa zaposlenih.

Zbog svih tih posledica koje štrajk ima na zaposelne u njega se stupa nakon što su iscrpljena sva druga sredstva zaštite interesa. Ta druga sredstva su: kolektivno pregovaranje, arbitražno rešavanje sporova, inspeksijski nadzor, pokretanje sudskih sporova.

Kako je štrajk zakonski regulisan?

Pravo na štrajk spada u korpus ljudskih prava i uživa sudsku zaštitu. U daljem tekstu „Vodič“ će vas provesti kroz ustavnu i zakonsku regulativu prava na štrajk i zaštitu ovih prava. Poznavanje zakonske regulative vrlo je bitno za zaposlene koji se suočavaju sa kršenjem svojih prava po osnovu radno-pravnog odnosa.

Pravo na štrajk direktno i posredno regulišu sledeća pravna akta: Ustav, Zakon o radu, Zakon o mirnom rešavanju radnih sporova i Zakon o štrajku. U svakom od ovih akata ukazaćemo na bitne odredbe, načine primene i procedure a tu su i pravni saveti i preporuke za konkretna postupanja.

USTAV

U našoj zemlji pravo na štrajk je regulisano pre svega Ustavom Republike Srbije i to članom 61. gde je izričito navedeno da zaposleni imaju pravo na štrajk u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom te da pravo na štrajk može biti ograničeno samo zakonom, u zavisnosti od prirode ili vrste delatnosti. (Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik br.98/2006 od 10.11.2006.godine). Dakle, pravo na štrajk je Ustavom zagantovano. Ono može biti ograničeno samo zakonom i

to je regulisano odredbama Zakona o štrajku.

S druge strane, ustavno pravo na štrajk nije dovoljno da bi štrajk bio i zakonit. Pod zakonitim štrajkom se smatra onaj štrajk gde se procedura stupanja u štrajk i vođenje štrajka sprovodi u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom. Samo takav, zakoniti štrajk uživa pravnu zaštitu. Odnosno, zaposleni koji organizuju i učestvuju u štrajku koji se ne sprovodi u skladu sa zakonom ne uživaju ni pravnu zaštitu.

Pravo na štrajk spada u ljudska prava i slobode i kao takvo je zajamčeno Ustavom i otuda povreda ovog prava uživa sudsku zaštitu. Svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajamčeno Ustavom. Takođe, ima i pravo na uklanjanje posledica koje su nastale povredom tog prava što je regulisano u članu 22. Ustava Republike Srbije.

Pravo na štrajk je usko povezano i sa pravom na rad koje je regulisano odredbama člana 60., kao i sa pravom na dostojanstvo koje je regulisano članom 23. Ustava RS. Dostojanstvo čoveka je neprikosnoveno, kao što je neprikosnoveno i pravo na poštovanje ličnosti na radu, bezbedne i zdrave uslove rada, potrebnu zaštitu na radu, ograničeno radno vreme, odmor, pravičnu naknadu za rad i na pravnu zaštitu za slučaj prestanka radnog odnosa.

Neophodno je da zaposleni poznaju ova prava i njihovu zaštitu jer se dešava da zbog straha od otkaza, zaposleni pristaju na potpuno potiranje svog ličnog dostojanstva i dostojanstva na radu. Stiče se utisak da je u Srbiji ovaj strah veoma raširen. Jedan od glavnih razloga za postojanje ovog straha je nepoznavanje zakonskih propisa. Zato je važno da zaposleni budu upoznati sa svim svojim pravima, pre svega, sa svojim ljudskim pravima zagarantovanim Ustavom. Svest o postojanju prava i o svim vidovima zaštite je prvi korak da se smanji strah od otkaza. Kada se ovaj strah smanji - svi sledeći koraci su lakši.

Ljudska prava i slobode, samim tim i pravo na štrajk, zaštićeni su i posebnim pravnim sredstvom što je regulisano Ustavom u članu 170. Tim članom predviđena je mogućnost izjavljivanja ustavne žalbe. Ona se podnosi protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja u slučajevima kada su tim aktima i radnjama povređena ili uskraćena ljudska ili manjinska prava i slobode zajamčene Ustavom. Ustavna žalba se podnosi onda kada su iscrpljena ili pak nisu predviđena druga pravna sredstva za zaštitu prava. U slučajevima kada je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku (dugotrajni sudski sporovi) ustavna žalba se može podneti i ako nisu iscrpljena sva pravna sredstva. Za zaposlene je ovo važno da znaju jer su sporovi koji se vode pred sudovima zbog prestanka radnog odnosa uglavnom dugotrajni što predstavlja povredu prava na suđenje u razumnom roku. Ustavna žalba se podnosi Ustavnom sudu.

Pokretanje postupka i sam postupak po ustavnoj žalbi je regulisan

Zakonom o Ustavnom sudu („Službeni glasnik RS“ br.109/2007 od 28.11.2007. godine). Ustavna žalba se može podneti u roku od 30 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta, odnosno od dana preduzimanja radnje kojom je povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i slobode zajamčene ustavom (čl. 83 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Važno je reći da ustavna žalba ne zaustavlja i ne sprečava primenu akta ili radnje protiv koje je izjavljena, odnosno podneta. Međutim, samo podnošenje ustavne žalbe može odložiti primenu akta ili radnje. Na kraju, odlučujuća je odluka Ustavnog suda.

Kada Ustavni sud utvrdi da je povređeno ili uskraćeno ljudsko pravo i sloboda zajamčena Ustavom, može doneti sledeće odluke: poništiti akt, zabraniti vršenje određene radnje, naložiti izvršenje određene radnje, odrediti da se uklone štetne posledice u određenom roku a može obavezati državu ili onoga ko je povredio pravo da isplati određeni iznos na ime naknade štete licu kome je povređeno pravo.

Ukoliko ustavna žalba ne bude usvojena znači da su iscrpljena sva domaća pravna sredstva i jedino preostaje da se pokuša pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Osnova za rad ovog suda nalazi se u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Republika Srbija je ovu konvenciju verifikovala 2003. godine.

Važno je naglasiti da sud u Strazburu neće prihvatiti ni jednu žalbu ukoliko prethodno nisu bili iscrpeni svi domaći pravni lekovi. Drugačije rečeno, svi predmeti koji se odnose na navodna kršenja člana 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, da bi uopšte došli do Strazbura, prethodno moraju proći sve državne sudske instance, uključujući i onu najvišu. (Nula Mol, Katarina Harbi „Pravo na pravično sudjenje“, Savet Evrope, Beograd 2007. godine, str. 12).

Zakonski rok za

podnošenje tužbe sudu u Strazburu je 6 meseci od dana kada je u vezi sa njom doneta pravosnažna odluka domaće sudske instance. Predstavka (žalba) koja se podnese nakon isteka ovog roka, odbacuje se kao neprihvatljiva. Sud u Strazburu mora prvo predstavku proglasiti prihvatljivom a tek nakon toga sud pristupa ispitivanju predmeta. Zbog toga je potrebno voditi računa o označenom roku. Bitno je voditi računa i o legitimnosti a to znači da sud u Strazburu ne prihvata anonimne predstavke.

Kao primer odluke suda u Strazburu koja je u vezi sa radno-pravnim odnosima i može biti od koristi zaposlenima a naročito radnicima koji štrajkuju i trpe posledice od strane poslodavca, ukazuje se na predmet „Obermajer protiv Austrije“: U tom predmetu je „sud saopštio da ... zaposleni koji smatra da je nepravedno suspendovan ima važan lični interes da hitno dobije sudsku odluku o zakonitosti te mere“ (Nula Mol, Katarina Harbi „Pravo na pravično sudjenje“, Savet Evrope, Beograd 2007. godine, str. 56). Drugačije rečeno, pomenutom odlukom sud je zaštitio pravo zaposlenog na suđenje u razumnom roku što je mera protiv dugotrajnih sudskih sporova pred nacionalnim sudskim instancama.

ZAKON O RADU

Zakon o radu ne reguliše posebno pravo na štrajk. Pitanje štrajka je regulisano posebnim zakonom - Zakonom o štrajku iz 1996.godine („Službeni list SRJ“ br.29/96 i „Službeni glasnik RS“ br. 101/2005). Šta onda reguliše Zakon o radu što se na bilo koji način može dovesti u vezu sa pravom na štrajk?

Zakonom o radu se posebno štite određena prava iz radnog odnosa, kao i predstavnici zaposlenih. Ova zaštita je i predviđena da se ne bi kršila i ograničavala prava iz radnog odnosa.

Odredbama člana 13. Zakona o radu je predviđeno da zaposleni neposredno ili preko svojih predstavnika imaju pravo na udruživanje, učešće u pregovorima za zaključivanje kolektivnih ugovora, mirno rešavanje kolektivnih i individualnih radnih sporova, informisanje i izražavanje svojih stavova o bitnim pitanjima u oblasti rada.

Zbog aktivnosti iz prethodnog stava zaposleni, odnosno predstavnik zaposlenih, ne može biti pozvan na odgovornost, niti stavljen u nepovoljniji položaj u pogledu uslova rada ukoliko postupa u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom (Službeni glasnik RS br. 24/2005 i 61/2005). Na ovaj način zakonodavac je pokušao da zaštiti prava zaposlenih i njihovih predstavnika kao i da spreči pritiske na njih koji mogu biti uzrok odustajanja od zahteva za pravima i pristajanja da se smanje ili eliminišu prava zaposlenih iz radnog odnosa. Ovde treba uočiti da je vrlo bitno da predstavnik zaposlenih postupa zakonito. U slučaju da ne postupa u skladu sa zakonom, opštim aktima poslodavca ili ugovorom o radu, može dobiti otkaz ugovora o radu, što je već objašnjeno u komentarima svedočenja. Takođe, u svedočenjima smo videli i da poslodavac ovo zloupotrebljava i koristi mogućnost „nameštanja“ otkaza. Najbolja zaštita za zaposlene je postupanje u skladu sa zakonom, moralom i savešću. Uslov za postupanje u skladu sa zakonom je dobro poznavanje propisa i procedura što je i jedan od ciljeva „Vodiča za štrajk.“

Metode poslodavaca

Činjenica je da poslodavci pokušavaju na razne načine da spreče ostvarivanje prava zaposlenih. Između ostalog, poslodavci osnivaju nove, reprezentativne sindikate u preduzeću, koriste različita sredstva da bi razjedinili radnike i sprečili svaki oblik jedinstva među zaposlenima. Primere toga slikovito su opisale naše svedokinje. Ovde govorimo o onim poslodavcima čiji je cilj eksploatacija radnika pa time i smanjivanje prava zaposlenih i svođenje zaposlenog na mašinu za pravljenje profita. Takva vrsta poslodavaca koristi i posebne metode: zastrašivanja zaposlenih, nagrađivanja izabranih zaposlenih, smanjivanje plate, pretnje otkazima, pa i sami otkazi. Poslodavci često pokušavaju da zaobiđu odredbe čl. 13 Zakona o radu pokretanjem disciplinske odgovornosti.

Drastične primere pritiska, diskriminisanja i kršenja prava mogli smo videti u svedočenjima žena koje su radile ili još uvek rade kod različitih poslodavaca, u privatnim i državnim preduzećima.

Zaštita od diskriminacije

Kako sprečiti ovakve postupke?

Nemoguće ih je sprečiti ali je moguće blokirati ih. Potrebno je pripremiti se na dugotrajni postupak. Kao prvo, neophodno je sačuvati što veće jedinstvo među zaposlenima koji su učesnici u štrajku ili u bilo kom drugom postupku kojim žele da ostvare svoja prava. Uvek treba voditi računa da svi ovi postupci kao i sam štrajk budu zakoniti. Najbolja zaštita je postupanje u skladu sa Ustavom, zakonom i kolektivnim ugovorom.

Posebne odredbe Zakona o radu se odnose na zabranu diskriminacije zaposlenih (čl. 17 do čl. 23 Zakona o radu). Zakon zabranjuje posrednu i neposredna diskriminaciju zaposlenih. Između ostalog i po političkom i drugom uverenju, po članstvu u sindikatima ili prema nekom drugom, ličnom svojstvu. Svaki oblik diskriminacije je zabranjen u odnosu na uslove rada, napredovanja na poslu i sva prava iz radnog odnosa.

Indirektno, može se zaključiti da lična uverenja zaposlenog, iznošenje stavova i mišljenja o pravima iz radnog odnosa, ili korišćenje zakonitog prava na štrajk, ne mogu i ne smeju biti razlog za diskriminaciju zaposlenog u odnosu na ostale zaposlene. Svaki oblik pritiska u ovakvim slučajevima smatrao bi se diskriminacijom i zaposleni bi imao pravo da pred nadležnim sudom pokrene postupak za naknadu štete.

Zabrana diskriminacije je proizašla iz principa jednakosti svih ljudi u pravima i pred zakonom a zasnovana je na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima UN, Paktu o građanskim i političkim pravima i Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Odredbama čl.21 Ustava Republike Srbije zabranjena je svaka diskriminacija. Jednostavno rečeno, zabrana diskriminacije se odnosi na zabranu stavljanja u nepovoljniji položaj jednog lica u odnosu na druga lica po nekom ličnom svojstvu.

Pod diskriminaciju se može podvesti i mobing koji je veoma raširen u Srbiji. Mobing, odnosno šikaniranje je oblik psihičkog uznemiravanja i u vreme o kojem naše svedokinje govore nije bio posebno zakonski regulisan. Međutim, u to vreme se mogao podvesti pod odredbe o diskriminaciji, jer ako se neko uznemirava iz posebnih razloga to onda ostavlja mogućnost za ostvarivanje prava i sudsku zaštitu. Zaštita od mobinga može se ostvariti i kroz odredbe Zakona o obligacionim odnosima. Član 200. ovog zakona daje mogućnost za ostvarivanje naknade štete zbog povrede časti i ugleda. Ukoliko je usled psihičkog zlostavljanja došlo do narušavanja psihičke ravnoteže, diskriminisana osoba ima

pravo na pravičnu naknadu za otklanjanje štetnih posledica.

Konačno, mobing je i konkretno zakonski regulisan krajem maja 2010. godine kada je Skupština Srbije usvojila Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu. U trenutku pripremanja "Vodiča" za štampu, donet je ovaj zakon, tačnije 28.5.2010. godine. Njegova primena počinje u roku od 90 dana od dana donošenja (ili proglašenja). Autorke pozdravljaju njegovo donošenje kao korak napred u zaštiti zaposlenih.

Osobe koje su šikanirane i mobingovane su najčešće zaposleni koji su izuzetno savesni i odgovorni, kao i oni koji ukazuju na nezakonit rad kod poslodavca. Dakle, to su osobe koje su diskriminirane, u odnosu na ostale, zbog svoje stručnosti, rada, odgovornosti, morala

Sudovi u Srbiji su prepoznali ovu problematiku tako da su presude u slučajevima zaštite od šikane u radnom odnosu, u smislu naknade štete, donošene daleko pre nego što je uvedena zakonska odredba o zabrani diskriminacije. Doduše, ta vrsta presuda nije bila česta ali je sudska praksa pokazala sluh za zaštitu prava zaposlenih koja proizilaze iz zaštite ljudskih prava i to mnogo pre nego što je to razumeo zakonodavac.

Preporuke za postupanje

Gornji navodi možda predstavljaju proširivanje priče sa prava na štrajk. Međutim, smatram da su važni, jer praksa pokazuje da su štrajkači, gotovo po pravilu, izloženi pritiscima, šikaniranju i diskriminaciji. Za zaposlene je važno da već na početku prepoznaju ove pojave i pravovremeno reaguju kako bi zaustavili svako dalje slično postupanje ali i da bi sačuvali svoj integritet i svoja prava.

Dešava se da poslodavac donese rešenja o otkazima ili pokrene postupak disciplinske i materijalne odgovornosti i u slučajevima kada je štrajk zakonit i zaposleni ga po zakonu sporovde što znači da samim tim imaju i sudska zaštitu. Tada poslodavac u odlukama ne navodi da je učešće u štrajku razlog za prestanak radnog odnosa već navodi neke druge razloge što smo videli i na primerima u svedočenjima žena u „Vodiču“ .

U takvim slučajevima zaposleni može protiv odluke poslodavca pokrenuti spor radi poništaja otkaza pred nadležnim sudom i to u roku od 90 dana od dana dostavljanja odluke. Na žalost, domaći propisi su tako definisani da je teret dokazivanja na zaposlenom. Praktično, zaposleni treba da dokaže da je odluka poslodavca nezakonita i da je učešće zaposlenog u štrajku zapravo u pozadini odluke poslodavca i pravi razlog za otkaz. U nekim razvijenim zemljama teret dokazivanja je uvek na poslodavcu i on je dužan da dokaže da su otkaz i odluka o prestanku radnog odnosa zaposlenog isključivo posledice samo onih razloga koji su navedeni u toj odluci. Međutim, u Srbiji je teret dokazivanja na zaposlenom.

Pored poništaja odluke zaposleni može tražiti i vraćanje na posao. Ili, umesto vraćanja na posao može tražiti naknadu štete u iznosu do 18 mesečnih zarada zbog nevraćanja na posao. Ako sud donese presudu da je odluka o otkazu nezakonita onda zaposleni odlučuje da li će tražiti vraćanje na posao ili obeštećenje po tom osnovu. Ovu naknadu ne treba brkati sa pravom na naknadu štete zbog izgubljene zarade u periodu kada je zaposleni bio bez posla usled nezakonitih odluka.

Prvostepeni sud može usvojiti ili odbiti zahtev zaposlenog.

Ukoliko je zahtev odbijen, zaposleni, kao tužilac, ima pravo žalbe Apelacionom sudu. U slučaju da i Apelacioni sud odbije žalbu, zaposleni ima pravo da podnese zahtev za reviziju Kasacionom sudu. Pravna zaštita nije ni sa ovim iscrpljena. Sledeća sudska instanca je Ustavni sud. U roku od 30 dana od dana donošenja odluke po poslednjem pravnom sredstvu (u ovom slučaju odluke po reviziji) zaposleni ima pravo da podnese ustavnu žalbu Ustavnom sudu. Ukoliko je nezadovoljan i ovom odlukom, ima pravo da u roku od 6 meseci od donošenja poslednje sudske odluke na nacionalnom nivou pokrene postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.

Iz izloženog se vidi da postoji nekoliko stepena pravne zaštite. I to je dobro. Nije dobro to što su postupci radi poništaja odluka i vraćanja na posao sami po sebi dugotrajni, isto kao i postupak pred Ustavnim sudom i Evropskim sudom za ljudska prava.

U svakom slučaju, zaposleni/a mora da prikupi sve dokumente i potkrepi svoje navode po mogućnosti i iskazima svedoka kako bi dokazao/la šta je pravi razlog otkaza. Potrebno je da se naoruža strpljenjem i, naravno, potruđi se da pronade - drugi posao.

ZAKON O MIRMOM REŠAVANJU RADNIH SPOROVA

Zakonodavac je bio svestan svih štetnih posledica štrajka te je doneo Zakon o mirnom rešavanju radnih sporova („Službeni glasnik RS“ br.125/2004 od 22.11.2004.godine), kao i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o mirnom rešavanju radnih sporova („Službeni glasnik RS“ br. 104/2009 od 16.12.2009.godine). Ovim zakonom se uređuje način i postupak mirnog rešavanja kolektivnih i individualni radnih sporova (čl.1. Zakona o mirnom rešavanju radnih sporova). Pri tom se kolektivnim radnim sporom smatra i spor oko ostvarivanja prava na štrajk. Kolektivnim radnim sporom smatra se i spor povodom zaključivanja, izmena i dopuna ili primene kolektivnog ugovora. Jednostavnije rečeno, sve ono što može da prethodi započinjanju štrajka.

Cilj donošenja ovog zakona je da se sporovi rešavaju mirnim putem, bez sudskih postupaka, uz smanjenje konflikata i troškova za obe strane u

sporu. Postupak mirnog rešavanja sporova vodi se pred Republičkom agencijom za mirno rešavanje radnih sporova. Postupak se pokreće podnošenjem predloga Agenciji.

Mirno rešavanje sporova je zasnovano na slobodnoj volji i dobrovoljnost učesnika –zaposlenih i poslodavca. To znači da niko ne može primorati drugu stranu da prihvati učešće u ovom postupku, odnosno, do postupka mirnog rešavanja spora može doći samo ako su obe strane saglasne. Ako jedna strana nije saglasna, postupak se neće pokrenuti. Ovo načelo dobrovoljnosti ne važi za delatnosti od opšteg značaja. U tim delatnostima je obaveza i poslodavca i radnika da započnu postupak mirnog rešavanja. Delatnosti koje imaju obavezu mirnog rešavanja sporova navedene su na kraju ovog odeljka.

Kako postupati?

Strane u sporu koje se odluče za mirno rešavanje podnose predlog Agenciji.

Predlog treba da sadrži: ime, prezime, adresu (naziv i sedište strana u sporu) kao i šta je predmet spora. Uz predlog je potrebno dostaviti bitnu dokumentaciju u vezi sa predmetom spora, te predložiti miritelja. Predlog treba poslati na adresu: Republička agencija za mirno rešavanje radnih sporova, Beograd, Omladinskih brigada 1. Od Agencije se može zatražiti lista miritelja i sa liste odabrati miritelja a izbor miritelja može se prepustiti i Agenciji.

Postupak mirenja se vodi pred Odborom za mirenje koga čine po jedan predstavnik strana u sporu i miritelj. Po okončanju postupka mirenja Odbor donosi preporuku o načinu rešavanja spora. Ova preporuka ne obavezuje strane u sporu. Mogu je prihvatiti ili ne. Ukoliko obe strane prihvate preporuku onda zaključuju sporazum o rešenju spora koji ima snagu sudskog poravnjanja. Ukoliko jedna od strana ne prihvati preporuku dužna je da u roku od tri dana navede razloge neprihvatanja.

Važno je znati

Često je postupak mirenja pred Odborom naporan i naizgled neuspešan. Često dve strane u sporu pristupaju postupku mirenja kao sudskom postupku. No, uspeh je već to što su dve strane odlučile da pokušaju rešavanje spora mirnim putem. Uspeh se ogleda i u faznom rešavanju spora.

Ukoliko je reč o kolektivnom radnom sporu (kada se proces mirenja odvija između poslodavca i sindikata kod poslodavca) to ne sprečava zaposlene da povedu individualne sporove pred sudom radi zaštite pojedinačnih prava. Mora se ukazati i da postoje slučajevi kada se postupak pokreće bez dobre namere, isključivo zbog kupovine vremena ili zloupotrebe prava.

U delatnostima od opšteg interesa , odnosno u delatnostima u kojima bi prekid rada mogao da ugrozi život i zdravlje ljudi ili da nanese štetu

većih razmera, strane u sporu su dužne da pristupe mirnom rešavanju kolektivnog spora u skladu sa zakonom. Obaveznost mirnog rešavanja sporova odnosi se na sledeće delatnosti: elektroprivreda, vodoprivreda, saobraćaj, radio-televizije čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave, PTT usluge, komunalne delatnosti, proizvodnja osnovnih prehrambenih proizvoda, zdravstvena i veterinarska zaštita, prosveta, društvena briga o deci i socijalna zaštita, kao i delatnosti od posebnog značaja za odbranu i bezbednost Republike Srbije, te poslovi neophodni za izvršavanje međunarodnih obaveza Republike Srbije koje utvrdi nadležni organ za određenu oblast ili delatnost.

ZAKON O ŠTRAJKU

Po ovom zakonu štrajk je definisan kao prekid rada koji zaposleni organizuju radi zaštite svojih profesionalnih i ekonomskih interesa po osnovu rada (čl. 1 Zakona o štrajku „službeni list SRJ“ br.29/96 i „Službeni glasnik RS“ br. 101/2005). Štrajk je kolektivno pravo zaposlenih kako u pogledu njegovog organizovanja tako i u pogledu njegovog sprovođenja. Štrajk može organizovati sindikat ili većina zaposlenih kod poslodavca. Bitno je ponoviti da zaposleni imaju pravo na štrajk jer praksa pokazuje zabrinjavajući stepen neznanja zaposlenih u vezi sa pravom na štrajk. Odnosno, zabrinjavajuće veliki broj zaposlenih smatra da je štrajk – nezakonit!

Pored toga, bitno je istaći da svaki radnik ostvaruje i svoje pojedinačno pravo na štrajk. U čl.1. ovog zakona stoji da svaki zaposleni slobodno odlučuje o svom učešću u štrajku. To je slobodna odluka i pravo zaposlenog. Pravo na štrajk jeste kolektivno pravo ali je odluka o učešću u njemu individualna odluka pojedinke/ pojedinca. Shodno tome, odluka sindikata ili većine zaposlenih o štrajku nije obavezujuća za zaposlenu/zaposlenog.

Kako postupati?

Odluku o stupanju u štrajk ili u štrajk upozorenja, donosi organ sindikata određen opštim aktom sindikata ili pak većina zaposlenih. (Ovde se neće posebno ukazivati na granske štrajkove ili generani štrajk u državi jer su oni zaista sporadična pojava). U odluci se moraju navesti zahtevi zaposlenih, vreme početka štrajka, mesto okupljanja učesnika u štrajku i članovi štrajkačkog odbora koji zastupaju interese zaposlenih i u njihovo ime vode štrajk. Nakon toga, štrajkački odbor najavljuje štrajk poslodavcu tako što dostavlja odluku o stupanju u štrajk najkasnije pet dana pre dana određenog za početak štrajka. Kod odluke o štrajku upozorenja rok za dostavu odluke poslodavcu je najkasnije dvadeset četiri sata pre početka štrajka upozorenja. Za svaki novi štrajk učesnici su dužni da donesu novu odluku o štrajku. Dakle, zakon nalaže: jedan štrajk – jedna odluka.

Sadržinu odluke o stupanju u štrajk ne treba shvatiti kao običnu formalnost jer posledice olakog pristupa utvrđivanju zahteva, izbora štrajkačkog odbora, vremena i mesta štrajka mogu dovesti do neuspeha štrajka.

Preporuke

Preporučljivo je za članove štrajkačkog odbora izabrati zaposlene koji su dobri pregovarači, dobro poznaju prava iz radno-pravnog odnosa i upoznati su sa sredstvima zaštite ovih prava. Preporučljivo je i da su članovi štrajkačkog odbora osobe spremne da preuzmu odgovornost za svoje postupke, da su svesni mogućih posledica koje mogu lično imati zbog toga što su u štrajkačkom odboru te da su spremni da prihvate te posledice. Ukratko, to bi trebalo da budu ljudi koji se ne plaše posledica, koji znaju svoja prava i prava zaposlenih i koji su diplomate a ne ostrašćene osobe podložne emotivnim reakcijama.

Utvrđivanje zahteva zaposlenih je, takođe, važno. Kao i broj zahteva. Treba izbegavati gomilanje zahteva. Oni moraju biti postavljeni realno i ne treba ih preopširno obrazlagati. U suprotnom, cilj štrajka će biti teško ostvariv. Prilikom postavljanja zahteva uvek se mora voditi računa o tome da slede pregovori i da se u pregovorima može očekivati ili tražiti smanjivanje zahteva. Prilikom utvrđivanja zahteva potrebno je izvršiti procenu od kojih bi se zahteva ili dela zahteva moglo odustati u toku postupka pregovaranja kako bi štrajk bio uspešno okončan. Praktično, pre početka pregovora treba jasno odrediti koji je to minimum zahteva na koji bi zaposleni pristali imajući u vidu osnovne ciljeve štrajka.

Konačno, čak i ako štrajk ne uspe, odnosno štrajkom se ne postigne cilj i ispunjenje zahteva, nikada ne treba odustati. I dalje postoji mogućnost pregovara. I mogućnost novog štrajka.

Štrajk u delatnostima od posebnog značaja

Zakonom se posebno reguliše štrajk u delatnostima od javnog interesa ili delatnostima čiji bi prekid rada, zbog prirode posla, mogao da ugrozi život i zdravlje ljudi ili da nanese štetu velikih razmera. To su iste one delatnosti koje imaju i obavezu pristupanja mirnom rešavanju sporova, uključujući i delatnosti hemijske industrije, industrije čelika i crne i obojene metalurgije. U ovim delatnostima štrajk se najavljuje poslodavcu, odnosno osnivaču, najkasnije deset dana pre početka štrajka i to tako što se, osim odluke o stupanju u štrajk, dostavlja i izjava o načinu obezbeđivanja minimuma procesa rada.

Podsetimo i na obaveznost pristupanja mirnom rešavanju kolektivnog radnog spora u ovim delatnostima.

Kako postupati?

U slučajevima organizovanja štrajka u delatnostima od javnog interesa zaposleni mogu započeti štrajk ako obezbede minimalan proces rada koji je uslov za sigurnost ljudi, imovine i života zaposlenih kao i za sigurnost života i rada građana. Za javna preduzeća i javne službe minimalan proces rada utvrđuje osnivač a za drugog poslodavca direktor. Osnivač i rukovodstvo je dužno da prilikom odlučivanja uzme u obzir mišljenje sindikata, kao i da ima u vidu način obezbeđivanja minimuma procesa rada koji je utvrđen opštim aktom poslodavca.

Pre stupanja u štrajk, štrajkački odbor dostavlja direktoru mišljenje o načinu obezbeđivanja minimuma procesa rada. Direktor određuje zaposlene koji su dužni da rade za vreme štrajka i da izvršavaju naloge poslodavca i to najkasnije pet dana pre početka štrajka. Neizvršavanje naloga poslodavca u ovom slučaju se može smatrati disciplinskom povredom i ne bi potpadalo pod zaštitu utvrđenu u čl. 14 Zakona o štrajku. Naprotiv, zaposlenom koji odbije da izvrši nalog poslodavca, izdat radi obezbeđivanja minimuma procesa rada, može se izreći mera prestanka radnog odnosa zbog povrede radne dužnosti. Povredu radne obaveze za koju se može izreći mera prestanka radnog odnosa (otkaz) čini i član štrajkačkog odbora ili učesnik u štrajku ako zaposlene koji ne učestvuju u štrajku sprečava da rade, koji organizuje štrajk tako da je ugrožena bezbednost lica i imovine i koji sprečava poslodavca da koristi sredstva kojima obavlja svoju delatnost.

Inače, na osnovu dosadašnjih iskustava, zaposleni u tim delatnostima su dobro upoznati sa svojim pravima, imaju bogate ali ne i jake sindikate i uglavnom reaguju kad im se dirne po džepu.

Važno je znati

Odredbama čl. 14., Zakona o štrajku jasno je utvrđeno da organizovanje štrajka kao i učešće u njemu na zakonit način, ne predstavlja povredu radne obaveze i ne može biti osnov za pokretanje postupka za utvrđivanje disciplinske i materijalne odgovornosti, niti može biti razlog za prestanak radnog odnosa zaposlenog.

Bitno je ukazati da zaposleni koji učestvuju u štrajku ne ostvaruju pravo na zaradu za vreme dok učestvuju u štrajku. To može postati najteži deo štrajka. Kod dugotrajnih štrajkova dolazi do potpunog ekonomskog iscrpljenja štrajkača. Oni ne primaju zaradu dok su u štrajku i ako se štrajk protegne na više meseci, može doći i do ugrožavanja egzistencije štrajkača. Zbog toga bi bilo dobro obezbediti posebne fondove solidarnosti ali ne na nivou preduzeća već na nivou granske delatnosti, pa i na nivou države. Iz takvih fondova solidarnosti bi se isplaćivali mesečni iznosi u vidu solidarne pomoći zaposlenima koji su u štrajku. Naravno, uz utvrđivanje posebnih kriterijuma – počev od zakonitosti

štrajka, perioda isplate, minimalnog iznosa i sl. Mora se primetiti da su sindikati, pre svega oni najveći i najuticajniji, u ovome u potpunosti zatajili jer ne pružaju ovu vrstu podrške koja značajno utiče na sam ishod štrajka.

Poslodavci ovu činjenicu često koriste pa se usmeravaju na ekonomsko iscrpljivanje štrajkača što smo videli i u svedočenju G.K. Poslodavac ne može zapošljavati nova lica koja bi zamenila učesnike u štrajku (osim ako su ugroženi bezbednost lica i imovine u smislu Zakona o štrajku) a ne sme ni da sprečava zaposlene da učestvuju u štrajku, niti da upotrebljava mere prinude radi okončanja štrajka ili predviđa povoljniju zaradu ili posebne pogodnosti za zaposlene koji ne učestvuju u štrajku (čl. 15 Zakona o štrajku). Upravo iz tih razloga, a u nameri da slome štrajk, poslodavci na svaki način opstruiraju pregovore i dogovore kako bi trajanje štrajka što više produžili i tako ekonomski slomili štrajkače. Ovakvim poslodavcima je cilj ne samo da se štrajk neuspešno okonča, bez ostvarivanja bilo kakvih zahteva štrajkača, nego i da nakon prestanka štrajka zaposlene dovede u poziciju nesigurnosti za svoje radno mesto a samim tim i u odnos potpune potčinjenosti.

Ko nema pravo na štrajk

Zakon reguliše i oblasti koje nemaju pravo na štrajk. To su zaposleni u državnim organima, profesionalni pripadnici vojske i pripadnici policije. Zakon je izričit: radni odnos prestaje zaposlenom u državnom organu, profesionalnom pripadniku vojske i pripadniku policije kada se utvrdi da je organizovao štrajk ili učestvovao u njemu.

ŠTA JE ULOGA SINDIKATA?

Važnu ulogu u organizovanju štrajka trebalo bi da imaju sindikati što smo videli iz svedočenja u ovom „Vodiču“. Većinu štrajkova i organizuju sindikati. Problem je što sindikati nemaju dovoljnu snagu, te što su se iscrpeli u međusobnim trvenjima. Nije sporadična pojava da kod poslodavca postoje dva sindikata, međusobno suprotstavljena, te dok jedan učestvuje u organizovanju štrajka - drugi opstruira štrajk učeštvujući u nesmetanom radu. Po prestanku štrajka poslodavac, na razne načine, nagrađuje sindikat koji nije učestvovao u štrajku. Dešavalo se i da sam poslodavac organizuje drugi sindikat kako bi mogao biti protivteža sindikatu koji ima uticaj i kapacitete da mobiliše zaposlene u ostvarivanju svojih prava iz rada. U svedočenju G.K. je posebno ilustrativna uloga sindikata i sindikalnih funkcionera nakon privatizacije fabrike.

Na žalost, većina sindikata, i to onih najvećih, nije uspela da se reformiše i transformiše iz birkoratskih, socijalističkih sindikata što je degradiralo ulogu sindikata u domenu zaštite prava radnika i njegove mogućnosti da bude

ravnopravan pregovarač sa poslodavcem u sporovima (Postoje i drugačiji primeri. Verovatno najjači sindikati se nalaze u grani prosvetnih radnika. Njihov uticaj i snaga su očigledni, jer već najava štrajka u prosveti dovodi za pregovarački sto sve strane, a time bar i do delimičnog ispunjavanja zahteva sindikata).

Zaposleni su prepoznali problem nepostojanja pravih sindikata te se u poslednjih godinu dana samoinicijativno organizuju iz raznih grana delatnosti i to na teritoriji cele Srbije. To je dobar znak koji govori da se u Srbiji javlja svest o solidarnosti među zaposlenima bez obzira kod kog poslodavca rade. Takav oblik organizovanja zaposlenih mogao bi označiti i početak formiranja pravih sindikata kakvi postoje u evropskim zemljama poput Francuske, Španije ili Grčke.

Neki budući sindikati morali bi prvenstveno da rade na razvijanju solidarnosti među svojim članstvom jer je Srbija u svim sferama doživela eroziju solidarnosti. Nadalje, biće potrebno da stalno rade na podizanju svesti svojih članova i stalnom upoznavanju (edukaciji) zaposlenih sa pravima koja imaju i zaštitom tih prava. I najvažnije: potrebno je da budu spremni da pruže finansijsku podršku svojim zaposlenima, da formiraju fondove za podršku zaposlenima u štrajku.

Podrška sindikata u vidu kupovanja zimnice, kozmetičkih proizvoda na rate i organizovanja radničkih sportskih igara - nije podrška koja odgovara realnosti, uslovima rada i položaju zaposlenih u procesu tranzicije.

Napred, hrabro u štrajk.

VODIČ ZA ŠTRAJK

Autorsko izdanje

Za izdavača:
Jovanka Zlatković

Autorke:
Dejana Ivančić Spasojević, Liza De Mone i Jovanka Zlatković

Uredila:
Jovanka Zlatković

Dizajn i grafička obrada:
Ljubica Graorac

Štampa: Štamparija "Laza Kostić" Kovilj

Mesto i godina izdanja: Novi Sad, 2010.

Tiraž: 1000

ISBN 978-86-913723-0-9

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

„Vodič za štrajk“ /autorke: Dejana Ivančić Spasojević, Liza De Mone i Jovanka
Zlatković/
Novi Sad, autorsko izdanje
74 str. ; ilustr. ; 17,6 x 25 cm
Tiraž 1000